

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЛІНГВОКОМП'ЮТЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 13

Вінниця ДонНУ імені Василя Стуса 2020

Лінгвокомп'ютерні дослідження: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса; гол. ред. А. Загнітко. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. Вип. 13. 153 с.

ISBN 978-966-639-457-9

ISSN 2307-0544

Свідчення про держреєстрацію КВ 22548-12448ПР

Редакційна рада: Городенська Катерина, д.філол.н., проф. (Україна); Соколова Світлана, д.філол.н., старший науковий співробітник (Україна); Конюшкович Марія, д.філол.н., проф. (Білорусь); Бацевич Флорій, д.філол.н., проф. (Україна); Сарновський Міхал, д.філол.н., проф. (Польща); Йожвікевич Пшемислав, д.філол.н., проф. (Польща); Архангельська Алла, д.філол.н., проф. (Чехія); Ляхур Чеслав, д.філол.н., проф. (Польща); Бранднер Алеш, д.філол.н., проф. (Чехія); Іванович Мілена, д.філол.н., проф. (Сербія); Попович Людмила, д.філол.н., проф. (Сербія).

Редакційна колегія: Біскуп Ірина, д.філол.н., проф. (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк, Україна)); Гарбера Ірина, к.філол.н. (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна); відповідальний секретар); Данилюк Ілля, к.філол.н., доц. (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна); веб-редактор); Загнітко Анатолій – д.філол.н., проф., чл.-кор. НАН України (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна); головний редактор); Кондратенко Наталія, д.філол.н., проф. (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (м. Одеса, Україна)); Космеда Тетяна, д.філол.н., проф. (Університет імені Адама Міцкевича (м. Познань, Польща)); Кочан Ірина, д.філол.н., проф. (Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна)); Кравченко Елла, д.філол.н., доц. (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна)); Краснобаєва-Чорна Жанна, д.філол.н., доц. (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна); заступник головного редактора); Ситар Ганна, д.філол.н., доц. (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна)); Скаб Марія, д.філол.н., проф. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна)).

Рецензенти:

Карпенко Олена, д.філол.н., проф. (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова).

Левченко Олена, д.філол.н., проф. (Національний університет «Львівська політехніка»).

Розглянуто фундаментальні проблеми теоретичної та прикладної лінгвістики, простежено актуальні напрями автоматичного опрацювання мовної інформації, традиційного та машинного перекладу, схарактеризовано особливості створення та використання лінгвістичних баз даних, з'ясовано специфіку й тенденції сучасної лексикографії та дистанційної освіти.

Для мовознавців, лінгвістів-програмістів, викладачів вищої школи, аспірантів, студентів, учителів.

Електронна версія збірника доступна на Донецькому лінгвістичному порталі за адресою: nova.dn.ua, на порталі ДонНУ ім. Василя Стуса за адресою: donnu.edu.ua, а також на сайті спеціальності «Прикладна лінгвістика» ДонНУ ім. Василя Стуса за адресою: rdonnu.pp.ua.

Засновник: Донецький національний університет імені Василя Стуса МОН України.

Адреса видавця і редакційної ради: 21007, м. Вінниця, вул. академіка Янгеля, 4, ауд. 320.

ЗМІСТ

Передмова		7
-----------	--	---

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІЙНОЇ СЕМАНТИКИ ЛЕКСИЧНИХ І ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Адамусік Каріна	СИНОНІМІЯ ТЕРМІНІВ В ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ СЛОВНИКУ КОНСТРУКЦІЙНОЇ ГРАМАТИКИ	9
Безнощенко Таїсія	СТРАВИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ГАСТРОНОМІЧНОГО КОДУ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ	13
Волошина Анастасія	БАЗА ДАНИХ «ГРОШ» В УКРАЇНСЬКІЙ І АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ: ДОСВІД ПРОЄКТУВАННЯ	18
Harbera Iryna	PHRASEME-IDEOGRAPHIC MODEL OF CONCEPT <i>HUMAN</i> IN THE UKRAINIAN EASTERN- STEPPE DIALECTS	25
Каліта Анна	АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ: ДОСВІД СТВОРЕННЯ	30
Кириленко Віра	КОЛОРАТИВНИЙ КОД КУЛЬТУРИ В СУЧАСНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ: ДОСВІД ПРОЄКТУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ	36

Коваль Катерина	ІНФОЛОГІЧНИЙ ЕТАП ПРОЄКТУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ «ВЕСІЛЬНА ФРАЗЕОЛОГІЯ» (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ І АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)	42
Лакомська Інна	МЕДІЙНА ФРАЗЕОЛОГІЯ: ВПЛИВОВІ ПОТЕНЦІЇ У МЕЖАХ ЗАГОЛОВКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ	48
Чиренко Тетяна	ЛІНГВІСТИЧНА БАЗА ДАНИХ «ЗООМОРФНИЙ КОД КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ»: СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ	53
Щур Галина	ЛЕКСИКО-ТЕМАТИЧНІ ТИПИ ЗАПОЗИЧЕНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-ГАЗЕТ	59
Щур Оксана	СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У КОМЕДІЯХ ІВАНА КАРПЕНКА- КАРОГО «СТО ТИСЯЧ», «МАРТИН БОРУЛЯ»	65

РОЗДІЛ II

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КОРПУСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА, ДИСКУРСОЛОГІЇ

Вересюк Владислав	АНАЛІЗ ЧАСТОТИ ОСНОВНОГО ТОНУ ІНТОНАЦІЙНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ДІАЛОГАХ	71
Данилюк Ілля	ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЇ: 2000-НІ РОКИ	77

Загнітко Анатолій	ФАСЕТНІ МОВИ В СУЧАСНІЙ КОРПУСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: КЛАСИФІКАЦІЙНІ ВИМІРИ	82
Заєць Віталіна	СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У РОМАНІ «ЕМІЛЬ І ДЕТЕКТИВИ» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОМУ ТА АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ	87
Мойсєєва Валерія	ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ МАРКЕТИНГ: ФОРМИ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ	92
Рогова Марина	ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМИ КАНДИДАТА У ПРЕЗИДЕНТИ УКРАЇНИ Г.В. БАЛАШОВА (НА МАТЕРІАЛІ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ 2019 РОКУ)	97
Сенчишина Дар'я	СТАТУС ПРИВІТАННЯ ТА ЗВЕРНЕННЯ У СИСТЕМІ ПОЛІТИЧНИХ РИТУАЛЬНИХ ТЕКСТІВ	105
Телецька Аліна	ПРИНЦИПИ ТА ЕТАПИ АВТОМАТИЧНОГО СИНТАКСИЧНОГО АНАЛІЗУ	111
Троян Анастасія	ВЛАСНЕ ФІШИНГ ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ РІЗНОВИДІВ ІНТЕРНЕТ-СПАМУ	119

РОЗДІЛ III

ЛІНГВОКОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ СУЧАСНИХ МЕТОДИК ВИЩОЇ ШКОЛИ

Загнітко Анатолій, Краснобаєва-Чорна Жанна	ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА / APPLIED LINGUISTICS» (ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ) ДОНЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА: ПАРАМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ	126
Ситар Ганна	ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА У ВИШАХ УКРАЇНИ: СПЕЦИФІКА НАПОВНЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ СТУПЕНЯ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»	136

ПЕРЕДМОВА

Пропонований збірник наукових студійовань «Лінгвокомп'ютерні дослідження» є періодичним щорічним виданням, в основній своїй частині охоплює матеріали XIII Міжнародного науково-теоретичного і навчально-прикладного семінару «Лінгвіст-програміст».

Семінар «Лінгвіст-програміст» функціонує з 2007 р. і присвячений найважливішим проблемам сучасної комп'ютерної лінгвістики, актуальним питанням прикладної лінгвістики в широкому розумінні та інноваційним технологіям освіти. У його рамках заакцентовано проблеми: «Застосування комп'ютерних технологій на уроках української мови у сучасній школі» (2007 р.), «Сучасні технології комп'ютеризації навчання» (2009 р.), «Сучасне лінгвістичне моделювання» (2010 р.), «Корпуси, електронні словники як основа прикладних досліджень» (2011 р.), «Актуальні проблеми прикладної лінгвістики: сучасні технології опрацювання мовної інформації» (2012 р.), «Актуальні питання прикладного опрацювання природної мови: закономірності моделювання і технології обробки мовної інформації» (2013 р.), «Актуальні проблеми прикладної лінгвістики: сучасні технології опрацювання мовної інформації» (2014 р.), «Науково-парадигмальні основи прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика та лінгвоінформаційні системи» (2015-2017 рр.), «Інституційні аспекти сучасної прикладної лінгвістики» (2018 р.), «Нові інформаційні технології в лінгвістичних дослідженнях» (2019 р.), «Лінгвістичні складники комп'ютерних технологій» (2020 р.), що і зумовлює його актуальність.

Мета семінару: схарактеризувати коло надактуальних і надважливих питань сучасної прикладної лінгвістики з виявом функційного навантаження і статусу інституційних аспектів сучасної прикладної лінгвістики, розкриттям основних / неосновних методик створення лінгвістичних баз даних, їхнього внутрішнього структурування, визначенням значущості останніх у різноманітних лексикографічних практиках, з'ясувати напрями удосконалення традиційного й машинного перекладу з

простеженням закономірностей взаємодії і взаємозв'язку типологічно різних перекладацьких практик; простежити методологію та різновиди морфологічного автоматичного аналізу тексту; висвітлити основні тенденції динаміки дистанційної освіти та розширення її виявлюваності та придатності в сучасній загальноосвітній і вишівській практиках, схарактеризувати основні структурні та змістові компоненти персонал-технологій вчителя української мови та інформатики з послідовним розкриттям напрямів розширення діапазону його функцій у сучасній школі.

На семінарі активним постає проведення круглих столів, на яких обговорювано важливі науково-теоретичні та науково-прикладні, навчально-практичні та методично-корпоративні аспекти викладання української мови та інформатики в загальноосвітніх навчальних закладах та закладах вищої освіти, що цілком і повністю відповідає потребам і вимогам підготовки сучасного фахівця, а також основні напрями застосування лінгвістичних технологій у різних мовознавчих студіюваннях. У межах семінару актуальною є виставка-презентація наукової та навчально-методичної літератури кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса: Серія «Бібліотека прикладної лінгвістики».

Відповідальність за достовірність матеріалів, поданих до збірника наукових праць, несуть автори, наукові керівники студентських робіт.

Автори наукових праць, уміщених у цьому збірнику, редакційна рада і редакційна колегія збірника, оргкомітет семінару сподіваються, що подані матеріали спонукатимуть молодих науковців до міркувань і дискусій. Зауваження та пропозиції просимо адресувати до редакційної колегії збірника наукових праць «Лінгвокомп'ютерні дослідження».

Анатолій Загнітко

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІЙНОЇ СЕМАНТИКИ ЛЕКСИЧНИХ І ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Адамусік Каріна

(наук. керівник: д. філол. н., доц. Г. В. Ситар)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СИНОНІМІЯ ТЕРМІНІВ В ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ СЛОВНИКУ КОНСТРУКЦІЙНОЇ ГРАМАТИКИ

У дослідженні розглянуто явище синонімії в терміносистемі конструкційної граматики. Запропоновано класифікацію термінів-синонімів граматики конструкцій.

Ключові слова: дефініційна синонімія, конструкційна граматика, синонім, синтаксичні синоніми, термін, термін-дублет.

Актуальність теми зумовлена тим, що в термінології конструкційної граматики наявна значна кількість синонімів, що свідчить про потребу їх аналізу та систематизації. Джерельною базою дослідження слугував словник термінів конструкційної граматики, в якому систематизовано та подано у вигляді впорядкованого словника термінів з їхніми дефініціями термінологію граматики конструкцій [1].

Метою цього дослідження є дослідження особливостей синонімії серед термінів конструкційної граматики, виявлення основних причин появи синонімів, установлення їх функцій.

Об'єктом дослідження є терміносистема конструкційної граматики, **предметом** – синонімічні терміни граматики конструкцій.

За останні десятиліття проблему синонімії в термінології досліджувало багато лінгвістів, зокрема І.М. Кочан, І.В. Волкова, Б.М. Головін, Р.Ю. Кобрін, В.М. Лейчик та інші.

А.П. Загнітко кваліфікує синоніми як «слова (здебільшого однієї частини мови) або їхні окремі значення, що постають найменуванням того самого поняття; а також стійкі словосполучення, афікси, словотворчі типи, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, що за повної або часткової формальної відмінності мають тотожні чи майже тотожні значення; слова зі значеннями, що повністю або частково збігаються» [3: 270].

Традиційно синонімію в термінології вважають небажаним явищем, що пов'язано з однією із найважливіших ознак терміна, яка передбачає відсутність у нього синонімічних відповідників. Однак термінологія – це складник лексики, який розвивається за тими ж законами, що й словниковий склад мови, тому наявність синонімії в термінології неминуча.

Оскільки одне наукове явище може мати різні ознаки, його можна сприймати по-різному і дати кілька назв, які відображають різні особливості об'єкта номінації. Пошук вченими найбільш доречного терміна для назви наукового поняття є однією з причин виникнення синонімії у термінології. Часто поруч з питомо українськими термінами функціонують запозичені терміни-синоніми, однак пошук українських відповідників для термінів іншомовного походження залишається актуальним завданням української термінографії.

У науковій літературі синоніми називають ще дублетами. Деякі мовознавці вважають, що в рамках терміносистем ми маємо справу лише із дублетами. За Іриною Кочан, «дублетність передбачає співвідношення синонімів з одним денотатом» [4: 15]. Проте, на думку Володимира Лейчика, це поняття значно складніше. Адже, «по-перше, синоніми можуть позначати як те саме поняття, так і декілька близьких понять, які частково перетинаються чи накладаються... по-друге, навіть, якщо синоніми позначають те саме поняття, семантична структура їх може бути цілком відмінною: розкладаючи її методом компонентного аналізу на елементарні смисли, спільними мають бути лише основні компоненти змісту. Ми маємо справу з дублетами лише в тому

випадку, коли збігаються всі без винятку компоненти значень синонімів» [5: 104].

Дослідники Б.М. Кобрін та Р.Ю. Головін розрізняють такі види термінологічних синонімів (дублетів) [2]:

1. Терміни-дублети іноземного походження. У сфері термінологічної лексики існують терміни-дублети українського і іншомовного походження: *мовознавство – лінгвістика*.

2. Терміни – синтаксичні синоніми – синтаксичні конструкції, що співвідносні за побудовою і збігаються за значенням. Можна виділити

три групи синтаксичних синонімів:

- слово – словосполучення: *термінологія – сукупність термінів*;
- словосполучення – словосполучення: *цільовий текст – текст перекладу*;
- повна – коротка форми терміна: *перекладознавство – наука про переклад*.

3. Дефініційні синоніми означають збіг значень терміна і його дефініції. «При цьому термін виражає поняття, але поняття виражено і визначенням терміна; пор.: епітет – слово, яке визначає предмет або явище і підкреслює будь-які його властивості, якості або ознаки» [1: 57].

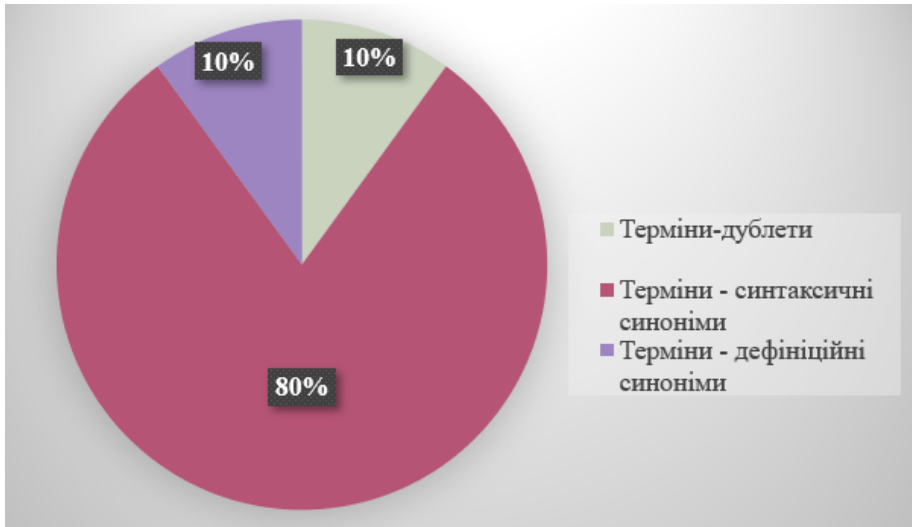
У створюваному словнику термінів конструкційної граматики знайдено один приклад терміна-дублета іноземного походження: *граф залежностей – дерево залежностей*.

Найбільше у словнику граматики конструкцій зафіксовано прикладів термінів-синтаксичних синонімів. Зокрема, виразно домінують синоніми другого типу, коли словосполученню відповідає словосполучення: *віддалена реалізація – шаблони лівої ізоляції*; *екстрапозиційні конструкції – конструкції подвійної реалізації*; *зовнішні властивості конструкції – конструкційні властивості конструкції*; *квазіскладні речення – поліпредикативні синтаксичні фраземи*; *бокс діаграма – рамкова діаграма – схема боксового типу – запис у бокс-стилі*; *індекс Дайса – коефіцієнт Дайса – коефіцієнт Сьоренсена – коефіцієнт Дайса-Сьоренсена – коефіцієнт Дайса-Брея*; *Dice coefficient – Dice – kDice*. Прикладом

синтаксичної синонімічної відповідності «повна – коротка форма» є: *семантична специфікація – семспекція*.

Зафіксовано у словнику і приклад дефініційних синонімів: *внутрішні властивості конструкції – властивості конструкції на рівні складників*.

Результати дослідження синонімів у словнику термінів конструкційної граматики можна схематично зобразити за допомогою кругової діаграми (Рис. 1):

Рис. 1 Кількісна репрезентація синонімів у словнику термінів конструкційної граматики

Отже, синонімія є важливою частиною термінології конструкційної граматики. Серед 10 випадків термінів-синонімів у термінологічному словнику конструкційної граматики зафіксовано 1 приклад термінів-дублетів іноземного походження, 8 прикладів термінів – синтаксичних синонімів та 1 приклад дефініційних синонімів.

Література

1. Адамусік К. О. Словник термінів конструкційної граматики: структура словникової статті. *Лінгвокомп'ютерні*

дослідження: зб. наук. праць / Донецький національний університет ім. Василя Стуса / Укл.: А. Загнітко (наук. і відп. ред.). Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса. 2019. №12. С. 10-15.

2. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах: учеб. пособие для филол. спец. вузов. М.: Высш. шк., 1987. 104 с.

3. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. Т. 3: П–С. Донецьк: ДонНУ, 2012. 426 с.

4. Кочан І. М. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2008. №620. С. 14-19.

5. Лейчик В. М. Термины-синонимы, дублеты, эквиваленты, варианты. *Актуальные проблемы лексикологии и словообразования*. Новосибирск, 1973. Вып. 2. С. 103-107.

Безнощенко Таїсія

(наук. керівник: д. філол. н., доц. Ж. В. Краснобаєва-Чорна)
Донецький національний університет імені Василя Стуса

СТРАВИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ГАСТРОНОМІЧНОГО КОДУ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Установлено специфіку репрезентації страв як показника гастрономічного (кулінарного, глютонічного, харчового) коду культури в українській фразеології. Сформовано перелік вторинної знакової системи гастрономічного коду культури в українській фразеології.

Ключові слова: гастрономічний код культури, страва, фразеологічна одиниця.

У межах лінгвокультурологічного напрямку постає проблема дослідження та розмежування різних кодів культури. Останні студіювання засвідчують зацікавлення так званім гастрономічним (харчовим, глютонічним, кулінарним) кодом. Оскільки кулінарія є однією з найбільш значущих для людини сфер діяльності, а також невід'ємним

складником національної культури, то вивчення харчового коду, вирізнення гастрономічної лексики стало справжнім лінгвокультурним феноменом. Українська нація славиться своїми звичаями, традиціями, спеціальними обрядовими стравами, які широко представлені у фразеології.

Гастрономічний код різних культур (далі ГКК) і літератур досліджували: Є. Капелюшник [3], О. Дормидонтова (російська та французька лінгвокультури) [1], Л. Скубіда (турецька народна література), О.Телкова та Д. Большаков (іспаномовна культура) [7], М. Никишкова (англійська культура) та інші. У царині культурології цікавими є сучасна розвідка українського гастрономічного коду О. Плюти [6].

Мета статті полягає у встановленні специфіки репрезентації страв як показника ГКК в українській фразеології.

Об'єктом дослідження є страв як репрезентант ГКК в українській фразеології.

Предметом постають фразеологічні одиниці (далі ФО) з компонентом назва 'страв' як репрезентант ГКК в українській фразеосистемі.

Учені по-різному трактують гастрономічний код культури, послуговуються різним термінологійним апаратом під час опису цього лінгвокультурного феномена. Так, А. Олянич, говорячи про лінгвокультурну й етнокультурну специфіку номінацій, пов'язаних із приготуванням їжі, оперує терміном «*глутонічний*» [4]. Л. Єрмакова вважає, що доцільніше вживати поняття «*гастрономічна картина світу*», який вона розуміє як концептуальну модель гастрономічних уподобань і глутоністичних пріоритетів, які відображаються в специфіці національної номінації продуктів харчування [2].

Щодо вираження ГКК в українській фразеології, то його репрезентантами є: *їжа, напої, продукти, страви*. Широко в українській фразеосистемі представлені страви як найвиразніші репрезентанти її ГКК. Нині чіткого визначення назви на позначення *'їжа, страв'* як одного із компонентів гастрономічної картини українців немає. А. Олянич виокремлює концептосферу «*страв*» як елемент *глутонічного дискурсу* та встановлює, що

«глутонічний дискурс – це особливий вид масово-інформаційної комунікації, який характеризує всю систему харчового процесу, що складається з таких стадій: обробка харчової продукції, підготовка харчової продукції до приготування, процес приготування та споживання їжі» [5, с. 395].

У рамках студіювання зафіксовано такі репрезентанти ГКК:

1) борщ ('рідка страва, що вариться з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ' [2, т.1, с. 222]): *свищі в борщі* ('хто-небудь дуже бідний');

2) бублик ('круглий крендель із заварного тіста, що має форму кільця' [2, т.1, с. 244]): *дірка з (від) бублика* ('абсолютно нічого');

3) вареник ('невеликий варений виріб, зліплений з прісного тіста і начинений сиром, ягодами, капустою і т. ін.' [2, т.1, с. 291]): *як вареник у маслі (у сметані)* ('дуже добре, безтурботно або заможно');

4) вишкварки ('добре просмажені шматочки сала і залишки від сала після витоплення з нього жиру' [2, т.1, с. 542]): *масляні (позаторішні) вишкварки* ('зневажл. що-небудь незначне, не варте уваги, дрібниці');

5) галушки ('різаний або рваний шматочок прісного тіста, зварений на воді або на молоці' [2, т.2, с. 22]): *всипати на галушки* ('дуже виляяти, суворо покритикувати');

6) грінка ('змащена жиром і підсмажена скибка хліба' [2, т.2, с. 170]): *убити (піймати) грінку* ('мати вигоду, користь, виграти що-небудь');

7) закуска ('легкі страви, звичайно холодні, що їх їдять перед обідом для збудження апетиту' [2, т.3, с. 176]): *на закуску* ('на закінчення, на завершення, під кінець');

8) калач ('білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста' [2, т.4, с. 75]): *[і (ніяким)] калачем не заманити* ('не можна вмовити, спонукати кого-небудь до чогось ніякими принадами, обіцянками і т. ін.');

9) каша (‘страва з крупів, пшона, рису тощо, зварена на воді або молоці’ [2, т.4, с. 125]): *в кашу вкипіти* (‘затіяти неприємну, складну, з великими клопотами справу’);

10) книш (‘вид білого хліба з загорнутими всередину краями та змазаного салом або олією’ [2, т.4, с. 198]): *не того тіста книш* (‘не такий, як хтось, не схожий на інших’);

11) ковбаса (‘продукт харчування, приготовлений з м’ясного фаршу, круп і т.ін., якими начиняють кишку або оболонку зі штучної плівки’ [2, т.4, с. 202]): *котися ковбасою* (‘1) уживається для вираження незадоволення, обурення ким-небудь і побажання позбутися його; 2) поспішати кудись, не затримуючись’);

12) крашанка (‘пофарбоване куряче яйце, призначене для великодніх свят’ [2, т.4, с. 330]): *з вареної крашанки курча висидить* (‘ірон. надзвичайно хитрий, спритний’);

13) кутя (‘обрядова каша з ячмінних або пшеничних зерен, уживана з солодкою підливою напередодні Різдва чи Водохреща’ [2, т.4, с. 419]): *передавати / передати куті меду* (‘перевищувати норму, міру в чому-небудь або перебільшувати що-небудь’);

14) паска (‘солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до великодня’ [2, т.6, с. 86]): *як Сірко паскою* (‘вираження повного заперечення змісту зазначеного слова; зовсім не (поживитися)’);

15) печений гарбуз (‘1) городня сланка рослина з великими круглими або овальними плодами; 2) плід цієї рослини’ [2, т.2, с. 30]): *дати (піднести) печеного гарбуза* (‘відмовляти кому-небудь у сватанні’);

16) пиріг (‘печений виріб із тіста з начинкою’ [2, т.6, с. 356]): *мазати пирогом (пирогами)* (‘не такий, як хтось, не схожий на інших балувати, розпещувати кого-небудь’);

17) сало (‘відокремлений від м’яса підшкірний свинячий жир, що зберігається солоним і вживається сирим, смаженим чи вареним’[2, т.9, с. 18]): *як (мов, ніби і т. ін.) кіт до сала* (‘жадібно, дуже енергійно’);

18) харчі (‘те, що споживають, їдять і п’ють; їстівні припаси, їда’ [2, т.11, с.28]): *на харчах* (‘на чиему-небудь утриманні, забезпеченні’);

19) юшка (‘суп м’ясний, картопляний, рибний і т. ін.’ [2, т.11, с.617]): *набратися юшки (юхи)* (‘зневажл. перейнятися чийми-небудь поглядами, думками, настроями і т.ін.; засвоїти чийсь манери, звичаї і т.ін.’);

20) яєчня (‘страва з підсмажених яєць’ [2, т.11, с.627]): *відрізнити Божий дар від яєчні* (‘розбиратися в чому-небудь’).

Отже, національна кухня є специфічним продуктом культури. Як виразний компонент ГКК українська страва у фразеології широко представлена рядами ФО. Зауважимо, що ФО з компонентом ‘*страва*’ у словнику трансльовані колоритно, з використанням інших культурних кодів (зооморфного, духовного, предметного тощо). ГКК українців репрезентовано й широким спектром власне-українських національних страв: *бориц, галушки, вареники, сало* тощо.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в опрацюванні міжкодових переходів та в укладанні бази даних ГКК в українській фразеології.

Література

1. Дормидонтова О. А. Коды культуры и их участие в создании языковой картины мира (на примере гастрономического кода в русской и французской лингвокультурах). *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки.* 2009. №9. С. 201-205. **2. Ермакова Л. Р.** Глюттоническая номинация в этнокультурном аспекте. Режим доступа: http://rusnauka.com/28_PRNT_2011/Philologia/9_94631.doc.htm. **3. Капелюшник Е. В.** Кулинарный код культуры в семантике образных средств языка : автореф. дисс. канд. филол. наук. Томск, 2012.

Режим доступа: <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository/vtls:000421473>. **4. Олянич А. В.** Когнитивная и лингвосемиотическая системы глюттонии: к разработке типологии знаков гастрономического дискурса. *Филологические науки в МГИМО.* М. : МГИМО-Университет, 2014. №56(71). С. 91-111.

5. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса. Волгоград : Парадигма, 2004. 507 с. 6. Плюта О. П. Національна кухня як комплекс культурно-побутових традицій українців. *Культура і сучасність*. 2017. №1. С. 147-151. 7. Телкова О. В., Большаков Д. С. Гастрономічний код культури в іспаномовній картині світу. *Молодий вчений*. 2016. №4. С. 419-423.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. **Словник фразеологізмів української мови** / [уклад.: В. М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, В.В. Дятчук]. К. : Наукова думка, 2003. 1104 с. 2. **Словник української мови: в 11 тт.** / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970-1980.

Волошина Анастасія

(наук. керівник: д. філол. н., доц. Ж. В. Краснобаєва-Чорна)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

БАЗА ДАНИХ «ГРОШІ» В УКРАЇНСЬКІЙ І АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ: ДОСВІД ПРОЄКТУВАННЯ

У статті опрацьовано базу даних «Гроші» в українській і англійській фразеології з опертям на систему кодів культури. Укладено проєктні таблиці зазначеної лінгвістичної бази даних та здійснено культурне кодування ФО на позначення наявності / відсутності грошей в українській та англійській мовах. Отриману інформацію оформлено відповідною мовою подання на датологічному етапі проєктування.

Ключові слова: код культури, лінгвістична база даних, фразеологічна одиниця.

Вступ. Процес проєктування лінгвістичних баз даних з одного боку використовує загальні принципи побудови баз даних, а з іншого боку має певні особливості, які пов'язані з завданнями автоматичного опрацювання тексту. В цьому процесі необхідно застосовувати як комп'ютерні, так і лінгвістичні знання.

Мета полягає в опрацюванні бази даних «Гроші» в українській і англійській фразеології з опертям на систему кодів культури.

Для успішної реалізації мети ми розв'язали такі *завдання*: 1) ознайомились із науковою літературою з теми; 2) уклали проєктні таблиці лінгвістичної бази даних фразеологічних одиниць (ФО) на позначення наявності / відсутності грошей в українській та англійській мовах; 3) здійснили культурне кодування ФО на позначення наявності / відсутності грошей в українській та англійській мовах 4) оформили отриману інформацію відповідною мовою подання на датологічному етапі проєктування ЛБД «Гроші» в українській і англійській фразеології.

Джерельна база дослідження становить 128 ФО на позначення наявності / відсутності грошей (із них 78 ФО української мови та 50 ФО англійської мови), дібраних шляхом суцільного обстеження з фразеологічних словників української (1) та англійської мов (2).

Методи дослідження: логіко-класифікаційний, компонентний аналіз і компонентний синтез, описовий, елементи статистичного методу.

Основна частина. 1. Поняття «база даних». У науковій літературі функціонують такі визначення терміна «база даних»:

- база даних (database) – структурований і формалізований масив інформації про певну предметну галузь;
- база даних – сукупність даних, організованих відповідно до концептуальної структури, яка описує характеристики цих даних і взаємини між ними, яка підтримує одну або більше областей застосування;
- база даних – організована відповідно до певних правил і підтримувана в пам'яті комп'ютера сукупність даних, що характеризує актуальний стан певної предметної області і використовується для задоволення інформаційних потреб користувачів;
- база даних – набір перманентних (постійно зберігаються) даних, що використовуються прикладними програмними системами будь-якого підприємства;

- база даних – спільно використовуваний набір логічно пов'язаних даних (і опис цих даних), призначений для задоволення інформаційних потреб користувача.

2. ЛБД «Гроші» в українській і англійській фразеології: структура та функції. На даталогічному етапі обрано систему керування базою даних, яка ґрунтована на відповідній моделі репрезентації даних. Запропонована база даних є реляційною, вона відображає відношення у двовимірних таблицях. Іншими словами, БД, опрацьована в роботі, має табличний спосіб подання даних. Кожний об'єкт (ФО) записується рядком у таблиці (див. Рис. 1, 2, 3, 4).

Ідент	ФСГ	Показник коду культури	ФО	Значення
1	Заможний	кишеня	повна (набита і т. ін.) кишеня	Хто-небудь має багато грошей; багач
2	Заможний	мішок	грошовий (золотий) мішок	Багатий
3	Заможний	Пташине молоко	тільки (хіба, лиш) пташиного молока нема	Абсолютно все є (про повний достаток, заможне життя).
4	Заможний	Нога	на широку ногу, з сл. жити, пожити і т. ін.	Розкішно, багато, без будь-яких обмежень
5	Заможний	Обушок	золотий обушок	Багатство, гроші, золото
6	Заможний	Пан	пан паном	Хто-небудь незалежний, заможний
7	Заможний	Жир	біситися з жиру, зневажал	Вередувати, живучи в багатстві, без труднощів
8	Заможний	Бобер + сало	як бобер у салі	Дуже добре, заможно, безтурботно
9	Заможний	Кишеня	бряжчить у кишені у кого	Хто-небудь заможний, багатий, має багато грошей
10	Заможний	Лопата	гребти гроші лопатою, зневажал	Без великих затрат праці дуже швидко багатіти; наживатися

Рис. 1. Фрагмент ЛБД «Гроші» в українській фразеології

Код культури	Тип за семантико-г	Контекст
Предметний	Субстантивний	У кого кишеня повна, тому все можна, а наш брат хоч уми
Предметний	Субстантивний	За їхніми спинами стоять господарі золотих мішків (В.Бол
Гастрономічний	Іменниковий	А на столі, матінко моя! Одного тільки пташиного молока
Соматичний	Прислівниковий	На широку ногу любив пожити український дідич, усе пра
Предметний	Іменниковий	Золотий обушок, люди кажуть, відчинить двері скрізь (Л.
Антропоморфний	Прикметниковий	Коли їхали тією стороною, то бачили його будинок, дранн
Гастрономічний	Дієслівний	Один бісється з жиру, а другий риється по смітниках за ку
Зооморфний + гастрономічний	Прислівниковий	Живе як бобер у салі (Укр..присл..)
Предметний	Прикметниковий	А селяни, хто вже й без свитини, йдуть до Гершка смикну
Предметний	Дієслівний	Ну, там, Лесю, чоловік зразу багатіє... Там гроші лопатою

Рис. 2. Фрагмент ЛБД «Гроші» в українській фразеології

Фразеологічні одиниці			
Ідент	ФСГ	Показник коду	ФО
1	Мати гроші	Hand	balance in hand
2	Мати гроші	Business	big business
3	Мати гроші	Bacon	bring home the bacon
4	Мати гроші	Cow	cash cow
5	Мати гроші	Rags + riches	from rags to riches
6	Мати гроші	Jackpot	hit the jackpot
7	Мати гроші	Killing	make a killing
8	Мати гроші	Money	money to burn
9	Мати гроші	Pot	to keep the pot boiling
10	Мати гроші	Handshake	golden handshake

Рис.3. Фрагмент ЛБД «Гроші» в англійській фразеології

БД фразеологізмів на позначення наявності/відсутності грошей в українській та англійській мовах створена на основі програмних продуктів Microsoft — Microsoft Excel і Microsoft Access та містить 7 таблиць для української мови та 6 таблиць для англійської. За допомогою типу даних «Майстер підстановок» усі таблиці пов'язані між собою (див. Рис. 4, 5).

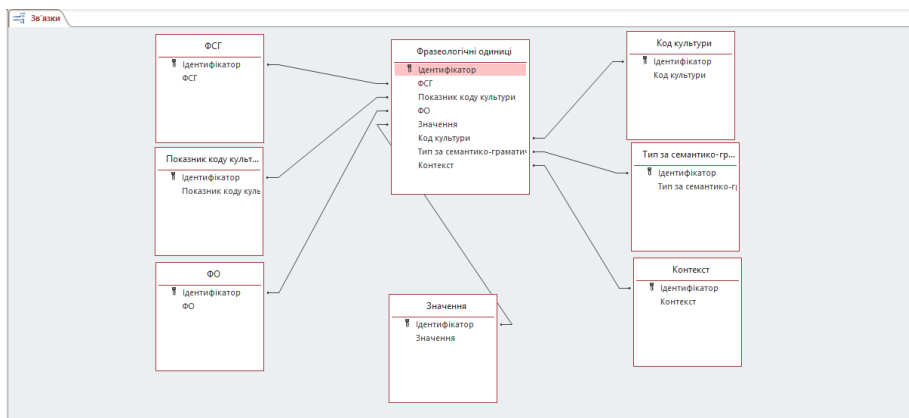

Рис. 4. Фрагмент ЛБД «Гроші» в українській фразеології: схема даних

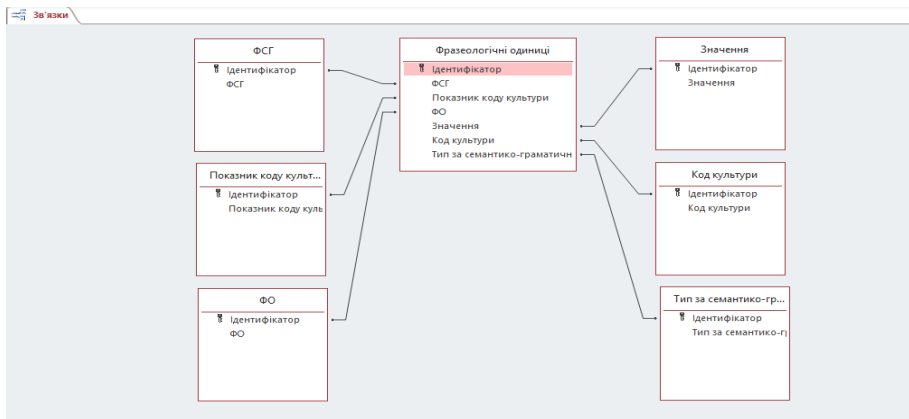

Рис. 5. Фрагмент ЛБД «Гроші» в англійській фразеології: схема даних

Базова таблиця ЛБД складається з семи обов'язкових полів для української мови: Код, Фразеологічна одиниця (ФО), Значення, Фразеосемантична група (ФСГ), Тип за семантико-граматичною класифікацією, Код культури, Контекст (див. Рис. 5, 6) та шести обов'язкових полів для англійської мови: Код, Фразеологічна одиниця (ФО), Значення, Фразеосемантична група (ФСГ), Тип за семантико-граматичною класифікацією, Код культури (див. Рис. 6, 7, 8, 9).

Фразеологічні одиниці	
Фразеологічні одиниці	
Ідентифікатор	1
ФСГ	Заможний
Показник коду культури	кишеня
ФО	повна (набита і т. ін.) кишень
Значення	Хто-небудь має багато грошей; багач
Код культури	Предметний
Тип за семантико-граматичною класифікацією	Субстантивний
Контекст	У кого кишень повна, тому все можна, а наш брат хоч уми рай... (О. Кониський. Козарський ланок).

Рис. 6. Фрагмент ЛБД «Гроші» в українській фразеології: базова таблиця

Фразеологічні одиниці	
Ідентифікатор	48
ФСГ	Бідний
Показник коду культури	Липка
ФО	обдерти як липку
Значення	Забрати у когось гроші, майно, коштовності і т. ін., довівши до цілковитого зубожіння
Код культури	Фітоморфний
Тип за семантико-граматичною класифікацією	Дієслівний
Контекст	Наша пані журилась... Обдеруть мене тепереньки, як тую липку! (Марко Вовчок)

Рис. 7. Фрагмент ЛБД «Гроші» в українській фразеології: базова таблиця

Фразеологічні одиниці	
Ідентифікатор	1
ФСГ	Мати гроші
Показник коду культури	Hand
ФО	balance in hand
Значення	Наявність готівки
Код культури	Соматичний
Тип за семантико-граматичною класифікацією	Субстантивний

Рис. 8. Фрагмент ЛБД «Гроші» в англійській фразеології: базова таблиця

Фразеологічні одиниці	
Ідентифікатор	28
ФСГ	Значення грошей у житті
Показник коду культури	Money + trees
ФО	money doesn't grow on trees
Значення	гроші на деревах не ростуть
Код культури	Предметний + фітоморфний
Тип за семантико-граматичною класифікацією	Дієслівний

*Рис. 9. Фрагмент ЛБД «Гроші» в англійській фразеології :
базова таблиця*

Висновки. БД фразеологізмів на позначення наявності/відсутності грошей в українській та англійській мовах створена на основі програмних продуктів Microsoft — Microsoft Excel і Microsoft Access та містить 7 таблиць для української мови та 6 таблиць для англійської.

ЛБД «Гроші» в українській фразеології містить 70 чистих кодових показники та 8 кодових комплексів; в англійській фразеології – 39 чистих кодових показників та 11 кодових комплексів.

Фразеологічні одиниці з семантикою наявності / відсутності грошей в українській фразеології презентовані такими кодами культури: предметним (38 показників коду), соматичним (11 показників коду), гастрономічним (9 показників коду), антропоморфним (8 показників коду), зооморфним (7 показників коду), квантитативним (2 показники коду) та фітоморфним (2 показники коду); в англійській фразеології: предметним (29 показники коду), гастрономічним (5 показників коду), соматичним (5 показників коду), антропоморфним (4 показники коду), зооморфним (2 показники коду), духовним (2 показники коду) та фітоморфним (1 показник коду).

Семантико-граматична класифікація презентована в ЛБД «Гроші» 37 дієслівними, 17 прикметниковими, 10 іменниковими, 9

прислівниковими, 5 субстантивними одиницями в українській фразеології; 30 дієслівними, 8 іменниковими, 7 субстантивними, 4 прикметниковими та 1 прислівниковою одиницями в англійській мові.

Література

1. ISO/IEC 3282:2015. Information technology. Vocabulary (англ.). www.iso.org. 2. Дейт К. Дж. Введение в системы баз данных (Introduction to Database Systems). М.: Вильямс, 2005. 1328 с. 3. Карпіловська Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток», 2006. 188 с. 4. Коголовский М. Р. Энциклопедия технологий баз данных. М.: Финансы и статистика, 2002. 800 с. 5. Коннолли Т., Бегг К. Базы данных. Проектирование, реализация и сопровождение. Теория и практика. М.: Вильямс, 2003. 1436 с. 6. Краснобасва-Чорна Ж. В. Особливості проектування та функційне призначення лінгвістичних баз даних у фразеології, фразеографії та фразеологічній термінографії. *Лінгвістичні студії Linguistic Studies* : [зб. наук. праць]. Вінниця, 2018. Вип. 35. С. 164-169.

Список джерел

1. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. М.: Рус. яз., 1984. 944 с. 2. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. К.: Наукова думка, 2003. 1104 с. 3. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ. Освіта. 1998. 204 с.

Harbera Iryna

Ph.D. in Philology

Vasyl' Stus Donetsk National University

PHRASEME-IDEOGRAPHIC MODEL OF CONCEPT HUMAN IN THE UKRAINIAN EASTERN-STEPPE DIALECTS

The article elaborated the phraseme-ideographic model of concept human in the Ukrainian eastern-steppe dialects as the basic principle of similar linguistic database. The following structure is

accepted as operational: phraseme-semantic field – phraseme-semantic group – phraseme-semantic subgroup.

Key words: phraseme-ideographic model, concept human, linguistic database, phraseological unit, area.

The purpose of this article is to study phraseme-ideographic model of concept *human* in the Ukrainian eastern-steppe dialects as the basic principle of similar linguistic database. The source study base includes 200 phraseological units, selected by continuous sampling of dialect phrase books.

According to Zh. Krasnobayeva-Chorna, the subject matter of phraseme-field may be a concept, serving as a marker entering into the peculiar language space, as any concept represents a category of ideographic classification that corresponds to the natural division of the real world. Thus, phraseme-semantic field “Human” is built around the concept of *human*. The following structure is accepted as operational in this study: phraseme-semantic field (PSF) – a set of semantic groups united by conceptual criteria around the concept; phraseme-semantic group (PSG) – a set of semantic subgroups united by one archiseme present in the phraseological meaning of all the members of the group and reflects their common categorical properties and features; phraseme-semantic subgroup (PSSG) – a set of phraseological units, united by the differential seme that connects their relations of similarity or contrast.

Thus, the model of phraseme-semantic field “Human” in the Ukrainian eastern-steppe dialects has the following structure: 6 phraseme-semantic groups, 18 phraseme-semantic subgroups, 200 phraseological units.

PSG “**Temper**” (32,5%): PSSG “Positive character features” (Ukr. *майстрова жила* – a skillful person; Ukr. *на душу багатий* – attentive, careful; Ukr. *ангел небесний* – kind-hearted); PSSG “Negative character features” (Ukr. *Васьок хутірський* – backward person; Ukr. *бабський валянок* – henpecked man; Ukr. *дятлик-стуқун* – a hard-working person; Ukr. *зведення господне* – a very naughty child, mischief-maker; Ukr. *відьма конотопська*; *grimза волохата*; *сатана безрога* – a malicious woman; Ukr. *відьма*

*підколодна; Змія Батьківна – an insidious, malicious woman); PSSG “Neutral character features” (Ukr. *холодильна камера – an indifferent person; Ukr. пугливий заєць; горобине серце – a fearful person; Ukr. спокійна вівця – humble), etc.**

PSG “Appearance” (27%): PSSG “Body type” (Ukr. *вісім на вісім; дев’ять на дванадцять; що вишир що вздовж; великий гарбуз; діжка з огірками; товста свиня – very fat; Ukr. ходяча анатомія; Геракл засушений; глист у скафандрі – very slim, everything hangs on him; Ukr. повертатися як ведмідь за зайцем – to be awkward, clumsy; Ukr. ведмідь клишоногий – baker-legged; Ukr. дрючок горбатий – a round-shouldered person; Ukr. індюшиця горбата – a humpbacked woman; Ukr. як з воза вилами скидана – about ugly, ill-looking female body type); PSSG “Height” (Ukr. *аж в Америку видно; як верба на дворі; як телевізійна вишка; два ноль сєм; ходячі двері; як день без обіду – about a very tall person; Ukr. аришин з шапкою; горобцю по коліна; як глист під мікроскопом – about a very short person); PSSG “Hair do” (Ukr. Африка приїхала – about a curly-haired person; Ukr. кучерявий без волос; була одна волосина, та й ту гнида одкусила; волосся обтер об чужі подушки – about a bald man; Ukr. вибух на макаронній фабриці; як вівця шльонська – about a woman with careless hairdo); PSSG “Clothes” (Ukr. здунь-полетить – about a beautiful, fashionably-dressed woman; Ukr. Альоша з мильного заводу; свинячий вид – an untidily dressed person; Ukr. Валя з хозтовару – an untidily dressed woman; Ukr. голий, босий і при галстукі – improperly dressed; Ukr. голий, босий і з відром – naked; Ukr. як вівця під лопухами – about a person whom a headwear and clothes do not suit); PSSG “Peculiarities of appearance” (Ukr. *і вуха в кісті – about dirty, untidy person; Ukr. як з воску вилитий; як вільце – about a beautiful person; Ukr. як смертний гріх – about an ugly person; Ukr. як гречкою притрушений; як дроб’ю побитий – about a freckled person), etc.***

PSG “Mental abilities” (19%): PSSG “Mentally retarded” (Ukr. *Ваня з мильного заводу; возом переїханий; здрастуй-дерево; вівця неотесана; дерев’яний віник; Вова з Тамбова; упущений у дитинстві; дитя Алмазної; прибитий мокрим віником; з-під вугла черевиком прибитий; тут весна, там зима, а тут шариків нема;*

кінська голова – silly, mentally retarded; Ukr. *Альоха запальонний; Альоша з водокачки; валянком прибитий; Ванька з Бугаївки; Володя шарапівський; Вася з водокачки; Вася з трудноднями; Вася приморожений* – weird, weak-minded; Ukr. *дурочка з переулочка; Дуся Педалькіна з пивзаводу; дурочкіна сваха* – a silly woman); PSSG “Mentally developed” (Ukr. *повна голова ума* – clever; Ukr. *битий вовк; бита голова; стріляна ворона* – experienced, beaten by life, wordly-wise, enduring, a person who is difficult to outwit; Ukr. *вумний як вутка* – about a person who showed his intelligence that no one expected), etc.

PSG “**Physical and emotional state**” (11%): PSSG “Health” (Ukr. *йодом обмазаний, зеленкою облитий* – healthy, without any diseases; Ukr. *хоч у воли запрягай; можна воду возити; волові жили* – about a healthy, strong person); PSSG “Psychical and emotional exhaustion” (Ukr. *робити на аптеку* – to be sick, beaten; Ukr. *вітром носе; як живий вмерлець* – about an exhausted, tired person; Ukr. *проутюжений Іван* – a person stricken with grief; Ukr. *злюка-бобер* – headache; Ukr. *глисти в карти грають* – about a very hungry person; Ukr. *вінками воняти; дихати взайми* – to be close to death; Ukr. *як плакуча гітара; як у воду вмочений* – about a gloomy, sad person); PSSG “Drunken state” (Ukr. *асфальт обнімати* – to be very drunk; Ukr. *головастік заспиртований; п’яний на вухналь* – very drunk), etc.

PSG “**Family**” (7,5%): PSSG “Pregnancy” (Ukr. *аїста ждати; ходити важкою* – to be pregnant; Ukr. *вишенька пузата* – pregnant; Ukr. *від Ваньки Ветрова* – pregnant of unknown person); PSSG “Newborn child” (Ukr. *Ванька Ветров* – illegitimate child; Ukr. *вітром навіяне* – about a child born to an unmarried woman); PSSG “Relatives” (Ukr. *Василь бабина сестра; через три версти коліно; п’ята вода на киселі; нашим воротам двоюрідний сарай; ваші двері нашій хаті троюрідний погріб; дід бабі троюрідний Яшка* – distant relatives; Ukr. *гени пальцем не задушиши* – about a person whose behavior is similar to his/her parents or relatives), etc.

PSG “**Age**” (3%): PSSG “Old age” (Ukr. *вже васильками тхнути* – to be old, sick; Ukr. *дід часів революції* – a very old person; Ukr. *на год старше од Леніна* – about a very old person; Ukr. *годи*

накривають – about elderly persons with their moods); PSSG “Youth” (Ukr. *зелень неотесана* – a young person who has not grown wisdom and life experience; Ukr. *у голові зелені овочі* – about a young person without life experience).

Thus, at present time the study of national specific features of phrasemes, we have tested various schemes of ideographic description, made attempts to present both general language and areal ideographic world view that can be recorded by respective ideographic dictionaries. Model of phraseme-semantic field “Human” in the Ukrainian eastern-steppe dialects has the following components: 6 phraseme-semantic groups, 18 phraseme-semantic subgroups, 200 phraseological units, and makes the basis for the similarly-named linguistic database. Systematization of phraseme-semantic groups of phraseme-representants of the concept “Human” in the Ukrainian eastern-steppe dialects and observation of their specific content opens a panoramic retrospective picture of prototypes as a separate cultural-national component in the nationwide continuum.

Література

1. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Ідеографічна класифікація фразеологічних одиниць у Словнику фразеологічних термінів сучасної української мови. *Лінгвістичні студії*. Вип. 22. Донецьк : ДонНУ, 2011. С. 289-298. **2. Прадід Ю. Ф.** Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень). К. : Сімферополь, 1997. 252 с. **3. Ужченко В. Д.** Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу. Луганськ : Видво ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 552 с.

Каліта Анна

(наук. керівник: д. філол. н., доц. Г. В. Ситар)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ: ДОСВІД СТВОРЕННЯ

Укладено міжмовний словник на основі англійських однослівних термінів і двокомпонентних термінологічних словосполучень із джерела «An Introduction to Applied Linguistics: from Practice to Theory» та їх українських відповідників за «Словником сучасної лінгвістики: поняття і терміни» А. Загнітка.

Ключові слова: міжмовний словник, прикладна лінгвістика, словникова стаття, термінологія.

Постановка проблеми. Відомо, що термінологія найбільш наочно відображає зв'язок змін у мові з розвитком науки, адже бурхливе зростання науково-технічних знань призводить до появи нових слів-термінів у сучасних мовах [6]. Дійсно, зараз, як ніколи, світ і людство розвивається у всіх своїх проявах, тому укладання галузевих міжмовних словників є важливим завданням сучасного мовознавства.

Метою нашого дослідження є створення англо-українського словника з прикладної лінгвістики. Дослідження виконується у кілька етапів. Укладання реєстру словника та принципи опису реєстрових одиниць описано у праці [1: 99].

Підґрунтям для поповнення реєстру на цьому етапі дослідження стали довідник з прикладної лінгвістики: *An Introduction to Applied Linguistics: from Practice to Theory*/ за ред. Alan Davies and Keith Mitchell та «Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни» Анатолія Загнітка.

Основними завданнями дослідження є: 1) відібрати термінологічну лексику з прикладної лінгвістики з англomовного першоджерела; 2) укласти словникові статті для термінів прикладної лінгвістики, знайти відповідники в українській мові; 3) диференціювати відібрані пари термінів за повною відповідністю /

частковою відповідністю / невідповідністю в англійській та українській мовах.

За ґрунтовною працею «Українська мова: Енциклопедія» визначення «терміна» є таким: «Термін (лат. terminus – рубіж, межа) – слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо» [7: 682].

Створення англо-українського словника термінів прикладної лінгвістики засноване на таких принципах: 1) алфавітно-гніздовий метод організації термінологічного словника; 2) принцип урахування основних понять (тематична значимість) [2]; 3) інформативність.

Ще одним важливим аспектом укладання перекладного галузевого словника є спосіб передавання значень термінів однієї мови засобами іншої [3]. Під час укладання словника ми застосовуємо різні способи перекладу: підбір еквівалентів, транскрипція, калькування, переклад синонімами, запозичення.

Словникова стаття складатиметься з таких основних компонентів:

- ✓ англійський термін – український термін;
- ✓ покликання на сторінку *An Introduction to Applied Linguistics: from Practice to Theory* (за ред. Alan Davies and Keith Mitchell) та Словника сучасної лінгвістики: поняття та терміни А. Загнітка;
- ✓ визначення терміна англійською мовою із тлумачного словника (Cambridge Dictionary) – переклад дефініції;
- ✓ визначення слова англійською мовою із тлумачного словника лінгвістичних термінів (Small glossary of linguistics) – переклад дефініції;
- ✓ тлумачення українського лінгвістичного терміна українською мовою (Загнітко Анатолій. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни);
- ✓ приклади, наведені в Cambridge Dictionary і в Словнику сучасної лінгвістики: поняття та терміни А. Загнітка відповідно;

✓ повна відповідність / часкова відповідність / невідповідність англійського терміна українському [1: 99].

Прикладом терміна, яке має повний збіг значень в обох мовах, є *second language* – мова друга (див. Табл. 1).

Як приклад часткової відповідності в зіставлюваних мовах наведемо термін *psycholinguistics* – психолінгвістика (див. Табл. 2).

Таблиця 1

Словникова стаття терміна ‘second language – мова друга’

	Англійська мова	Українська мова
Термін	<i>Second language</i>	<i>Мова друга</i>
Покликання	<i>с. 116</i>	<i>С. 207 (том 2)</i>
Визначення	<p>Cambridge Dictionary: a language that a person can speak that isn't the first language they learned naturally as a child. Переклад: мова, якою людина може розмовляти, це не перша мова, яку вона природно вивчила в дитинстві.</p> <p>Small glossary of linguistics: a second language is learned Переклад: друга мова – та, що засвоюється.</p>	<p>Словник сучасної лінгвістики: поняття та терміни (А. П. Загнітко): будь-яка засвоєна мова після першої мови.</p>
Приклад	German is my second language. – Німецька – моя друга мова.	Немає.
Відповідність термінів	Повна відповідність	

Словникова стаття терміна ‘psycholinguistics –
психолінгвістика’

	Англійська мова	Українська мова
Термін	<i>Psycholinguistics</i>	<i>Психолінгвістика</i>
Покликання	<i>с. 117</i>	<i>с. 158 (том 3)</i>
Визначення	<p>Cambridge Dictionary: немає.</p> <p>Переклад: немає.</p> <p>Small glossary of linguistics: is the study of language is relation to our cognition and in particular to the way we acquire our first language.</p> <p>Переклад: це вивчення мови, що стосується нашого пізнання і, зокрема, того, як ми опануємо свою першу (рідну) мову.</p>	<p>Словник сучасної лінгвістики: поняття та терміни (А. П. Загітко):</p> <p>1) <u>гібридна наука (постала у ХХ ст.), що вивчає процеси мовотворення і мовотворчості, сприйняття / розуміння і формування мовлення (у тому числі й говоріння) та співвідношення цих процесів із мовною системою...</u></p> <p>2) розділ мовознавства, що займається вивченням і моделюванням мовленнєвої діяльності людини.</p>
Приклад	Немає.	Немає.
Відповідність термінів	Часткова відповідність	

У наведеному тлумаченні українського терміна підкреслено перше значення, оскільки воно більшою мірою відповідає визначенню, поданому в Small glossary of linguistics. Ці терміни зараховуємо до часткових відповідників.

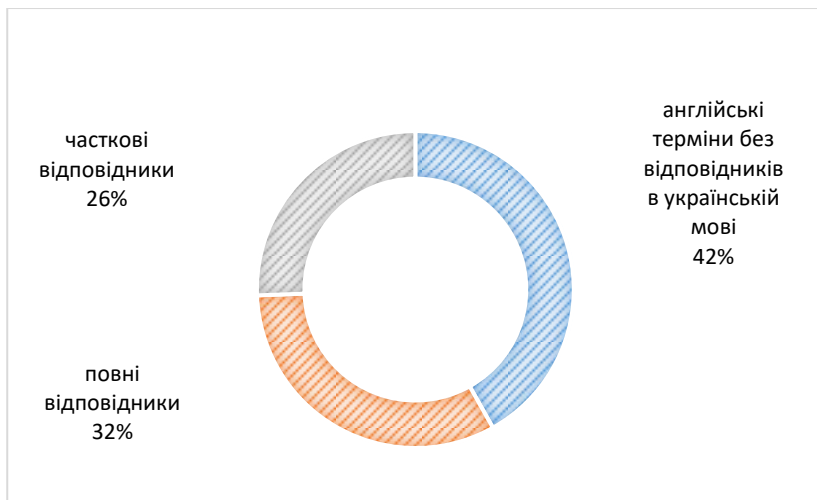
Термінів, які б мали повну невідповідність в порівнюваних мовах, у зібраному фактичному матеріалі не зафіксовано. Проте виявлено, що значна частина (42%) укладеного словника складається із термінів, які мають пояснення лише в посібнику-джерелі і поки що не зафіксовані в українськомовних словниках. Прикладом такого типу є пара термінів *linguicism* – лінгвіцизм (див. Табл. 3):

Таблиця 3

Словникова стаття терміна ‘linguicism – лінгвіцизм’

	Англійська мова	Українська мова
Термін	<i>Linguicism</i>	<i>Лінгвіцизм</i>
Покликання	<i>с. 140</i>	-
Визначення	<p><i>Cambridge Dictionary:</i> немає. <i>Переклад:</i> немає. <i>Small glossary of linguistics:</i> немає. <i>Переклад:</i> немає.</p> <p>An Introduction to Applied Linguistics: from Practice to Theory : the destruction of a minority language by a more powerful one.</p> <p>Переклад визначення: знищення однієї мови меншості більш «потужною» мовою.</p>	<p><i>Словник сучасної лінгвістики:</i> <i>поняття та терміни (А. П. Загнітко):</i> немає.</p>
Приклад	Немає.	Немає.
Відповідність термінів	Немає відповідника в українському словнику	

Співвідношення між повними відповідниками, частковими відповідниками і термінами, що не мають відповідників в порівнюваних мовах, подано на діаграмі 1:

Діаграма 1. Відповідність термінології в англійській та українських мовах

Отже, з опрацьованого матеріалу (*An Introduction to Applied Linguistics: from Practice to Theory* / edited by Alan Davies and Keith Mitchell) методом суцільної вибірки виокремлено всі однослівні терміни та двокомпонентні термінологічні словосполучення. До англо-українського словника термінів прикладної лінгвістики потрапило близько 120 спеціальних термінів, зокрема: *ethnography of communication* – етнолінгвістика, *linguicism* – лінгвіцизм, *mother tongue* – рідна мова, *pragmatics* – прагматика тощо.

Створений міжмовний словник тлумачного типу допоможе студентам поглибити свої знання із спеціалізації «Прикладна лінгвістика», фахівцям суміжних наук дасть змогу читати фахові тексти зі спеціальності та підвищити рівень вмотивованості щодо вивчення термінології прикладної лінгвістики.

Література

1. Каліта А. Англо-український словник термінів прикладної лінгвістики: засади створення, структура словникової статті. *Лінгвокомп'ютерні дослідження*: зб. наук. праць / Донецький

національний університет ім. Василя Стуса / Укл.: А. Загнітко (наук. і відп. ред.). Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса., 2019. Вип. 12. С. 90-97. **2. Сарангова Т. А.** Принципы составления словаря терминов investor relations. *Современные исследования социальных проблем* (электронный научный журнал). 2013. №5(25). URL: <http://journal-s.org/index.php/sisp/article/view/5201338> **3. Селіверстова К. Т.** Підготовка галузевих словників: здобутки і особливості методики укладання перекладного словника. *Архіви України*. 2013. №5. С. 25-62. **4. Словник української мови:** в 11 т. Т. 4. 1973. С. 728. **5. Термин и слово.** Межвузовский сборник. Горький : Изд. ГГУ им. Н. И. Лобачевского, 1981. 151 с. **6. Терминоведение :** учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / С. В. Гринев-Гриневич. М. : Академия, 2008. 304 с. **7. Українська мова:** Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова, М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К., 2014. 824 с.

Джерела

1. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с. **2. Cambridge Dictionary** <https://dictionary.cambridge.org/ru/> **3. Small glossary of linguistics** <https://www.uni-due.de/ELE/LinguisticGlossary.html> **4. An Introduction to Applied Linguistics: from Practice to Theory.** Alan Davies and Keith Mitchell (eds.) / Edinburgh University Press.

Кириленко Віра

*(наук. керівник: д. філол. н., доц. Ж. В. Краснобаєва-Чорна)
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

КОЛОРАТИВНИЙ КОД КУЛЬТУРИ В СУЧАСНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ: ДОСВІД ПРОЄКТУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ

У статті опрацьовано датологічний етап проєктування лінгвістичної бази даних (ЛБД) колоративного коду культури у фразеології. ЛБД створена на основі програмних продуктів Microsoft — Microsoft Word і Microsoft Access і містить 6 таблиць.

За допомогою типу даних «Майстер підстановок» усі таблиці пов'язані між собою.

Ключові слова: датологічний етап, колоративний код культури, лінгвістична база даних, фразеологічна одиниця.

1. Культурні коди притаманні всім мовам, саме вони допомагають перевести глибинні смисли культури на рівень вираження. До основних кодів культури належить і колоративний код. Фразеологізми з колоративами супроводжують та характеризують майже всю людську діяльність, світ навколо людини та саму людину. Колір, як невід'ємна частина сприйняття людиною світу, пронизує фразеологію.

Останнім часом фразеологічні одиниці з “колоративом” все більше привертають увагу сучасних мовознавців (Л. Бойко та С. Сабліна [2], Л. Ковбасюк [3], Ж. Краснобаєва-Чорна [4], Т. Семашко [6]), які стверджують, що «фразеологізми з компонентом “кольороназва” належать до тієї частини номінативного складу мови, яка характеризується яскраво вираженою культурно-національною самобутністю» [3: 268].

Актуальність роботи зумовлена необхідністю укладання ЛБД колоративного коду культури у фразеології на матеріалі української та англійської мов.

Мета полягає в опрацюванні датологічного етапу проєктування ЛБД колоративного коду культури у фразеології.

Об'єктом постає колоративний код культури. Предметом – фразеологічні одиниці (ФО) із колоративним компонентом в українській та англійській мовах..

2. Датологічний етап передбачає вибір системи керування базою даних, що ґрунтується на відповідній моделі репрезентації даних: ієрархічній, мережевій або реляційній. Запропонована база даних є реляційною, вона відображає відношення у двовимірних таблицях, тобто має табличний спосіб подання даних. Кожний об'єкт – фразеологічна одиниця (ФО) записується рядком у таблиці (див. Рис. 1, 2).

Фразеологічна одиниця						
К	ФО	ЛСВ	Контекст	Код культури	Тип за семант	
1	чорний ворон	'машина, в яку забирають заарештованого'	Умихти червоною юшкою, майже не притомних. Їх кидують у кузов (чорного ворона) й відвозять у поліцію.	коларативний +зооморфний	Субстантивний	
2	про (на) чорний день	'на випадок крайньої скрути'	Про чорний день зберігав пшенічку. Тепер бачу, що оце яжраз і настав він дня всього народу.	коларативний +предметний	Субстантивний	
3	[чорна] кішка пробігла: [чорний] кіт пробіг поміж [між] ким	'хто-небудь посварився з кимсь, між ким-небудь виникла незгода'	— З того часу поміж сусідами ніби чорна кішка пробігла.	коларативний +зооморфний +соматичний	Дієслівний	
4	чорна невдячність	'вддячити за добро злом'	— Невже ти відповіси на мою одвертість такою чорною невдячністю?	коларативний	Дієслівний	
5	держати (тримати) в чорному тілі кого	'утискувати, визискувати когось'	— Чому одних під виглядом незамінності забезпечували житлом, а молодих спеціалістів тримали, як кажуть, у чорному	коларативний +соматичний	Дієслівний	
6	[чорні] хмари збираються / збиралися над ким	'комусь або чомусь загрожує біда, неприємність'	— Над Федьковою ясною голівонкою збиралися хмари.	коларативний +природний +соматичний	Субстантивний	
7	чорним по білому, з сл. Написано	'записано цілком ясно, виразно, чітко, зрозуміло'	— Ось тут чорним по білому написано, як ти своє дитя до розу му доводила. Як знавця Windows опинилося в притулку.	коларативний Windows Чтобы активировать Windows, перейдите к	Ад'єктивний	

Рис. 1. Фрагмент ЛБД колоративного коду культури в українській фразеології

Фразеологічна одиниця						
К	ФО	ЛСВ	Контекст	Код культури	Тип семанти	
1	(as) black as a crow (as a	'чорний як смола'	When at last they came down the long road into Whortley, the silent trees were black as ink (H.G. Wells);	коларативний +зооморфний	Ад'єктивний	
2	in black and white	'чорним по білому'	They think it 's time to stop measuring America from coast to coast because leaves out Texas It says so right	коларативний	Ад'єктивний	
3	a cloud on the horizon	'на горизонті щось, що заважає добробуту, щастю'	Magnus. There is rather a threatening cloud on the western horizon. (B. Shaw);	коларативний +природний	Дієслівний	
4	black as hades	'безрадісний'	It's wonderful" he said to them one day at supper. It's a true rebirth. Her soul, which was black as night , is now	коларативний +соматичний	Ад'єктивний	
5	dark as midnight (as	'дуже темно'	It was like a flash of lightning in a night as dark as pitch (H.G. Wells)	коларативний +просторовий	Адвербіальний	
6	the black man	'злий дух'	Rich as Croesus and as wicked as the black man below.	коларативний +предметний	Субстантивний	
7	black paper	'Чорна книга'	The acrimon'ous debat was initiated by the Black Papers on education.	коларативний +предметний	Субстантивний	
8	black pudding	'кров'яна ковбаса'		коларативний +предметний	Субстантивний	
9	put up a black	'промах'	Probably I shall have to... leave Government service altogether, having put up such a black as that.	коларативний +предметний	Субстантивний	
10	black shirt	'фашист'	We want Mosley, chanted the Black Shirts, but no one else took up the cry.	коларативний +предметний	Субстантивний	
11	black as coal	'чорний як вугілля'	Marcel and Lanny went ashore, and saw strange dark men wearing white hoods, and women going about	коларативний +предметний	Ад'єктивний	

Рис. 2. Фрагмент ЛБД колоративного коду культури в англійській фразеології

ЛБД колоративного коду культури в українській та англійській мовах створена на основі програмних продуктів

Microsoft — Microsoft Word і Microsoft Access та містить 6 таблиць. За допомогою типу даних «Майстер підстановок» усі таблиці пов'язані між собою (див. Рис. 3).

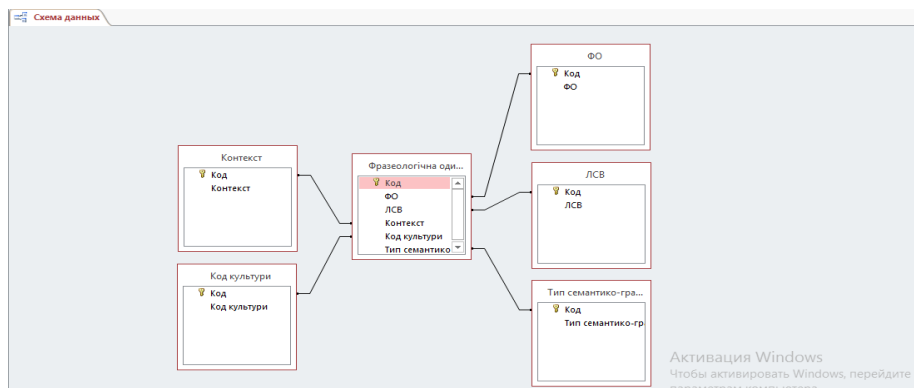

Рис. 3. Фрагмент ЛБД колоративного коду культури в українській та англійській мовах: схема даних

Базова таблиця ЛБД складається з шести обов'язкових полів: Код, Фразеологічна одиниця (ФО), Лексико-семантичний варіант (ЛСВ), Тип за семантико-граматичною класифікацією, Код культури, Контекст (див. Рис. 4).

Фразеологічна одиниця	
Фразеологічна одиниця	
Код	1
ФО	(as) black as a crow (as a crow's wing, as a raven, as a raven's wing, as coal, as ebony, as ink, as jet, as m
ЛСВ	'чорний як смола'
Контекст	When at last they came down the long road into Whortley, the silent trees were black as ink (H.G. Wells); I thought I'd never get my feet clean; they were as black as ink. (W. S. Maugham); The bird was as black as night (S. Chaplin);
Код культури	колоративний +зооморфний
Тип семантико-граматичної категорії	Ад'єктивний

Рис. 4. Фрагмент ЛБД колоративного коду культури в українській та англійській мовах: базова таблиця

3. Процес проєктування ЛБД у фразеології використовує загальні принципи побудови баз даних, а також має певні особливості, пов'язані з завданнями автоматичного опрацювання тексту. Цей процес передбачає застосування як комп'ютерних, так і лінгвістичних знань, з метою укладання максимально узгодженої, повної та ефективної для практичного використання бази даних, яка буде оптимально розв'язувати покладені на неї завдання.

Кольоропозначення в ЛБД виявляють різну продуктивність: 1) прикметник *чорний* становить 31.82% від загальної кількості зафіксованих ФО із колоративним компонентом; прикметник *білий* – 13.63%; прикметник *зелений* – 13.64%; прикметник *синій* – 4.55%; прикметник *рожевий* – 4.54%; прикметник *жовтий* – 9.10%; прикметник *червоний* – 9.10%; а також прикметниками: *темний* – 4.54%; *рудий* – 4.54%; *рябий* – 4.54% (українська фразеологія); 2) прикметник *Black* становить 18.96% від загальної кількості зафіксованих ФО із колоративним компонентом; прикметник *White* – 20.68%; прикметник *Blue* – 12.07%; прикметник *Yellow* – 3.45%; прикметник *Red* – 18.96%; прикметник *Green* – 22.42%; а також прикметниками: *Rude* – 1.73%; *Dark* – 1.73% (англійська фразеологія).

Семантико-граматична класифікація фразеологізмів з колоративним компонентом презентована субстантивними (31.81%), дієслівними (27.27%), ад'єктивними (27.27%), адвербіальними (13.63%) ФО (українська фразеологія); субстантивними (50%), дієслівними (22.41%), ад'єктивними (18.96%), адвербіальними (8.62%) ФО (англійська фразеологія).

Аналіз колоративного коду і комплексів кодів у ЛБД засвідчує системний характер: колоративний код у 95,42% поєднуваний із іншими кодами, зокрема соматичним (13.63%), предметним (18.18%), зооморфним (40.90%), природним (13.63%), квантитативним (4.54%), часовим (4.54%) (українська фразеологія); соматичним (3.44%), предметним (34.48%), зооморфним (10.34%), природним (12.06%), духовним (3.44%), антропним (6.89%), гастронімічним (3.44%), онімним (1.72%), фітоморфним (6.89%), часовим (5.17%) (англійська фразеологія).

Перспективу дослідження вбачаємо в поглибленні зіставного аспекту фразеологізмів із колоративним компонентом українській та англійській мовах шляхом збільшення джерельної бази.

Література

1. Берко А. Ю., Верес О. М. Організація баз даних: практичний курс: навчальний посібник. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2003. 152 с.

2. Бойко Л., Сабліна С. Фразеологічні одиниці з компонентом ‘кольороназва’ в мовній картині світу українців. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2015. С. 43-50.

3. Ковбасюк Л. А. Фразеологічні одиниці з компонентом “кольороназва” як елементи національно-мовної картини світу (на матеріалі німецької та англійської мов). *Проблеми зіставної семантики*. Вип. 7. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2005. С. 267-273.

4. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Вторинна знакова система ціннісної картини світу у фраземіці: монографія / [за ред. А. Загнітка]. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2020. 171 с.

5. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Особливості проектування та функційне призначення лінгвістичних баз даних у фразеології, фразеографії та фразеологічній термінографії. *Лінгвістичні студії Linguistic Studies*: [зб. наук. праць]. Вінниця, 2018. Вип. 35. С. 164-169.

6. Семашко Т. Ф. Особливості семантики та функціонування слів-колоративів в українській фразеології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2008. 26 с.

Список джерел

1. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Рус. яз., 1984. 944 с.

2. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. К.: Наукова думка, 2003. 1104 с.

Коваль Катерина

*(наук. керівник: д. філол. н., доц. Ж. В. Краснобаєва-Чорна)
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

ІНФОЛОГІЧНИЙ ЕТАП ПРОЄКТУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ «ВЕСІЛЬНА ФРАЗЕОЛОГІЯ» (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ І АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

У статті опрацьовано інфологічний етап проєктування лінгвістичної бази даних «Весільна фразеологія» в українській і англійській мовах. Визначено специфіку інфологічного етапу проєктування бази даних фразеологізмів із весільною семантикою й укладено проєктні таблиці з послідовним виокремленням довесільного, власне весільного та післявесільного етапів.

Ключові слова: весільний обряд, інфологічний етап, лінгвістична база даних, фразеологічна одиниця.

1. Весільний обряд – один із найважливіших родинних обрядів, під час якого оформляється вступ у шлюб, що, власне, і становить основу для створення сім'ї. Соціальна сутність шлюбу виявляється через духовно-психологічні, моральні, економічні, культурні відносини, які розвиваються і змінюються разом зі змінами в суспільстві. Носієм семантики обряду, його поняттєвого, генетичного і вербального кодів виступає знак, який становить словесне позначення обрядодії (акту), або ж його частини [5: 35]. Вербальний компонент обрядів, у нашому дослідженні фразеологізм, є важливою частиною метамови народної культури [1; 4; 6]. Він дозволяє встановити чинники, які визначають стійкість і зміни мовної картини світу.

Актуальність статті зумовлена необхідністю опрацювання джерельної бази для зіставного дослідження фразеологізмів із весільною семантикою в українській та англійській мовах із опертям на лінгвістичну базу даних (далі ЛБД).

Мета статті полягає в опрацюванні інфологічного етапу проектування ЛБД «Весільна фразеологія» в українській і англійській мовах. Для успішної реалізації мети ми розв'язали такі завдання: 1) ознайомились із науковою літературою з теми; 2) визначили специфіку інфологічного етапу проектування ЛБД ФО із весільною семантикою; 3) уклали проєктні таблиці ЛБД «Весільна фразеологія» в українській та англійській мовах з послідовним виокремленням довесільного, власне весільного та післявесільного етапів.

Об'єктом дослідження є ЛБД. Предметом постають фразеологічні одиниці (далі ФО) з весільною семантикою в українській та англійській мовах.

Джерельна база дослідження становить 160 ФО із весільною семантикою (із них 81 ФО української мови та 79 ФО англійської мови), дібраних шляхом суцільного обстеження з фразеологічних словників української (2) та англійської (1) мов.

Методи дослідження: логіко-класифікаційний, компонентний аналіз і компонентний синтез, описовий, елементи статистичного методу.

2. Проектування бази даних передбачає, за Є. Карпіловською, два етапи [2: 35]: 1) інфологічний – етап відбору інформації та її структурування, або етап внутрішньої формалізації інформації, етап моделювання змісту інформації; 2) датологічний – етап оформлення інформації відповідною мовою представлення, придатною для комп'ютерного опрацювання, або етап зовнішньої формалізації інформації, етап моделювання її форми, перетворення інформації на дані [2: 36]. Завдання інфологічного етапу проектування бази даних полягає у відборі об'єктів опису, типів інформації про їхню будову та функціонування. Це етап вивчення й опису певної предметної галузі, її внутрішньої формалізації. Результатом роботи лінгвіста на цьому етапі є концептуальна інформаційна модель такої предметної галузі. В нашому дослідженні така модель представлена послідовним виокремленням довесільного, власне весільного та післявесільного етапів з відповідним групуванням фразеологічного матеріалу. На цьому етапі укладено проєктні таблиці ЛБД «Весільна

фразеологія» в українській та англійській мовах (див. Табл. 1, Табл. 2, Табл. 3).

Таблиця 1

Фрагмент проектної таблиці ЛБД «Весільна фразеологія»: довесільний етап

Код	ФО	Значення	Контекст	Стил. маркер
1	обміняти (обмінити) хліб (святий)	Дати або дістати згоду на шлюб; домовитися про одруження.	А Терешко з Мотрею Запотічною хліб святий уже обмінjali, й маю бути весілля (М. Грушевський).	Етнічне
2	скуштувати гарбузової каші	Дістати відмову при сватанні, залицянні.	— Думаєш не знаю, скільки залицяльників біля неї [Наталки] кружляло, як мухи? А всі ввіймали облизня, гарбузової каші скуштували! (Є. Гуцало).	Іронічне
3	Give smb the bird	Дати відставку, відкинути (нареченого).	'But he's an awful bore, really... Surely, your cousin couldn't be bothered with him! 'She's giving him the bird tknight, all right.'	Театральне
4	Fall in love	Закохатись.	Mrs. Dot., he's not at all the sort of boy who falls in and out of love with every pretty girl he meets.	-

Фрагмент проектної таблиці ЛБД «Весільна фразеологія»: власне весільний епап

Код	ФО	Значення	Контекст	Стил. маркер
1	вести до вінця	Одружуватися з ким-небудь	Скільки-то перегоріло у його серці огню од того неказанного жалю, що інший перед його очима взяв да й веде її до вінця (П. Куліш).	-
2	ставити (становити) на рушник (на рушнику)	Одружувати	Без любистку, заговорів – силою тільки власного язика вона не раз і не два зводила до купи роз'єднані серденька, становила на рушнику навіть дітей кровних ворогів (Л. Яновська).	-
3	Lead to the altar	Вести під вінець, поєднуватися шлюбом.	A year after Tom's death she allowed Georg Hobhouse to lead her to the altar.	-

4	Ask the banns	Тричі оголошувати в церкві імена молодят.	'He was to have married the parlest's ward after his harvest,' the womasn said; 'the banns were read and all... But two days ago, he died.'	-
---	---------------	---	---	---

Таблиця 3

Фрагмент проєктної таблиці ЛБД «Весільна фразеологія»: післявесільний епап

Код	ФО	Значення	Контекст	Стил. маркер
1	Срібне весілля	Двадцятип'ятилітній ювілей подружнього життя.	Нещодавно вони відсвяткували срібне весілля (В. Собко).	-
2	Золоте весілля	П'ятдесятилітній ювілей подружнього життя.	— Для людини, що відзначила золоте весілля, сватання здається давнім-давнім сном (3 журналу).	-
3	Bed and board	Подружні стосунки.	He said he would not be responsible for her debts after she left his bed and board.	-

4	Come between the bark and the tree	Втручатися в чужі сімейні справи, ставати між чоловіком і дружиною.	Is it for me to stir up strife between them, and put as it were my finger betwixt the bark and tree?	-
---	------------------------------------	---	--	---

ЛБД «Весільна фразеологія» в українській та англійській мовах містить 160 ФО із весільною семантикою (81 ФО української мови та 79 ФО англійської мови). Основним принципом упорядкування одиниць в опрацьованій ЛБД обрано тематичний із послідовним виокремленням трьох етапів – довесільного, власне весільного і післявесільного. Проектна таблиця на інфологічному етапі складається з 5 обов'язкових полів: Код, Фразеологічна одиниця, Значення ФО, Контекст, Стилістичний маркер.

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому оформленні отриманої інформації відповідною мовою подання на датологічному етапі проектування ЛБД «Весільна фразеологія» в українській і англійській мовах.

Література

1. Бабичева А. С. Фрейм «Свадьба» в английской и русской лингвокультурах: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Волгоград, 2007. 191 с.

2. Карпіловська Є. А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. 184с.

3. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Особливості проектування та функційне призначення лінгвістичних баз даних у фразеології, фразеографії та фразеологічній термінографії. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*: [зб. наук. праць]. Вінниця : ДонНУ, 2018. Вип. 35. С. 164-169.

4. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Вторинна знакова система ціннісної картини світу у фраземіці: монографія / [за ред. А. Загнітка]. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2020. 171 с.

5. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі. К.: Вид-во Київ. лінгв. ун-ту, 2000. 236 с.

6. Яринко

Л. О. Звичаї українського весілля: З історії весілля на Україні. Богдан, 2009. 48 с.

Список джерел

1. **Кунин А. В.** Англо-русский фразеологический словарь. М. : Рус. яз., 1984. 944 с. 2. **Словник фразеологізмів української мови** / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. К. : Наукова думка, 2003. 1104 с.

Лакомська Інна

кандидат філологічних наук

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

МЕДІЙНА ФРАЗЕОЛОГІЯ: ВПЛИВОВІ ПОТЕНЦІЇ У МЕЖАХ ЗАГОЛОВКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Розглянуто заголовковий масив українських газет та проаналізовано впливову специфіку використання фразеологічних одиниць у межах відповідного медіасегмента. Наголошено на сугестійних можливостях графічної гри, яка візуалізує подвійний контекст прочитання медійного фразеологізма та сприяє кращому запам'ятовуванню.

Ключові слова: медійний заголовок, фразеологічна одиниця, графічна гра, вплив.

Останнім часом особливу увагу вчені приділяють дослідженню функціонування фразеологізмів у засобах масової інформації, особливо в друкованих виданнях, де спостерігаємо активне застосування сучасних аспектів лінгвістики, зокрема психолінгвістичного, психокогнітивного та лінгвопрагматичного.

Зазначимо, що фразеологічні одиниці активно функціонують як у тексті медійного повідомлення, так і в заголовку. Але, вивчаючи фразеологізми в засобах масової інформації, дослідники все більше уваги акцентують на їх позиціюванні саме у заголовку, що є орієнтиром, центром повідомлення, який щонайперше сприймає читач, де фразеологічні одиниці виявляють надпотужніші властивості впливу. Враховуючи сугестогенну

домінанту сучасних ЗМІ (праці Т. Ковалевської, Т. Кутузи, О. Олексюк, Г. Почепцова, В. Різуна), заголовок виконує вирішальну роль (С. Форманова), бо якщо читач звертає увагу на назву статті, це гарантує її подальше прочитання, а тому й можливість впливу на читача. Отже, на сьогодні фразеологізми активно вивчаються як компоненти заголовкових комплексів, оскільки саме «виразові якості фразеологізмів, афористичність, образність, експресія зумовлюють їхнє використання в заголовній функції» [3: 259].

Основними завданнями розвідки є визначення впливової специфіки використання фразеологічних одиниць у мові засобів масової інформації, зокрема в межах газетного заголовка, та виявлення специфічних сугестійних ефектів заголовкових фразем.

Джерельною базою дослідження послуговували заголовки українськомовної суспільно-політичної газети «Україна молода» (за 2009-2019 роки). Вибір відповідного джерела зумовлений його загальнонаціональною спрямованістю, а також поширеністю і доступністю для масового читача.

З'ясування лінгвальних характеристик фразем вважаємо необхідним для оптимізації прогнозованої акцентуації заголовків як впливових інформаційних сегментів у процесі сприйняття та декодування газетних повідомлень. Загальновідоме значення фразеологічної одиниці виступає відправним пунктом, від якого автор веде читача до усвідомлення конкретних фактів і явищ. Вжитий у заголовку фразеологізм поглиблює підтекст, оскільки в процесі сприйняття тексту відбувається накладання традиційного значення фразеологічних одиниць на нове, внесене автором.

Доречно зауважує С. Коновець: «Чим більше журналіст використовує фразеологізми, тим яскравіше його виступ, ефективнішим є вплив на читача. Тому принципово важливим є те, якими прийомами він користується, коли вживає фразеологічні вирази, що нового привносить в їх зміст і склад» [1].

Досить активно в межах газетних заголовків фразеологічні одиниці репрезентують *графічну гру*. Так, аналізуючи журналістський дискурс у системі культури, С. Сметаніна доходить висновку, що поширеним засобом, який

використовується у медіатексті, є графічна гра (або графічний каламбур), який виявляється у «шрифтовій, кольоровій, просторовій, пунктуаційній (лапки, дужки, тире, дефіс) актуалізації елементів, що організують нове слово» [2: 204], та що суть графічної гри полягає у виділенні тієї частини слова, яка має сприйматися як активний елемент – актуалізатор оригінального смислу [2: 205]. Таким чином в одному слові нашаровуються різні значення і відповідна компресія смислу забезпечує кращу запам'ятовуваність фрази. Також цей прийом економить дорогий газетний простір та додатково створює естетичну насолоду для читача від декодування оригінального смислу.

Впливові потенції прийому графічної гри, на нашу думку, можна співвіднести з технікою розсіювання, що є ефективною гіпнотичною технікою у засобах масової інформації (у рекламі – це виокремлення ключових слів). Так, В. Шейнов зазначає, що «якщо у будь-який нейтральний за змістом текст вставити певні ключові слова й виділити їх якимось чином (шрифтом, кольором, паузою тощо), то несвідоме прийме їх як інструкцію до дії» [4: 335].

У зазначеному аспекті особливо активно журналісти використовують ненормативне вживання великої літери. Зауважимо, що вживання великої літери набуває сьогодні нової функції, а саме – привертати увагу, що максимально репрезентовано в газетних заголовках.

Аналізуючи газетні заголовки з фразеологічними одиницями, що є впливовими маркерами, застосування графічної гри вважаємо засобом, який є подвійним оптимізатором впливу. Наведене увиразнює сугестивну потужність таких заголовків, у яких міститься фраза та одночасно використовується графічна гра, що ілюструє наш матеріал:

«*НАДіРвАний терпець*» (Україна молода, 28.01.09) пор. *ФО терпець уірвався/ уривається* «остаточно втрачено спокій, душевну рівновагу» [7: 880]. Контекстуальна заміна компонента дає можливість реалізувати графічну гру: НАДРА – назва банку, що виділяється великими літерами у складі введеного автором слова. В даному заголовку дієслово змінюється на дієприкметник,

що вносить атрибутивну ознаку до стрижневого слова – іменника *терпець*, створюючи яскраве експресивне забарвлення заголовка.

У заголовку «*ПЕНЯйте на себе, або з речами на вихід*» (Україна молода, 02.11.10) вжито калькований з російської мови стійкий вираз *Пеняти на себе* (що означає звинувачувати тільки себе у чому-небудь), де виділено частину слова ПЕНЯти, що налаштовує читача на миттєве сприйняття відповідного сегмента інформації, оскільки мова у статті йтиметься про наміри українських посадовців запровадити штраф за прострочені комунальні платежі. Це і впливає зі значення слова пеня «грошове стягнення за невиконання або прострочення взятих за домовленістю або встановлених законом зобов'язань» [8: Т.6, 1975, 117].

Заголовок «*Методом батога і ПР-Яника*» (Україна молода, 27.10.11) ілюструє використання відомого російського виразу *Кнут и пряник* (рос.), що означає метод виховання або управління шляхом винагороди або покарання. Графічна гра у зазначеному заголовку розкривається шляхом обігрування слова ПР-Яника, де ПР – це аббревіатура Партії регіонів, Яник – фамільярно-розмовний варіант прізвища голови партії, тодішнього Президента України Віктора Януковича.

Заголовок «*Скажи мені, хто твій дрУГО...*» (Україна молода, 19.10.10) ілюструє вживання трансформованого прислів'я *Скажи мені, хто твій друг, і я скажу хто ти* [6: 104]. Дієвим засобом впливу є графічне виділення (ім'я *Уго* в межах слова *друг*), яке разом із видозміною відомого вислову створює експресивний ефект. У статті йдеться про візит до України очільника Венесуели Уго Чавеса.

Заголовок «*Краще ніЗНО, ніж ніколи*» (Україна молода, 30.05.14) ілюструє графічну гру в межах відомого прислів'я. Так, у заголовку акумулюється інформація про те, що у школах Донбасу через несприятливу ситуацію на Сході України ЗНО (зовнішнє незалежне оцінювання) відбудеться із запізненням на місяць.

Заголовок «*Смертельний АКОРД*» (Україна молода, 19.05.11), де вжито ФО *заклучний (останній) акорд* «дія, явище, подія, якими що-небудь успішно завершується» [5: 7]. Проте,

позитивне значення фраземи автор змінює в заголовку на негативне, оскільки слово АКОРД є аббревіатурою і розшифровується як А-асиметрія, К-край, О-окрас, Р-розмір, Д-динаміка. У статті автор розповідає про небезпеку для здоров'я людини у разі зміни цих показників, що характеризують родимку на тілі.

Також графічну гру ілюструє такий заголовок: «*Затягнутий ПАСОК*» (Україна молода, 08.05.12), де вжито трансформовану фразему *підтягувати (стягувати, затягувати) паски* «бути напівголодним, недоїдати» [7: 640]. Завдання графічної гри у заголовку полягає в актуалізації теми статті, де мова йде про падіння позицій Соціалістичної партії ПАСОК на парламентських виборах у Греції, що може призвести до жорсткої економії. Також введення у межі фраземи дозволяє автору передати критичне ставлення до подій.

Аналіз заголовків свідчить, що, графічна гра, реалізована в межах фразем, має потужні можливості здійснювати вплив. Це пояснюється, по-перше, тим, що читач миттєво зупинить свій погляд на нестандартно візуалізованому сегменті, уяскравленому зміною графічної лінійності повідомлення. По-друге, такий елемент краще запам'ятається, оскільки в основному виділяється саме та частина фраземи, яка має сприйматися як активний елемент, актуалізує смисл. По-третє, вмале застосування графічної гри в структурі фразеологічних одиниць зумовлює їхнє подвійне прочитання, коли на значення відомого стійкого вислову накладається контекстуальне, що зумовлює певну багаторівневість сприйняття.

Перспективи дослідження вбачаємо у подальшому аналізі сугестійних ефектів, що властиві різним прийомам у виразненні фразеологічних одиниць у газетних заголовках, серед яких максимальною потужністю вирізняється мовна гра та структурно-семантична трансформація медійних фразеологізмів.

Література

1. Коновець С. П. Комунікативно-прагматичні особливості актуалізації фразеологізмів у дискурсі сучасної преси (за матеріалами іспанських періодичних видань): автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2002. 20 с.
2. Сметанина С. И. Медиа-текст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века). Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В.А., 2002. 383 с.
3. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с. **4. Шейнов В. П.** Психотехнологии влияния. Москва : АСТ; Минск : Харвест, 2005. 448 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. Ужченко В. Д. Фразеологічний словник української мови. К. : Освіта, 1998. 224 с. **6. УПСК 2011** – Усі прислів'я, скоромовки, приказки / [уклад. Н. Курганова]. Харків : Торсінг плюс, 2011. 352 с. **7. ФСУМ 1999** – Фразеологічний словник української мови: у 2-х книгах. / уклад. [В.М. Білоноженко та ін.]. К. : Наук. думка, 1999. 876 с. **8. СУМ 1970-1980** – Словник української мови в 11 томах / гол. ред. кол. І. К. Білодід. К. : Наук. думка, 1970-1980.

Чиренко Тетяна

*(наук. керівник: д. філол. н., доц. Ж. В. Краснобаєва-Чорна)
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

ЛІНГВІСТИЧНА БАЗА ДАНИХ «ЗООМОРФНИЙ КОД КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ»: СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ

У статті опрацьовано базу даних зооморфного коду культури в українській та англійській мові з відповідною системою керування. Схарактеризовано поняття лінгвістичної бази даних, визначено репрезентанти зооморфного коду культури та складники міжкодових переходів фразеологічних одиниць із зооморфним компонентом в українській та англійській мовах.

Ключові слова: зооморфний код культури, лінгвістична база даних, фразеологізм.

1. Комп'ютерні технології представлення лінгвістичних даних (ЛБД) дають змогу по-новому розглянути взаємозв'язки

лінгвістичних одиниць, виявити раніше невідомі закономірності. Використання формалізованих, певним чином упорядкованих лінгвістичних одиниць, уможливило поштовх до нових типологічних і компаративних досліджень, про що свідчать сучасні прикладні студіювання фразеологічного фонду з актуалізацією баз даних [3; 6].

Традиційно під базою даних розуміють сукупність взаємопов'язаних та логічно структурованих даних, поданих у формі, придатній для автоматичного опрацювання [2]. Досвід застосування баз даних для аналізу лінгвістичних одиниць показує, що їх створення здебільшого не є кінцевою метою дослідника. Бази даних створюються з метою подальшого багаторазового аналізу інформації, що міститься в них. Формат зберігання інформації саме у вигляді баз даних забезпечує принципову можливість верифікації отриманих висновків іншими дослідниками та можливість подальшого вивчення упорядкованої емпіричної інформації, що і зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті полягає в опрацюванні функцій і структури лінгвістичної бази даних «Зооморфний код культури в українській і англійській фразеології». Для успішної реалізації мети розв'язано такі завдання: 1) укладено проєктні таблиці лінгвістичної бази даних фразеологізмів із зооморфним компонентом в українській та англійській мовах; 2) оформлено отриману інформацію відповідною мовою подання.

Об'єктом дослідження постає зооморфний код культури. Предметом - фразеологічні одиниці (ФО) із зооморфним компонентом в українській та англійській мовах.

Методи дослідження: логіко-класифікаційний метод, метод компонентного аналізу та компонентного синтезу, зіставний метод, описовий метод, елементи статистичного методу.

2. Особливості мовного кодування світу сприяють виявленню універсальних символів та стереотипів, притаманних тому чи тому культурному товариству. Зооморфний код культури визначаємо як сукупність назв тварин та інших живих істот, які позначають їх як ціле або їх частини та специфічні для них якісні (розмір, колір, масть, форма, консистенція) характеристики, а

також їх просторові та часові ‘виміри’, які, доповнюючи природні якості, несуть функційно важливі для культури смисли, надають цим номінаціям роль знаків ‘мови’ культури.

3. Перший етап проектування нашої ЛБД передбачає відбір інформації (177 ФО з зооморфним компонентом української мови та 187 ФО з зооморфним компонентом англійської мови, дібраних шляхом суцільного обстеження з фразеологічних словників української (2) та англійської мов (1)) та її структурування (а саме: зооморфний компонент, код / кодовий комплекс, ФО, значення ФО, тип ФО за семантико-граматичною класифікацією), моделювання змісту інформації (укладання проектних таблиць).

На другому етапі обрано систему керування базою даних, що ґрунтується на відповідній моделі репрезентації даних: реляційній. Тобто ЛБД має табличний спосіб подання даних. Кожний об’єкт (фразеологізм) записується окремим рядком у таблиці з відповідними йому атрибутами, а саме: Порядковий номер, Показник ЗК, Показник КК, Кодовий комплекс, лексико-семантичний варіант (ЛСВ), Тип за семантико-граматичною класифікацією, ФО (див. Рис. 1, Рис. 2).

Лінгвістична база даних «Зооморфний код культури в українській і англійській фразеології» створена на основі програмних продуктів Microsoft — Microsoft Word і Microsoft Access, містить 6 таблиць пов’язаних між собою за допомогою відповідного ключа та Майстра підстановок (див. Рис. 3).

№	Показни	Показник кс	Кодовий ко	ЛСВ	Тип за сема	Фо
1	Баран	баран+аптека	ЗК+предметн	'нерозумна л	іменниковий	як баран в аптеці
2	Баран	баран+ворота	ЗК+предметн	з повним нер	прислівников	як баран (козел, те.
3	Бджола	бджоли+мед	ЗК+гастроном	виявляти вели	дієслівний	липнути, як бджоли
4	Бик	бик+хвіст	ЗК+антропний	брудна, непр	іменниковий	бикам хвости крути
5	Бик	бик+роги	ЗК+антропний	діяти рішуче,	дієслівний	брати/взяти бика (е
6	Білка	білка	ЗК	мати багато к	дієслівний	крутитися як білка
7	Бобер	бобер+сало	ЗК+гастроном	жити заможн	дієслівний	як бобер у салі
8	Вовк	ведмідь+вух	ЗК+антропний	не мати музич	дієслівний	ведмідь (віл і т. ін.)
9	Вовк	ведмідь	ЗК	народна назв	іменниковий	Велика Ведмедиця
10	Вовк	овечка	ЗК	прикидатися	дієслівний	прикидатися / прик
11	Вовк	вовк	ЗК	дуже холодно	прислівников	хоч вовків гони (ган
12	Вовк	вовк	ЗК	для вираженн	іменниковий	вовки виють (вилі,
13	Вовк	білет	ЗК+предметн	документ із за	іменниковий	вовчий білет (квитс
14	Вовк	вовк	ЗК	мати злість на	іменниковий	дивитися вовком
15	Вовк	вовк+коза	ЗК+зооморфн	ніхто не зазна	дієслівний	і вовки ситі, і кози ц
16	Вовк	вовк	ЗК	досвідчений м	іменниковий	морський вовк
17	Вовк	вовк	ЗК	не бути досвід	дієслівний	не бачити смаленог
18	Вовк	вовк	ЗК	досвідчена лк	іменниковий	стріляний вовк
19	Вовк	вовк+трава	ЗК+природни	байдуже	прислівников	хоч вовк траву їж
20	Вовк	вовк	ЗК	для вираженн	іменниковий	хоч вовком вий
21	Ворон	білий+ворона	ЗК+коловатив	той, хто виділ	прикметнико	біла ворона
22	Ворон	ворон+кістка	ЗК+соматични	дуже далеко	прислівников	куди і ворон кісток
23	Ворон	чорний+ворон	ЗК+коловатив	машина, в яку	іменниковий	чорний ворон
24	Ворон	воврон	ЗК	досвідчена лк	прикметнико	обстріляна ворона

Рис. 1. Фрагмент ЛБД «Зооморфний код культури в українській і англійській фразеології»

№	Показ	Показник кс	Кодовий ко	ЛСВ	Тип за сема	ФО
1	Ape	ape	ЗК	дурити, перед	дієслівний	act the ape
2	Ape	ape	ЗК	говорити шви	дієслівний	gibber like an ape
3	Ape	ape+hell	ЗК+духовний	померти стар	дієслівний	lead apes in hell
4	Ape	ape	ЗК	сліпо, рабські	дієслівний	play the sedulous ape
5	Ape	ape+tail	ЗК+зооморфн	чим вище пол	іменниковий	the higher the ape goes
6	Arse	arse	ЗК	бреші більше	дієслівний	my arse
7	Arse	arse+albow	ЗК+соматични	не розуміти ні	дієслівний	not know one's arse from
8	Arse	arse	ЗК	вести себе бе	дієслівний	act the ass
9	Arse	arse+pannie	ЗК+предметн	чоловік, що ід	дієслівний	an ars with two pannies
10	Arse	arse+balaam	ЗК+онімний	покірна люди	прикметнико	balaam's ass
11	Bear	bear+skin	ЗК+соматични	не говорити п	дієслівний	catch the bear before you
12	Bear	bear+head	ЗК+соматични	бути злим	дієслівний	cross as a bear (like a bear)
13	Bear	bear+Teddy	ЗК+онімний	мила людина	прикметнико	Teddy bear
14	Bear	bear+tooth	ЗК+соматични	безцільно риз	дієслівний	take a bear by the tooth
15	Bee	bee+bennet	ЗК+предметн	причуда, нав'	іменниковий	a bee in one's bennet
16	Bee	bee	ЗК	клопотка люди	прикметнико	as brisk as a bee
17	Bee	bee	ЗК	великі клопот	іменниковий	presidential bee
18	Bird	bird	ЗК	той, хто проки	дієслівний	an early bird
19	Bird	bird	ЗК	нікому не пот	прикметнико	for the birds
20	Bird	bird+bush	ЗК+предметн	краще щось ні	прикметнико	a bird in the hand is worth
21	Bird	bird+ hand	ЗК+соматични	щось реальне	прикметнико	a bird in the hand
22	Bird	bird	ЗК	людина, що ві	дієслівний	a bird of ill omen
23	Bird	bird+ paradise	ЗК+духовний	те, що принос	прикметнико	a bird of paradise
24	Bird	bird+dead	ЗК+духовний	правильна спр	іменниковий	a dead bird

Рис. 2. Фрагмент ЛБД «Зооморфний код культури в українській і англійській фразеології»

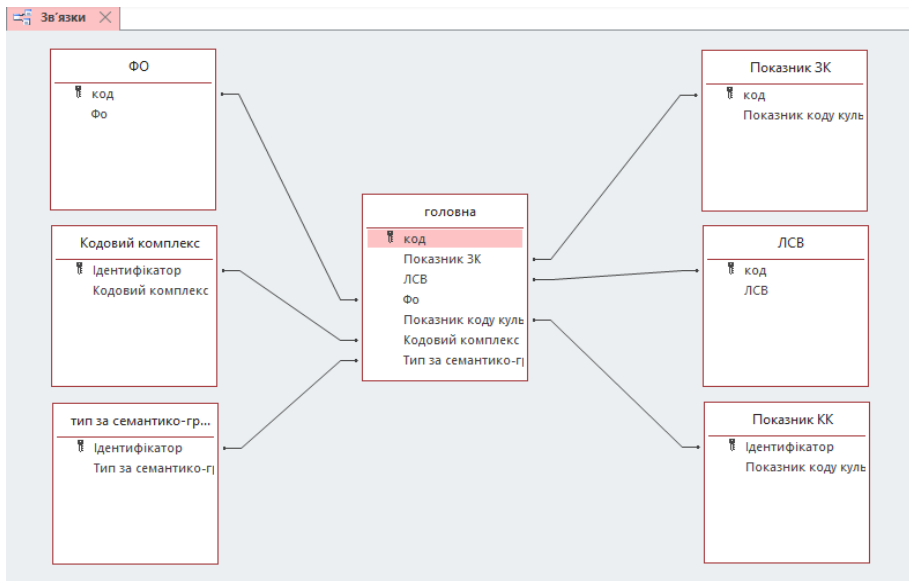

Рис. 3. Фрагмент ЛБД «Зооморфний код культури в українській і англійській фразеології»: база даних

4. ЛБД забезпечують автоматизацію лексикографічної діяльності масового та спеціального призначення, тобто підготовку словників різних типів. Для проектування лінгвістичної бази даних актуальними є завдання: 1) створення концептуальної інформаційної моделі предметної галузі (перший етап), 2) зовнішня формалізація мовних об'єктів (другий етап).

Лінгвістична база даних «Зооморфний код культури» в українській і англійській фразеології містить 177 ФО української мови та 187 ФО англійської мови. Показниками коду постають лексеми: *баран, бджола, бик, білка, бобер, ведмідь, вівця, вовк, ворон, вуж, гадюка, галка, горобець, грак, гусь, гава, джміль, жаба, журавель, заєць, змій, кінь, кіт, коза, комар, корова, кріль, курка, ластівка, лелека, лис, миша, мул, мураха, муха, окунь, оса, п'явка, пава, пацюк, півень, птах, рак, риба, карась, сарана, свині, слон, собака, сорока, телець, теля, тетеря черв'як* (українська мова); англ. *ape, bear, bee, bird, bull, butterfly, calf, cat, chicken, cock, coon, cow, crab, crow, cuckoo, dog, duck, eagle, elephant, fish, fly, fox, frog, goat, goose, grasshopper, hare, hawk, horse, kitten, lamb, lark,*

leopard, lion, monkey, mouse, ox, peacock, pig, pigeon, rabbit, scorpion, sheep, snake, swan, tiger, wolf, worm (англійська мова).

Фразеологічні одиниці з зооморфним компонентом в українській фразеології представлені зооморфним кодом (57%), зооморфними комплексами (6%) та міжкодовими переходами (37%); в англійській мові – зооморфним кодом (54%), зооморфними комплексами (7%) та міжкодовими переходами (39%).

Семантико-граматична класифікація презентована в ЛБД 19% іменниковими, 20% прислівниковими, 42% дієслівними, 18% прикметниковими, 1% займенниковими одиницями в українській фразеології; 29% іменниковими, 7% прислівниковими, 43% дієслівними, 21% прикметниковими одиницями в англійській мові.

Перспективу дослідження вбачаємо в поглибленні зіставного аспекту фразеологізмів із зооморфним компонентом в українській та англійській мовах.

Література

1. Дейт К. Дж. Введение в системы баз данных. М.: Вильямс, 2005. 1328 с. **2. Карпіловська Є. А.** Вступ до комп'ютерної лінгвістики. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. 184с. **3. Краснобаєва-Чорна Ж. В.** Особливості проектування та функційне призначення лінгвістичних баз даних у фразеології, фразеографії та фразеологічній термінографії. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*: [зб. наук. праць]. Вінниця: ДонНУ, 2018. Вип. 35. С. 164-169. **4. Краснобаєва-Чорна Ж. В.** Вторинна знакова система ціннісної картини світу у фраземіці: монографія / [за ред. А. Загнітка]. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2020. 171 с. **5. Пименова М. В.** Проблемы когнитивной лингвистики и концептуальный исследований на современном этапе. *Ментальность и язык. Сер. «Концептуальные исследования»*. Вып. 7. Кемерово: КемГУ, 2006. С. 16–61. **6. Harbera I. V.** Phraseme-Ideographic Model of Concept «Man» in the Ukrainian Eastern-Steppe Dialects as the Basis of Linguistic Database. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. №3. С. 120-124.

Список джерел

1. **Кунин А. В.** Англо-русский фразеологический словарь. М. : Рус. яз., 1984. 944 с. 2. **Словник фразеологізмів української мови** / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. К. : Наукова думка, 2003. 1104 с.

Щур Галина

(наук. керівник: к. філол. н., ст. викл. В. П. Пилипак)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЛЕКСИКО-ТЕМАТИЧНІ ТИПИ ЗАПОЗИЧЕНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-ГАЗЕТ

У статті досліджено тексти українських інтернет-видань «День» та «Українська правда». Визначено лексико-тематичні типи лексичних запозичень згаданих ЗМІ відповідно до семантики лексем. Встановлені найбільш насичені лексичними запозиченнями лексико-тематичні групи слів. Автор звертає увагу на проблему надуживання лексичними запозиченнями в інтернет-сфері.

Ключові слова: запозичення, ЗМІ, тематичні групи, лексико-семантична класифікація, українські інтернет-видання, іншомовні лексеми.

Слова іншомовного походження та їх функціонування в українській мові є актуальним предметом дослідження сучасних мовознавців. Запозичення – це закономірне явище в умовах глобалізації, що відбувається в усіх мовах. Проте останнім часом чужомовні лексичні одиниці більш інтенсивно з'являються в українській мові. І саме ЗМІ інтенсивно залучають до своїх текстів нові слова іншомовного походження та найбільш яскраво відбивають процес запозичення.

Дослідники по-різному оцінюють статус запозиченої лексики в україномовному просторі ЗМІ. Одні переконані, що це збагачення української мови, а інші вважають, що журналісти зловживають іншомовними лексичними одиницями [1:1]. Та все ж кількість запозичень невинно зростає, й перед дослідниками

постають нові лінгвістичні проблеми, пов'язані з їхнім уживанням. Однією з таких проблем є диференціація іншомовних лексичних одиниць та класифікація їх за лексико-семантичним принципом.

Метою статті є визначення семантичних типів лексичних запозичень на матеріалі сучасних україномовних інтернет-ЗМІ та розподіл лексичних запозичень за лексико-тематичними групами.

Проблема запозичень в українській мові не нова. Цю тему досліджували багато науковців, зокрема Л. Архипенко, Л. Гумецька, Л. Булаховський, І. Огієнко, В. Русанівський та ін.

Особливо важливе місце в теорії лексичних запозичень становить питання про визначення терміна «запозичення».

В. Сімонок зазначає, що в науковій літературі для позначення запозичених слів використовуються різні терміни: запозичені слова, іншомовні слова, іншомовні елементи [3].

На наш погляд, доцільним є широке визначення терміна «запозичення», що включає запозичені мовні одиниці на різних мовних рівнях, подане в «Енциклопедії української мови»: «Запозичення – звук, морфема, слово або його окреслене значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес подібного перенесення» [1: 179].

Як об'єкт лінгвістичного аналізу текст газети перебуває в центрі уваги вчених з 50-х років ХХ ст. Мову української преси досліджували в різних аспектах: історичному (М. Жовтобрюх та ін.), стилістичному (О. Пономарів, Г. Шаповалова та ін.), структурному (А. Мамалига та ін.), соціокультурному (О. Сербенська та ін.) [2: 1].

Актуальними є лінгвокультурологічні, соціо- та психолінгвістичні напрями аналізу мови публіцистики. Іншомовні слова на лексико-семантичному рівні досліджували Н. Гудима, Г. Кьорян, О. Лисенко, О. Степанюк та ін.

Сучасні ЗМІ розміщують на своїх сторінках інформацію про велику кількість подій та явищ, що відбуваються у світі, які стосуються сучасної політики, проблем державного значення та інших суспільних та громадських аспектів. Така багатогранність висвітлюваних проблем потребує значної кількості лексичних засобів, зокрема й запозичених лексем. Тому актуальність нашого

дослідження зумовлена стрімкою динамікою в залученні іншомовної лексики ЗМІ, часто зумовлена надуживанням цих лексем в українській мові.

На матеріалі інтернет-газет «День» та «Українська правда» нами виокремлено 12 лексико-семантичних груп лексем іншомовного походження відповідно до їхньої семантики, що репрезентують різні галузі, а саме:

1) військова: *анексія, армія, атака, блицкриг, деокупація, кіборг* (уміщення цієї лексеми в межах вказаної лексико-тематичної групи є результатом зміни семантики відомого терміна наукової фантастики *кіборг* – «фантастична істота, напівлюдина-напівмашина, андроїд» на *кіборг* – «український воїн, захисник Донецького аеропорту під час українсько-російської війни» [2: 9]) *конфронтація* (Потім домоглися й незалежнення – але без воєн, без різкої політичної конфронтації [«День»]), *окупація* (Після революції там розміщувалися партійні та радянські органи влади, за німецької окупації – жандармерія [«День»]), *офіцер, сепаратизм, штаб, юнкер*;

2) кулінарна: *бургер* (Процес приготування рослинного бургера схожий на те, що зазвичай відбувається з натуральним м'ясом [«Українська правда»]), *дріжджі, родзинки, макарони, медіум, стейк* (Зараз у США розробляють "м'ясний" стек [«Українська правда»]), *фаст-фуд, фреш* (До речі, одна склянка гарбузового фрешу на день позбавить від мішків від очима... [«Українська правда»]), *халва, хот-дог, чипси*;

3) літературознавча: *драма, експресіонізм, елегія* (Історія їхньої дружби — це любовний роман, що закінчився як елегія [«Українська правда»]), *епопея, епос, мемуари* (Біографічні романи та мемуари завжди займали чільне місце на полицках книголюбів [«Українська правда»]);

4) медична: *ангіна, булімія* (За словами лікарів, булімія – це безперервне бажання їсти у великих кількостях [«Українська правда»]), *донор* (Центр нагадує, що для того, щоб стати донором, людина має бути дієдатною, повнолітньою [«Українська правда»]) *манія, менінгіт, орган, симптом* (У 2015 році дослідники МІТ провели дослідження на мишах, і виявили, що

вони можуть подолати симптоми депресії у тварин, якщо будуть показувати їм щасливі моменти, які вони пережили до початку депресивного розладу [«Українська правда»]) фобія, шизофренія;

5) медіа: інтерв'ю (В одному з інтерв'ю ви сказали, що є оптимістом і вірите, що Угоду про асоціацію буде підписано на саміті Східноєвропейського партнерства у Вільнюсі [«День»]), кастинг, мейкап, менеджмент, піар, рейтинг, флешмоб;

6) мистецька: автопортрет, алегро, бал, балет, бас, інструментальний, опера, орган, оркестр, прем'єра, серенада, соната (Друга фортепіанна соната вперше виконана самим автором у Дармиштадті 1952 року [«День»]), сопрано, спектакль, театр, тираж, фортепіано;

7) мова ІТ: блог (Отож вона тримається якомога далі від акаунтів відомих людей та читає блоги про ментальне здоров'я [Українська правда]), кіберполіція (Кіберполіція провела обшуки в ІТ-компанії, яка працювала з онлайн-казино [«Українська правда»]), ньюсмейкер, наблік, промоутер, рилейшинз, юзер;

8) наукова: автохтонний, аспект, граматики, догми (У людях «сидять» багато затверділих догм [«День»]), ідея, історія, колегіум, парадигма (Можна витворити парадигму суспільного розвитку [«День»]), полеміка (Це незвична для України пасіонарна полеміка, інвективи чи мартирологів [«День»]);

9) політична: безвіз (Але поза тим, окремі правила безвізу невдовзі дійсно зміняться [«Українська правда»]), грін-кард, деклараційний, декомунізація, держслужбовець, децентралізація, реінтегрування (Це в кінцевому результаті й призводить до їх реінтегрування у соціум [«День»]), легітимність (Суспільна легітимність Верховної Ради України формується не тільки через інститут виборів. [«День»]), нація, політичний, реформа, саміт, Томос;

10) спортивна: марафон (Паралізований чоловік пробіг марафон в екзоскелеті та побив рекорд [«Українська правда»]), ринг (А дівчина не проста – боєць змішаних єдиноборств, тому, аби все переконливо виглядало, виконавиця ролі, Марина Кошкіна, півроку ходила до тренажерного залу і вчилася битися на рингу [«Українська правда»]), сальто, старт, фініш;

11) технічна: акумулятор, гаджет (Потрібно більш свідомо користуватися гаджетами [«Українська правда»]), дрон, електрокар (Перший електрокар Volvo вже отримав кілька тисяч перед замовлень [«Українська правда»]), нанотехнології;

12) фінансово-економічна: антикорупційний, аудит (Зазначається, що аудит безпеки доріг передбачає проектування безпечних доріг та попередження місць концентрації ДТП, впровадження стандартів безпеки доріг та зменшення соціальних і матеріальних втрат від ДТП [«Українська правда»]), валюта, біткойн, демократія, депозит (Що спільного й відмінного в депозитній епопеї Кіпру та енергетичному питанні України? [«День»]), дефолт, дилер, енергетика, кеш, корупція, маркетинг, мас-маркет, монополія, офшор, приватизація, процент, санкція, стартап (У жовтні 2019 року стартап Grammarly, створений трьома українцями в Києві, був оцінений у понад 1 млрд доларів [«Українська правда»]).

За основу в дослідженні нами взята класифікація лексико-тематичних груп іншомовних слів Н. Поліщук [2]. У нашому дослідженні виокремлені нові лексико-тематичні групи, зокрема політична, медійна та мови ІТ. Оскільки інформаційні технології зараз стрімко розвиваються, сучасні ЗМІ також активно використовують їхню термінологію.

Більша частина термінів іншомовного походження в газетних текстах, як правило, зрозуміла читачеві. Проте існують випадки, коли такі слова ускладнюють розуміння змісту газетного тексту україномовним читачем. Один із дискусійних моментів у використанні запозичень для текстів ЗМІ – надуживання слів іншомовного походження. Матеріали аналізованих газет теж зрідка позначені впливом такого надуживання.

Підводячи підсумки, зазначимо, що дослідження публіцистичного тексту є актуальним для сучасного мовознавства. Чимало вчених звертаються до проблеми запозичень, адже погляди на іншомовні лексеми досі не усталилися. У результаті дослідження було виявлено, що сучасні інтернет-видання перенасичені іншомовними лексемами, вони вживаються і в тих випадках, коли їх можливо замінити українськими відповідниками,

що має негативний вплив на сучасну українську мову. Є загроза часткового витіснення української лексики зарубіжною. У ході дослідження з'ясовано, що іншомовні лексеми залучені в усі сфери життя людини. Відповідно до цього виділено 12 лексико-тематичних груп таких лексем на матеріалі українських інтернет-видань «День» та «Українська правда». Також встановлено, що найбільш насичені запозиченнями в публіцистиці політична та фінансово-економічна лексико-тематичні групи. Це, очевидно, зумовлено напрямом аналізованих інтернет видань «День» та «Українська правда» та динамічними суспільно-політичними та суспільно-економічними процесами у світі.

Література

1. Молоткіна Ю. Новітні іншомовні лексеми соціально-економічної тематики в мові сучасних українських інтернет-видань. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія. 2018. № 32. Т 3. С. 1-4. **2. Поліщук Н.** Термінолексика як джерело оновлення газетного тексту (на матеріалі газет перших десятиліть ХХІ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Львів. 2019. 19 с. **3. Сімонок В.** Лексико-семантична рецепція іншомовної лексики в українській мовній картині світу Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2002. 478 с.

Джерела

1. Українська мова. Енциклопедія / [редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко]. К. : Українська енциклопедія, 2004. 824 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Газета «День». – [Електронний ресурс]. – URL: <https://day.kyiv.ua/uk>
2. Газета «Українська правда». – [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.pravda.com.ua/>

Щур Оксана

(*наук. керівник: к. філол н., ст. викл. В. П. Пилипак*)
Донецький національний університет імені Василя Стуса

СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У КОМЕДІЯХ ІВАНА КАРПЕНКА-КАРОГО «СТО ТИСЯЧ», «МАРТИН БОРУЛЯ»

У статті відповідно до семантико-функціональних особливостей фразеологічних одиниць визначено семантичні типи фразеологізмів, які найчастіше вживаються в комедіях Івана Карпенка-Карого «Сто тисяч», «Мартин Боруля». Відзначено народно-розмовне походження переважної більшості фразеологізмів у творчості драматурга та їхню роль в діалогах.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця (ФО), семантика.

Фразеологія є найбільш динамічною підсистемою сучасних літературних мов, зокрема й української. На всіх етапах розвитку української літературної мови майстрами слова залучалися стійкі сполуки слів, джерелом яких здебільшого було живе розмовне мовлення. Це зумовлює увагу науковців до цієї підсистеми мови, до семантики та функціонування фразеологічних одиниць в українській літературній мові.

У розвиток фразеологічної теорії значний внесок зробили В. Виноградов, С. Ожегов, О. Бабкін, М. Шанський, В. Архангельський, О. Ахманова, В. Жуков та інших. Надбанням україністики є фразеологічні студії І. Білодіда, Л. Булаховського, Л. Авксентьєва, М. Алефіренка, В. Ващенко, А. Коваль, Л. Паламарчук, О. Пономарева, Л. Скрипник, Г. Удовиченка, В. Ужченка, І. Чередниченка та інших. Чимало питань про функціональні можливості фразеології, про семантичну й структурну різноманітність її одиниць, що сприймаються як стійкі сполуки слів, перебувають і досі в колі наукових інтересів. Провідною тенденцією досліджень з фразеології виступає прагнення вчених з'ясувати питання виникнення низки

фразеологізмів, розкрити динаміку їх розвитку, показати історичні зміни та уживання в різних стилях літературної мови.

Класифікація ФО В. Виноградова базується на семантичному принципі. Відповідно до цієї концепції, розрізняють три типи ФО: фразеологічні зрощення (абсолютно неподільні словосполучення, значення яких зовсім не залежить від їх лексичного складу, від значень компонентів), фразеологічні єдності (звороти, у яких зберігся принцип семантичної окремішності компонентів, натяк на вмотивованість загального значення) та сполучення (звороти, що утворюються завдяки реалізації фразеологічно зв'язаних значень слів).

Доволі цікавим є підхід зарубіжного науковця П. Мюлднера-Нецковського, який поділяє ФО на ідіоми, фраземи, складені слова та паремії за сполучуваністю компонентів (семантичний принцип). Так, ідіома (зрощення та єдності, за В. Виноградовим) є така ФО, семантична сполучуваність (синтетичний зв'язок між компонентами) якої переважає над синтаксичною (аналітичний зв'язок між компонентами).

Граматично-функціональну класифікацію ФО на семантико-граматичні розряди пропонували, зокрема, Я. Баран, А. Левицький та А. Пайдзінська. Науковці виділяють такі фразеологізми, як субстантивні, ад'єктивні, дієслівні, адвербіальні та вигуківі фразеологізми.

О. Куніним запропонована класифікація фразеологічних одиниць, яка заснована на структурно-семантичному принципі й також спирається на коефіцієнт стійкості фразеологічних одиниць.

Дослідник виділяє класи на основі функції фразеологічних одиниць в процесі спілкування, де класи визначаються за структурно-семантичними особливостями: 1) номінативні фразеологічні одиниці, представлені зворотами, які виконують певну функцію; 2) номінативно-комунікативні одиниці, до яких належать дієслівні фразеологізми, які можуть бути трансформовані в речення з присудком у пасивному стані; 3) фразеологічні одиниці ні номінативного, ні комунікативного характеру; 4) комунікативні фразеологічні одиниці, представлені прислів'ями та приказками.

В основі класифікації ФО Б. Лабінської – функціонально-стилістичний принцип, згідно з яким виділено 1) розмовні ФО, що виконують комунікативну функцію і вживаються, передусім, в усному мовленні і яким притаманне «знижене» експресивно-стилістичне забарвлення: а) повсякденно-побутові; б) розмовно-фамільярні ФО; в) просторічні ФО; 2) книжні ФО, які вживаються, здебільшого, у писемній мові й характеризуються «підвищеним» експресивно-стилістичним забарвленням: книжність, святковість, урочистість, патетичність, поетичність тощо; 3) міжстильові ФО, які експресивно не забарвлені, загальноновживані, функціонують у всіх стилях мови.

Метою нашого дослідження є встановлення семантико-функціональних типів фразеологічних одиниць у комедіях І. Карпенка-Карого «Сто тисяч», «Мартин Боруля».

Взявши за основу семантичну класифікацію ФО В. Каленича [5], ми встановили такі семантичні типи ФО згідно з опрацьованим мовним матеріалом комедій І. Карпенка-Карого «Сто тисяч» та «Хазяїн»:

1) ФО, що виражають психоемоційний чи фізичний стан людини:

Микола (один). І ніколи більше разу не хоче, тільки *оскому наб'є!*... Боже мій! Тут зразу *голова моя зробилась легка, як вівсяна полова*, і я догадався, де я і що зо мною було!

Мартин (один). І *язик став як кілок*, і в роті пересохло!... А синок... синок!...

Омелько. Заплакав. *Гіркими сльозами заплакав*: чоботи були настоящі шкапові і кобеняк... Герасим. Здрастуй. (Набік.) Той самий жид... аж *мороз поза шкурою пішов*. Герасим. А-а! То ти про це? (Набік.) Думав, що довідалась за гроші, аж *всередині похолонуло*. Ну, так що ж? Тобі яке діло?

Герасим. Я кращого слова від роду не чув; як пташка защебетала перший раз весною, так *радісно зробилось на серці* від цього слова. Скажіть ще раз це слово, скажіть, куме;

Савка. То я тікав з того місця, *мало дух з мене не виперло*...

Савка. Ви думаєте, я мало трусився в городі? Танцював так, що і *зуб на зуб не попадав*. вийняв фальшиву бумажку, даю

Кукленчиси, а у самого серце затьопалось і волосся, чую, піднімається на голові, та вже й не знаю, як я здачу взяв! А як вийшов на улицу, то вже й *землі під собою не чув*. Мерщій до Лошкаря, купив пачку канату, даю знову бумажку; глянув на неї прикащик, прищурило око, у мене в *душі захолонуло*, а далі поклав у ящик, а мені дав здачу;

Копач. Один копил так... на восток показує, другий на запад... Як углядів перший раз — *мало серце не вискочило*... пустив біля них щупа, а тут — цок!

Копач. То-то бо й є! А я мовчу і таки свого доб'юсь... а тоді і будете *руками об поли бить*... Хе-хе-хе!

2) ФО вираження негативної оцінки осіб, предметів, явищ тощо:

Мартин. ... *другий світ настав*: треба чина, дворянства;

Копач. З вами *каші не наварииш!* Піду краще до криниці умиюсь;

Роман. Наче і розумний, а дурний. Тридцять літ шукає кладів і *голий* став як *бубон*, бо все на кладах, кажуть, прокопав... І все він зна — тільки нічого не робе;

Герасим. Звідкіля вона довідалась?! *Знай свою діжу*, а у мої діла носа не тикай!.. Іди собі, іди, не заважай мені думать.

3) ФО вираження позитивної оцінки рис, вчинків, дій людини:

Копач. Здоровенькі були! Як поживаєте, що поробляєте, кого виглядаєте? Хе-хе!

Герасим. *Хоч голий, так веселий!* Здрастуйте.

Савка. Іду та всім усміхаюсь... А якийсь пан питає: "Чого смієшся? *Раденький, що дурненький?*" А я кажу: "Ходім, пане, вип'ємо, я вас почастую".

Вас вже не обманеш, ви всякого обманете, а це велике дело, коли не *тебе за чуба держать*, а ти других *за чуба держиш*. А ви як полагаєте? Хе-хе-хе!

Герасим. Ха! Чого там боятися? Страшно тільки без грошей, а з грішми, сказано ж, *і чорт не брат*;

Мартин. Іди, *розумна голово*, надівай постолі, поїдем зо мною у стан;

Мартин. Виходить, важна птиця...

4) ФО на позначення позитивних процесів або дій:

Герасим. Я тут із шкури вилазю, щоб його в люде вивести, а він там п'янствує...

Герасим (набик). Треба це на ус закрутить.

5) ФО на позначення негативних процесів або дій:

Пасіка, чумачка голову йому заморочили, а поки-то вилізеши в люде, станеш на дворянську ногу, то багато клопоту!

Мартин. Сто чортів тобі в потилицю! Наш панич, Степан Мартинович!

Мартин. Мерщій розкажуй! Ти з мене печінки витягнеши.

Ти чого стоїш? Пішов, не печи моїх очей!

тут грабіж... там коней покрали!... Памороки забило...

Мартин. Я тебе з ніг зіб'ю і шерсть на тобі вискубу!

Мартин. Не питай мене!... І дорогою не балакай до мене, бо я тебе, каплоуха собако, чисто всього обпатраю!

Ти чого знову у вічі лізеши? Кортить, щоб поскуб?

Мартин. Зви! Проси! Бачиш – дома, хіба тобі повилазило?

Омелько. Та за що ж биться? Панич – то й панич, пан – то й пан! Хіба мені язик одпаде, коли я вас буду паном величать? Про мене, мені однаково. Звелите, то й юнкером вас зватиму;

Омелько (про себе). Поки був чоловіком – і не вередував, а паном зробили – чорт тепер на нього й потрапе. (Пішов.);

Омелько. Не перебаранчайте, пане, бо ви мене зіб'єте з пантелику;

Мотря. То тоді і цілуватись будемо, а тепер зась! Може, ще батько шуткував, а ти вже й губи розпустив.

Герасим. Нема! Хоч носа відкрути, то й десятки зайвої не витрусиш — всі віддав за землю;

Мартин. Марисю, скільки раз я вже тобі приказував, не кажи так по-мужичи: мамо, тато. А ти все по-своєму... Ти цими словами, мов батогом, по уху мене хльоскаєш;

Мартин. Що там до титулу, якщо немає нічого в гаманці!..

Гервасій. І справді! Як наше не в лад, то ми з своїм назад!..
Прощайте, пане уродзоний! Тільки глядіть, щоб не чухалися, як дворянство крізь щаблі випаде.

Отже, на основі дослідженого мовного матеріалу комедій І. Карпенко-Карого «Сто тисяч», «Хазяїн», можна зробити висновок, що фразеологічні одиниці доволі поширені в цих творах, вони семантично й структурно різноманітні. Найуживанішими в текстах комедій є фразеологізми на позначення психологічного стану людини, ставлення до осіб, предметів, явищ дійсності, негативних процесів чи дій, позитивної та негативної оцінки діяльності людей, джерелом яких є живе розмовне мовлення. Наявність фразеологізмів у художніх творах переконує в тому, що фразеологічні звороти, прислів'я, приказки й крилаті вислови є обов'язковими стилістичними компонентами художніх творів, важливим джерелом експресивно-емоційної насиченості. У ході дослідження було встановлено, що вони сприяють створенню особливої виразності в діалогічному мовленні, допомагають відтворити мовцеві свій емоційний стан у певній ситуації мовлення та виразніше виявити своє ставлення, оцінку щодо об'єкта, адресата мовлення.

Література

1. Авксентьєв Л. Г. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування. *Мовознавство*. 1988. №3. С. 77-83. **2. Ужченко В. А.** Фразеологія сучасної української мови. К.: Знання, 2007. 494 с. **3. Пономарів О. А.** Фразеологія. *Урок української*. 2002. №7. С. 22-25. **4. Скрипник Л. Г.** Фразеологія української мови. К.: Наукова думка, 1973. 279 с. **5. Каленич В. М.** Функціонально-стилістичні параметри фразеологічних одиниць у газеті «Україна молода». *Стиль і текст*. 2012. №13. С. 93-98.

РОЗДІЛ II.
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КОРПУСНОЇ
ЛІНГВІСТИКИ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА, ДИСКУРСОЛОГІЇ

Вересюк Владислав

(наук. керівник: д. філол. н., доц. Г. В. Ситар)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

АНАЛІЗ ЧАСТОТИ ОСНОВНОГО ТОНУ
ІНТОНАЦІЙНИХ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ДІАЛОГАХ

У статті проаналізовано характеристики основного тону інтонаційних фразеологізмів української мови у діалогах.

Ключові слова: діалог, експеримент, інтонаційний фразеологізм, частота основного тону.

Пропоноване дослідження присвячене аналізу досі мало досліджених одиниць – інтонаційних фразеологізмів української мови. Численні дослідження показали, що зміни психічного стану людини виражається в зміні її мовлення. Одна й та ж думка, виражена по-різному, має різну силу впливу на слухача.

У статті проаналізовано характеристики основного тону інтонаційних фразеологізмів, що можуть залежно від контексту та ситуації спілкування реалізувати різні оцінні значення (позитивні, негативні, нейтральні). З цією метою було складено діалогів.

Метою роботи є аналіз частоти основного тону інтонаційних фразеологізмів у діалогах. Для досягнення поставленої мети було проведено експеримент. Спочатку з переліку ІФ, наведеного у праці Г. В. Ситар [4], було обрано 10 ІФ, які мають різну лексико-граматичну структуру і характеризуються найбільшою частотою використання: *Яка зустріч; Виконаєш справи; Він прийшов; Куди йому; Ну а як же. Чекай; Я тобі покажу; Подумаєш; Будеш грати; Що ти говориш; Коли він працював.* Далі було укладено діалоги, у яких одна й та сама стійка одиниця реалізовувала різне

значення [3], після цього діалоги було записано на цифрові носії звуку.

Дослідження здійснювалось за методикою фонетичного експерименту з використанням методів слухового та інструментального аналізу. Інтонаграми та інструментальне оброблення відрізків мовлення отримані за допомогою комп'ютерної програми Praat. Дикторами було обрано 10 студентів ОП «Прикладна лінгвістика» ДонНУ імені Василя Стуса, серед них 5 хлопців і 5 дівчат, усі вони є носіями української мови, не мають дефектів мовлення.

Інформанти проводили запис діалогів без попередньої підготовки, тому кожен мовець читав діалоги з різною інтонацією залежно від його сприйняття змісту діалогу та індивідуальних особливостей (зокрема, діапазону частоти основного тону). За рахунок цього було досліджено подібність / відмінність характеристик інтонаційних фразеологізмів, які мають різне значення і записані з різною інтонацією, основну увагу при цьому звернуто на частоту основного тону, спектр, інтенсивність звуків. Покажемо це на прикладах.

Речення *Яка зустріч* введене до складу трьох діалогів. У діалозі А) воно виступає питальним реченням; у діалозі Б) – окличним реченням з позитивною оцінкою; у діалозі В) – окличним реченням з негативною оцінкою.

А) — *Вчора нарешті відбулася ця зустріч.*

— *Яка зустріч?*

— *Декана зі студентським активом.*

На рис. 1-2 подано осцилограму та частоту основного тону (далі ЧОТ) частини діалогу *Яка зустріч*, яку всі диктори промовили з питальною інтонацією:

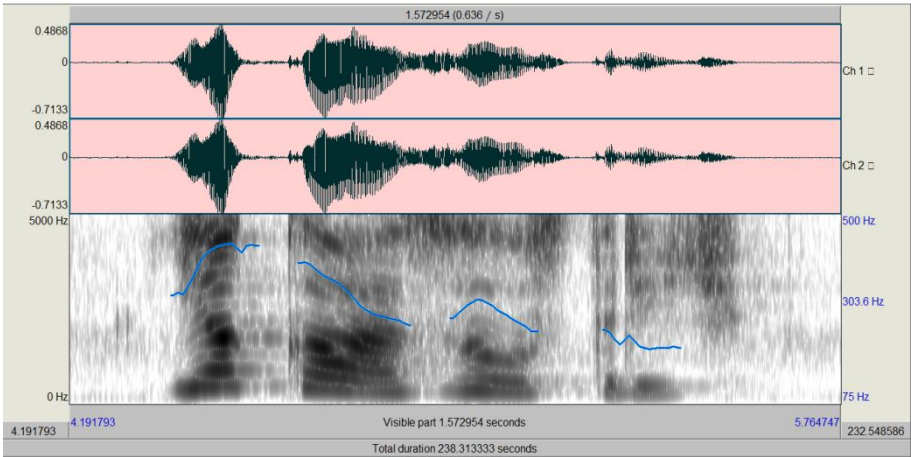

Рис. 1. Осцилограма фрагмента 'Яка зустріч?'

У цьому випадку частота основного тону зростає на першому компоненті «Яка». Більш того, можна побачити суттєвий спад ЧОТ для другого компонента «зустріч» з питальною інтонацією. Ділянка підвищеної ЧОТ збігається з наголошеним складом у фразі, що повністю збігається з графіком нижче.

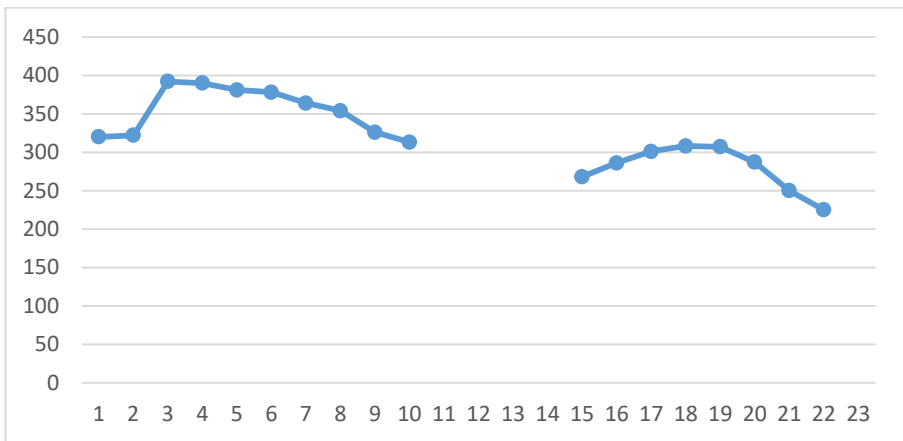

Рис. 2 Частота основного тону фрагмента 'Яка зустріч?'

Б) — *Петре, ти? Скільки літ, скільки зим.*
 — *Не можу повірити своїм очам.*

— *Яка зустріч! Не очікував тебе побачити.*

У діалозі Б) більшість мовців прочитали виділену фразу з окличною інтонацією, що надає вислову відтінку здивування. У цьому прикладі ЧОТ має суттєві перепади та вищий рівень ЧОТ порівняно з попереднім прикладом (див. рисунки 3-4). Крива основного тону має висхідно-спадний рух на частині «Яка», спадний на «зу-», висхідний на «-стрі-» та хвилеподібний «-ч».

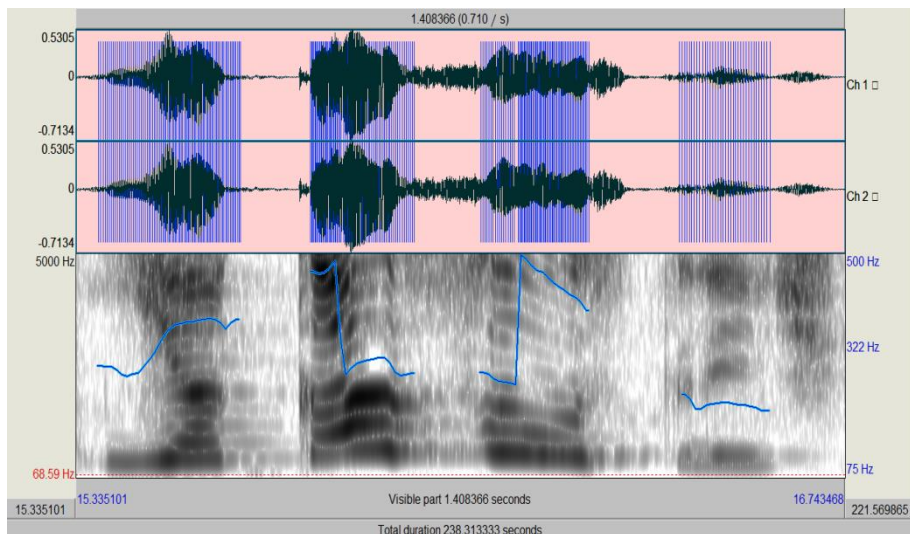

Рис. Осцилограма фрагмента 'Яка зустріч!'

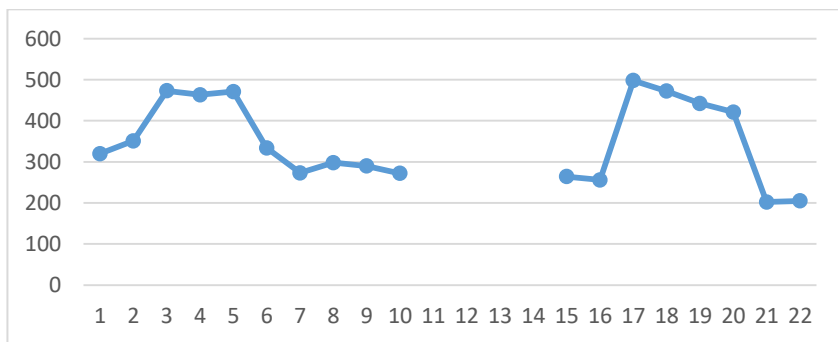

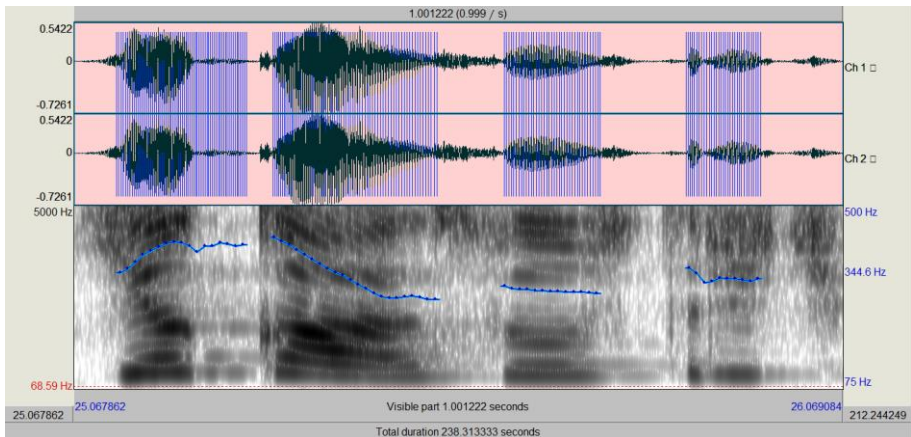
Рис. 4. Частота основного тону фрагмента 'Яка зустріч!'

В) — *Завтра відбудеться зустріч о 13-00! – оголосив секретар.*

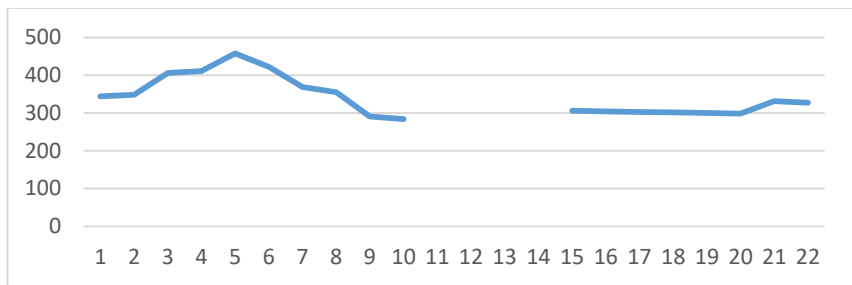
— ***Яка зустріч?!** Чому мені не повідомили раніше? – здивувався начальник відділу кадрів.*

— *Ви були дуже зайняті.*

У прикладі В) мовці вимовляли виділений компонент порівняно з прикладами А) і Б) майже з рівною інтонацією. З рисунків 5-6 видно, що при рівній інтонації ЧОТ не мала суттєвих перепадів. Крива основного тону має висхідно-спадний рух на першому компоненті «Яка», саме тут можна помітити, що найвищого рівня досягає на першому складі [ja]. Другий компонент має майже рівну спрямованість.

Рис. 5. Осцилограма фрагмента 'Яка зустріч?!'

Рис. 6. Частота основного тону фрагмента 'Яка зустріч?!'

Методом інструментального аналізу за допомогою програми Praat визначались такі параметри: максимальні та мінімальні значення ЧОТ (в Гц). У поданих трьох діалогах можемо спостерігати відмінності в рівні ЧОТ в сегментах інтонаційного фразеологізму *Яка зустріч*. Згідно з отриманими даними, мовні сигнали в діалозі А), де «Яка зустріч» виступає питальним реченням, мають смугу частот основного тону від 220 Гц до 390 Гц; у діалозі Б) мають смугу приблизно 205-490 Гц; у діалозі В), де «Яка зустріч» є окличним реченням з негативною оцінкою, – 280-440 Гц. Отримані осцилограми та інтонограми унаочнюють відмінності в інтонаційному оформленні проаналізованих одиниць.

Отже, здійснене дослідження підтверджує багатозначність інтонаційних фразеологізмів, вплив контексту на їхнє змістове наповнення та інтонаційне оформлення. Перспективою дослідження вбачаємо в докладному вивченні параметрів інших інтонаційних фразеологізмів за допомогою програми Praat.

Література

1. Архипецкая М. В. Интонационные фразеологизмы со значением эмоционального отрицания: автореф. дисс. канд. филол. наук. СПб., 2012. 26 с. **2. Багмут А. Й.** Інтонаційна будова простого розповідного речення у слов'янських мовах. К.: Наукова думка, 1970. 173 с. **3. Вересюк В. Ю.** Особливості диференціації значення інтонаційних фразеологізмів (за даними експерименту). *Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Лінгвоукраїністика XXI століття: традиції, новаторство»*. Вінниця, 2019. 3 с. **4. Ситар Г. В.** Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики: монографія: [наук. і відп. ред. А. П. Загнітко]. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 458 с.

Данилюк Ілля
кандидат філологічних наук, доцент
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЇ: 2000-НІ РОКИ

У статті на ємному науковому доробку вчених ХХІ століття описано еволюцію поглядів, концепцій, теоретичних і методологічних підходів, які призвели до виділення в останній чверті минулого століття в окремих лінгвістичний напрям лінгвоперсоналогії – науки про мовну особистість. У хронологічному порядку.

Ключові слова: лінгвоперсоналогія, лінгвоперсона.

Сьогодні лінгвоперсоналогія, яку Анатолій Загнітко характеризує як розділ мовознавчої науки, яка вивчає мовну особистість у її цілісності [3], уже не просто претендує на статус окремого напрямку, а є цілком сформованою наукою з багатою теоретичною базою, термінологічним апаратом, методологічним підґрунтям і практичними розробками, зокрема в галузі прикладної лінгвістики. Нинішня багатовекторність лінгвоперсоналогії, яка характеризує будь-який новий напрям у період його становлення, свідчить про активний пошук дослідниками усіх можливих точок дотику з іншими гуманітарними і прикладними науками, однак має своїм спільним центром *антропоцентричну концепцію мовознавства.*

Відповідно, метою статті є опис та вивчення засад, на яких сформувалася лінгвоперсоналогія з якомога глибшим і докладнішим простеженням шляху, яким рухалася наукова думка до моменту, коли вчення про мовну особистість набуло статусу цілого мовознавчого розділу. Актуальність нашого дослідження, крім усього, мотивована розвитком надзвичайного теоретично-наукового і практичного інтересу до можливостей моделювання в межах лінгвоперсоналогії мовної особистості з використанням здобутків комп'ютерної лінгвістики (див. докладніше у [1; 2], а

отже, й потребою розуміння, як сформувався цей новий науковий напрям.

До початку нового століття в лінгвоперсоналогії сформувався власний науковий статус, було чітко окреслено основний об'єкт вивчення – мовна особистість, а також виділилося кілька відмінних підходів до його аналізу. Зокрема, доцільно розмежувати такі з них:

1) на підставі виділення іпостасей існування людини [4; 7]:

- біологічний підхід – вивчає залежність мовлення людини від її фізіологічних характеристик, статі, віку, інтелектуальних особливостей;
- психологічний підхід – розглядає вплив на мовлення особистості психологічного типу та психологічного стану;
- соціальний підхід – аналізує належність до етносу, соціальної верстви або групи, спектр соціальних ролей, професій;
- особистісний підхід – орієнтується на врахування чинників та умов формування особистості.

2) на підставі розмежування різних реалізації мовленнєвої здатності [6] мовну особистість вивчають на рівні:

- мислення – психологічні основи типів особистості, ментально-етнічна картина світу, характеристика конкретних особистостей як носіїв менталітету, опис різних типів мислення;
- мови – мовні передумови формування мовної особистості, типи та види, мовні засоби вираження різних типів мислення, характеристика конкурентних мовних особистостей щодо мовної компетенції;
- мовлення – мовленнєві параметри різних типів мовної особистості, ідентифікація особистості за мовленням, мовленнєві передумови її становлення, мовленнєві портрети, мовленнєві прояви ідіостилу;
- комунікації;

3) з погляду часового охоплення життя індивіда:

- синхронний – розглядає конкретну мовну особистість на одному з етапів її існування;

- діахронний – вивчає мовну особистість упродовж цілого її життя;

4) з погляду незмінності об'єкта вивчення:

- статичний – вивчає мовну особистість як сформований об'єкт;
- динамічний – передбачає розгляд мови як середовища існування людини, з яким вона активно взаємодіє і над яким постійно працює, формує його;

5) зі структурно-функційного погляду (Оленів, 2006):

- структурний підхід – прагне відповісти на питання "Як влаштована мовна особистість?";
- комунікативний підхід – відповісти на питання "Як протікає комунікативна діяльність мовної особистості?" і розкрити чинники, що впливають на спілкування;
- стратегічний підхід – відповісти на питання "Як протікає розумова діяльність мовної особистості?" і показати способи її внутрішнього функціонування;

б) з мовно-стильового погляду:

- лінгвістичний підхід – описує мовну особистість як конкретного індивіда або соціально-професійний тип мовця і має результатом модель індивідуальної або соціальної мови;
- філологічний підхід – розглядає мовну особистість як культурно-історичний тип і має результатом модель стилю мовця або соціально-нормативного стилю.

У межах аналізованого періоду поняття мовної особистості стало об'єктом також суміжних мовознавчих дисциплін, що дає підстави говорити про різні аспекти його вивчення. Зокрема, можна виділити:

1) власне лінгвоперсонологійний аспект: спрямований на системну реконструкцію конкретної мовної особистості відповідно до моделі її структури та уявлень про домінуючі характеристики;

2) психолінгвістичний аспект: у психології розроблено чимало класифікацій характерів – від античної моделі темпераментів до теорії акцентованих особистостей; водночас кожен з типів характерів так чи інакше виявляється в комунікації,

тобто його можна досліджувати з лінгвістичних позицій; іншими словами, аналіз мовної особистості спирається на думку, що між психологічними характеристиками людини та своєрідністю її мовленнєвої поведінки є кореляція;

3) когнітивний аспект: охоплює вивчення тезаурусу, концептосфери, прецедентних текстів, частотних характеристик лексики людини й і загалом спрямований на відтворення мовної картини світу особистості та її ціннісних орієнтирів;

4) соціолінгвістичний аспект: маються на увазі виділені й описані в соціології та соціолінгвістиці мовні індикатори певних суспільних груп – від індикаторів соціальної ідентичності в малих групах (родина, шкільний клас, виробничий колектив) до індикаторів комунікативної поведінки великих груп (мовлення молоді, гендерна характеристика мовлення, мовні індикатори людей з низьким освітнім цензом тощо), у цьому аспекті загалом вивчають вплив оточення на мовлення людини;

5) стилістичний, або лінгвостилістичний аспект: охоплює вивчення ідіостилю автора художнього або публіцистичного твору, тобто мовних одиниць чи конструкцій, яким він віддає перевагу з усього мовного інструментарію;

6) культурологічний, або лінгвокультурологічний аспект: зорієнтований на моделювання лінгвокультурних типажів – узагальнених відомих представників певних груп суспільства, поведінка яких втілює в собі норми лінгвокультури загалом і впливає на поведінку всіх представників суспільства, наприклад, «науковий наставник», «інтелігент – мешканець Кам'янця-Подільського» «американський адвокат», «англійський джентльмен» тощо), охоплює вивчення національно-культурних особливостей мовної особистості;

7) прагмалінгвістичний аналіз мовної особистості, в основі якого лежить виділення типів комунікативної тональності, характерної для того чи іншого дискурсу. Під комунікативною тональністю мають на увазі емоційно-стильовий формат спілкування, що виникає в процесі взаємовпливу комунікантів і визначає їхні інтенції і вибір різних засобів спілкування; у цьому аспекті вивчають мовленнєву поведінку, її стереотипи,

комунікативні стратегії й тактики мовної особистості, аналіз креативної та стандартної мовної свідомості;

8) лексикографічний аспект: передбачає словникову параметризацію ідіолекту мовної особистості, тобто створення словників письменників, політиків, як тлумачних, так і словників фразеологізмів, синонімів, неологізмів тощо;

9) лінгвориторичний аспект: зосереджений на аналізі рівня володіння індивіда мовою, а саме засвоєння норм літературної мови, риторичних засобів та прийомів, рівень мовленнєвої культури;

10) лінгводидактичний аспект: спрямований на розгляд формування мовної особистості у процесі вивчення рідної мови та іноземних мов;

11) історичний аспект: пов'язаний з проникненням лінгвоперсонології в історичний напрям вивчення мови; у його межах об'єктом вивчення стають конкретні історичні особи;

12) графологічний аспект: зорієнтований на вивчення зв'язку між іманентними характеристиками мовної особистості та її почерку.

Література

1. Данилюк І. Перспективи застосування методу машинного навчання для моделювання мовної особистості. *Лінгвістичні студії*. 2017. № 33. С. 159–164. **2. Данилюк І.** До історії становлення лінгвоперсонології: 1980-ті роки. *Лінгвокомп'ютерні дослідження*. 2019. №12. С. 74–82. **3. Загнітко А. П.** Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. 136 с. **4. Кочеткова Т.** Русская языковая личность как объект изучения современной лингвистики. *Лингвориторическая парадигма теоретические и прикладные аспекты*. 2002. №1. С. 95–100. **5. Оленёв С. В.** Динамическое моделирование русской языковой личности: дисс. ... канд. филол. н., 2006. 270 с. **6. Пузырев А. В.** Многослойность языковой личности. *Языковая личность: проблемы обозначения и понимания*. 1997. С. 113–114. **7. Сиротинина О.Б.** Человек и его язык. *Вопросы стилистики*. 1996. №26. С. 7–12.

ФАСЕТНІ МОВИ В СУЧАСНІЙ КОРПУСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: КЛАСИФІКАЦІЙНІ ВИМІРИ

Схарактеризовано фасетну мову, її статус у корпусній лінгвістиці, визначено основні диференційні ознаки фасетного аналізу з використанням класів термів (термінів) для адекватної побудови багатокласової лінійно-горизонтальної класифікації, сукупність рівнів якої формує ієрархічну класифікацію.

Ключові слова: корпусна лінгвістика, корпус текстів, фасетна мова, фасетний аналіз, фасетна класифікація, ієрархічна класифікація.

0. Корпусна лінгвістика сформувалася із суто прикладних потреб – необхідності врахувати усю сукупність певного автора і/чи авторів, тієї чи тієї історичної епохи, стильового напрямку – романтизму, класицизму, реалізму та ін. Теорію різних корпусів активно опрацьовували В. Баранов, Н. Дарчук, О. Демська-Кульчицька, Є. Карпіловська, В. Плунгян, І. Шевченко, В. Широков та ін. До актуальних питань належать: а) структурування корпусів; б) формування індикаторів маркування мовних одиниць; в) технологій наповнення корпусів; г) наскрізна навігація та ін. Водночас корпусування текстів вимагає розширення технологій внутрішнього структурування текстів, до яких і належить фасетна мова, ґрунтована на фасетному аналізі й створенні адекватної класифікаційної мережі.

Метою студіювання постає визначення основних ознак фасетної мови та її використання в опрацьованні багатовимірних класифікацій. Заявлена мета окреслює вирішення відповідних завдань: 1) кваліфікація фасетної мови; 2) встановлення диференційних ознак фасетного аналізу; 3) визначення основних компонентів фасетної класифікації з опертям на використання фасетного аналізу; 4) простеження лінійності фасетного

диференціювання як основи ієрархізування. Теоретичне значення дослідження мотивоване обґрунтуванням фасетного аналізу як основи лінійно-горизонтальної класифікації, а практичне значення визначається можливістю використання результатів студіювання в університетській практиці викладання основ корпусної лінгвістики, прикладних засад лінгвістичної експертизи. Новизна аналізу окреслена встановленням статусу фасетної мови в корпусній лінгвістиці, застосуванні її основ для формування класифікаційних мереж.

1. Сучасна корпусна лінгвістика охоплює сукупність методів, прийомів, методик опрацювання текстів, їх цілісного структурування з належним забезпеченням внутрішньої наскрізної навігації з можливістю встановлення статусу тієї чи тієї мовної одиниці (леми) в її корпусному вияві та належними кваліфікаційними характеристиками. Корпусна лінгвістика не може бути без текстового корпусу, водночас також останній упорядковується застосуванням напрацьованих методів корпусної лінгвістики, до яких потрібно зарахувати: анування текстів, множину тег і параметрів тексту (їх кількість може варіюватися: що більша кількість таких тег, то вичерпнішою постає характеристика відповідної запитуваної одиниці). реферування та ін.

Корпусна лінгвістика сьогодні – це сукупність національно-мовних текстів, згрупованих і заструктурованих за відповідними параметрами із забезпеченням внутрішньої навігації. Такі корпуси можуть охоплювати тексти одного автора (авторські текстові корпуси (Михайла Коцюбинського, Юлія Шевельова, Тараса Шевченка та ін. (<http://52.28.184.95/bonito/>)), відповідного стилю – художнього, публіцистичного, офіційно-ділового та ін. Найціннішим і найбільш репрезентативним є корпус текстів, який максимально повно охоплює усе жанрове, стильове, історико-еволюційне розмаїття створених текстів (Загнітко А.П., Широков В.А., Шевченко І.В. Дані текстових корпусів у лінгвістичних дослідженнях [за ред. О.П. Левченко]. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. 158 с.). Для відповідних творчих задумів може створюватися експериментальних дослідницький текстовий корпус

(наприклад, для лексикографування корпусу первинних і вторинних приєменників української мови, їх аналогів та еквівалентів, мовних одиниць, що використовуються у функції приєменників, на кафедрі української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету було сформовано експериментальний науково-дослідницький корпус текстів, що став основою визначення текстового вияву та встановлення регулярності, частоти, синонімії, антонімії та омонімії досліджуваних приєменникових одиниць (тепер напрацювання – на кафедрі загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса (Загнітко А.П., Данилюк І.Г., Ситар Г.В., Щукіна І.А. Словник українських приєменників : словник. Донецьк: ТОВ ВКФ „БАО”, 2007. 416 с)).

2. Фасетні мови (фасетна мова) дають змогу зреалізувати багатовимірну горизонтальну класифікацію з чітко вираженими лінійними зв'язками між елементами. Поняття фасет має декілька значень: 1) похила грань чого-небудь; 2) грань відшліфованого каменя; фасети ограненого алмазу відбивають більше світла, ніж інші каміння аналогічного огранювання, але з меншим показником зламу; 3) одна зі сторін певного об'єкта, обмежена сукупністю рівнорядних значень за відповідною класифікаційною ознакою. Так, наприклад, фасет *колір* містить значення: *червоний, білий, зелений, чорний, жовтий*. Тому створення фасетної класифікації передбачає врахування усіх можливих комбінацій атрибутів. Такий атрибут може видозмінювати значення, а їхня множина формована у фасет. Останній забезпечує диференціювання універсального класу на підкласи першого рівня (його ємність залежить від кількості значень у фасеті). Попарні перетини класів першого рівня за різним фасетним членуванням формують необмежену кількість класів другого рівня, відповідно – потрійні перетини підкласів цього ж рівня утворюють необмежену кількість класів третього рівня і т. ін. Безперечно, кількість рівнів такої класифікації корелює з кількістю атрибутів як основи класифікації. Кожний окремий клас у такому разі в більшості випадків пов'язаний із п-кількістю класів вищого рівня.

Для побудови фасетної класифікації необхідним є використання фасетного аналізу, що передбачає встановлення класифікаційних атрибутів, або фасетів. Окрема величина фасета – це фокус. Так, наприклад, для побудови фасетної класифікації макрокласу «Студенти університету» потрібно використати відповідні фасети: 1) факультет – А (факультет інформаційних і прикладних технологій – V^1A , факультет іноземних мов – V^2A , факультет історії та міжнародних відносин – V^3A , факультет хімії, біотехнологій та біології – V^4A , філологічний факультет – V^5A , юридичний факультет – V^6A); 2) територіальна належність – В (Вінницька область – V^1B , Хмельницька область – V^2B , Житомирська область – V^3B , Київська область – V^4B , Рівненська область – V^5B , Донецька область – V^6B , Тернопільська область – V^7B , Полтавська область – V^8B , Волинська область – V^9B , Харківська область – $V^{10}B$ і т. ін.); 3) вік – С (до 18 років – V^1C , до 20 років – V^2C , до 25 років – V^3C , до 30 років – V^4C , до 40 років – V^5C і под.); 4) форма оплати навчання – D (бюджетна – V^1D , контрактна – V^2D); 5) курс – E (1 курс – V^1E , 2 курс – V^2E , 3 курс – V^3E , 4 курс – V^4E), ступінь вищої освіти – F (бакалавр – V^1F , магістр – V^2F). Використання усіх заявлених складників дає змогу побудувати окремі фасети: $A = \{V^1A, V^2A, V^3A, V^4A, V^5A, V^6A\}$, $B = \{V^1B, V^2B, V^3B, V^4B, V^5B, V^6B, V^7B, V^8B, V^9B, V^{10}B\}$, $D = \{V^1D, V^2D\}$, $E = \{V^1E, V^2E, V^3E, V^4E\}$, $F = \{V^1F, V^2F\}$. Урахування усіх атрибутів (A, D, C, D, E, F) репрезентує цілісність класифікації: $K = A + B + C + D + E + F$. Водночас між кожним фасетом наявний перетин, формування цілісних величин, що й підтверджує тезу про другий, третій, четвертий, п'ятий лінійно-горизонтальні рівні, що в цілості формують ієрархію. Така ієрархія не постає за принципом внутрішнього підпорядкування, а за ознакою рівновеликості та ін.

Горизонтальне розміщення термів (складник фасета) першого фасета з приписуванням йому відповідників другого фасета, повтор цієї процедури і для термів третього фасета, потім – четвертого та ін. формує ієрархічну класифікацію. Кожний горизонтальний рівень формує цілісну фасетну множину, а сукупність таких рівнів – продукує ієрархічну. У

внутрішньогоризонтальній структурі компоненти перебувають в еквіполентних опозиціях, недотримання яких руйнує її цілісність та унеможливорює викінченість фасетного аналізу.

Перспективним постає використання фасетного аналізу в структуруванні лексичного корпусу української мови з належним маркуванням кожної лексеми родовими, видовими, меронімічними, еквіполентними, привативними та іншими відношеннями для встановлення поширення кожного з них та регулярності в цілісній лексичній системі. Не менш значущим постає врахування кожного лінійно-горизонтального відношення між лексемами в лексикографічному опрацюванні та прогнозуванні таких відношень в односистемних і різносистемних мовах, для чого потрібно використати актуальні сьогодні паралельні корпуси національних мов.

Література

1. Баранов В.А. Введение в прикладную лингвистику. Москва: Эдиториал УРСС, 2001. 360 с. **2. Бройко Н.** Лінгвістична база даних дієслівних синонімів на основі творів Михайла Коцюбинського. *Лінгвокомп'ютерні дослідження* : [зб. наук. праць / укл.: А. Загнітко (відп. ред.) та ін.]. Вип. 4. Донецьк: ДонНУ, 2011. С. 23-26. **3. Бройко Н.** Моделювання електронної бібліотеки ідіолекту Михайла Коцюбинського. *Лінгвокомп'ютерні дослідження* : [зб. наук. праць / укл.: А. Загнітко (наук. і відп. ред.) та ін.]. Донецьк: ДонНУ, 2012. Вип. 5. С. 146-151. **4. Дарчук Н.П.** Комп'ютерна лінгвістика (автоматичне опрацювання тексту). Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 351 с. **5. Демська-Кульчицька О.М.** Британський національний корпус і національний корпус української мови. *Філологічні студії*. 2004. №4. С. 89–95. **6. Демська-Кульчицька О.М.** Основи національного корпусу української мови. Київ: Інститут української мови, 2005. 214 с. **7. Загнітко А.П., Данилюк І.Г., Ситар Г.В., Щукіна І.А.** Словник українських прийменників : словник. Донецьк: ТОВ ВКФ „БАО”, 2007. 416 с. **8. Загнітко А., Каратаєва А.** Словник часток : матеріали і статті : [науково-навчальне видання]. Донецьк: ДонНУ, 2012. 382 с. **9. Загнітко А.П., Широков В.А., Шевченко І.В.** Дані текстових корпусів у

лінгвістичних дослідженнях [за ред. О.П. Левченко]. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. 158 с. **10. Карпіловська Є.А.** Вступ до прикладної лінгвістики. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. 188 с. **11. Широков В.А., Бугаков О.В., Грязнухіна** та ін. Корпусна лінгвістика. Київ: Довіра, 2005. 471 с. **12. Широков В.А., Любченко Т.П., Шевченко І.В., Широков К.В.** Граматичні системи. Феноменологічний підхід. Київ: Наукова думка, 2018. 312 с.

Засць Віталіна

(наук. керівник: д. філол. н., доц. Г. В. Ситар)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У РОМАНІ «ЕМІЛЬ І ДЕТЕКТИВИ» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОМУ ТА АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ

У статті з'ясовано, які способи відтворення лексичних одиниць використано при перекладі роману «Еміль і детективи» Еріха Кестнера українською та англійською мовами. Виявлено продуктивні і непродуктивні способи перекладу.

Ключові слова: лексичні одиниці, переклад, способи перекладу, художня література.

Питання художнього перекладу завжди було у полі зору науковців-лінгвістів, зокрема воно знайшло відображення у працях О. Білецького, М. Драгоманова, В. Коптілова, Ю. Левіна, О. Потебні, М. Рильського, А. Федорова, І. Франка та інших. Переклад художньої літератури – це своєрідне мистецтво, творча діяльність.

Переклад дитячої літератури є одним з найважливіших та найменш досліджених аспектів у теорії перекладу художньої літератури. Дитяча література – це комплекс творів, створених спеціально для дітей з урахуванням психофізіологічних особливостей їхнього розвитку [1: 7]. На сьогодні існують різні

класифікації способів перекладу лексичних одиниць у дитячій літературі.

Мета статті – дослідження способів перекладу і продуктивності їх використання для досягнення адекватності перекладу на прикладі роману «Еміль і детективи» Еріха Кестнера в його англійському та українському перекладах.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1) зіставити текст роману Еріха Кестнера «Еміль і детективи», його український та англійський переклади;

2) виявити, які способи передачі лексичних одиниць були використані при перекладі, а які були відсутні.

Матеріал дослідження: оригінальний текст роману Еріха Кестнера «Еміль і детективи» (видавництво Cecilie-Dressler-Verlag), український переклад Катерини Гловацької (видавництво Веселка), англійський переклад (видавництво Pearson Education).

Для проведення дослідження ми обрали класифікацію В.І. Карабана, за якою існують такі основні способи передачі лексичних одиниць у процесі перекладу:

1. Добирання словникового відповідника.
2. Добирання варіантного відповідника.
3. Транскодування.
4. Контекстуальна заміна.
5. Смысловий розвиток.
6. Антонімічний переклад.
7. Калькування.
8. Описовий переклад [2: 279-299].

Варто зазначити, що під час здійснення перекладу українською та англійською мовами перекладачі застосовували не всі можливі способи перекладу. За нашими спостереженнями, найчастіше використовували транскодування, добирання словникового або варіантного відповідника, контекстуальні заміни, описовий переклад.

Контекстуальна заміна – це «така лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і

що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу» [2: 287]. Варто зазначити, що не існує точних правил створення контекстуальних замін, оскільки переклад слів у таких випадках залежить від контексту їх вживання. Наприклад, нім. *So, sagte Frau Tischbein, und nun bringe mir mal den Krug mit dem warmen Wasser nach!* – укр. *Ану, бери мой дзбан із гарячою водою,— сказала пані Тишбайн.* У наведеному прикладі слово «so» перекладено як «**ану**», що не є словниковим відповідником. У словнику лексична одиниця «so» має такий переклад: «ось так, таким чином, так» [4].

Наведемо приклад англійського перекладу. Нім. *Emils Mutter goß die Kamillenseife in das blonde Haar und begann, den fremden Kopf zu waschen, daß es schäumte.* – англ. *His mother poured the shampoo over the woman's head, and asked, «Is that too hot?».* Тут варто звернути увагу на переклад слова «**die Kamillenseife**», словниковим відповідником якого є лексична одиниця «**the soap**». Однак у реченні, очевидно, мова йде про миття голови і загальновідомим є факт, що голову миють шампунем, тому перекладач доречно замінив її на «**the shampoo**», використавши прийом контекстуальної заміни.

Транскодування – це «такий спосіб перекладу, за якого звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу» [2: 282]. Традиційно розмежовують 4 види транскодування:

1) транскрибування (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови): нім. *Tischbein* – укр. *Тишбайн*, нім. *Emil* – укр. *Еміль*;

2) транслітерування (коли слово вихідної мови передається по літерах): нім. *Pullover* – укр. *пуловер*, нім. *Martha* – англ. *Martha*;

3) змішане транскодування (застосування транскрибування із елементами транслітерування): нім. *Neustadt* – укр. *Нойштадт*;

4) адаптивне транскодування (коли форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу): нім. *Gib mir die Adresse, und ich*

erschiesse den Kerl. – укр. Скажи мені **адресу**, і я застрелю того бовдура; нім. *Emils Mutter goß die Kamillenseife in das blonde Haar und begann, den fremden Kopf zu waschen, daß es schäumte.* – укр. **Емілева** мати налила на ту біляву вовну рідкого мила і так заходилася мити чужу голову, аж піна летіла навкругу.

Іншим способом перекладу, який застосовувався при перекладі, є *описовий переклад* – це такий прийом перекладу, за якого лексична одиниця вихідної мови замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення [2: 297].

Наприклад, складне німецьке слово «*Ehrenwort*» було перекладене українською мовою, як «слово честі»: нім. «*Mein großes Ehrenwort*», *sagte Emil.* – укр. «Гаразд, слово честі»,— сказав Еміль. Ще одним прикладом описового перекладу є лексема «*Blechkasten*», англійським перекладом якої є «*a tin box*»: нім. *Die Mutter holte einen Blechkasten aus dem Schrank und zählte Geld.* – англ. *After dinner they went together into the front room, where Mrs Tischbein took a tin box out of a cupboard and counted the money in it.*

Антонімічний переклад – це заміна стверджувальної форми в оригіналі на заперечну в перекладі чи навпаки. На думку В. І. Карабана, для позначення означеного способу перекладу краще використовувати термін «формальна негативізація», в якому підкреслюється саме зміна форми слова або словосполучення і не йдеться про антонімічність як таку, що пов'язана із зміною змісту на протилежний [3: 131]. Цей спосіб перекладу має три види, але у досліджуваному нами матеріалі було знайдено лише два з них:

1) негативація (слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом *не* або словосполученням з часткою *не*): нім. *kleinen* – укр. *невеликий*;

2) позитивація (слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента): нім. *unglücklich* – укр. *засмучено* [2: 291].

Висновок. Переклад художньої літератури, а особливо дитячої, має свою специфіку. Це ми побачили на прикладі дитячого роману «Еміль і детективи», який є цікавим матеріалом для дослідження. Продуктивність певних способів перекладу може бути пояснена специфікою граматичної будови відповідних мов, наявністю словотвірних особливостей та інших чинників. Зокрема, в німецькій мові є значна кількість складних слів, які в українському та англійському перекладах відтворюють як словосполучення.

Ми виявили, що такі способи перекладу, як смисловий розвиток і калькування майже відсутні в досліджуваних текстах. Це зумовлено тим, що вибір прийомів перекладу залежить від мовної та культурної компетенції перекладача. Подальшою метою дослідження є опрацювання всіх лексичних одиниць роману, формування таблиці в MS Excel та бази даних на її основі.

Література

1. Гриценко З. А. Детская литература. Методика приобщения детей к чтению : учеб. пособие (для студ. фак. дошк. воспитания высш. пед. учеб. заведений). 2-е изд. испр. М. : Изд. центр «Академия», 2007. 320 с. **2. Карабан В.** Способи перекладу лексичних одиниць. Карабан В. Переклад англійської науково-технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2002. С. 279-299. **3. Шевцова О. В.** Способи еквівалентного перекладу лексичних одиниць текстів конвенцій з англійської та французької мов українською. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна.* 2012. Вип. 25. С. 129-131. **4. Теорія і практика перекладу** (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2001. 448 с. **5. Collins Online Dictionary** [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.collinsdictionary.com/translator>.

Джерела

1. Еміль і детективи; Еміль і троє близнюків; Повість про Чоловічка : повісті: для молод. та серед. шк. віку / Е. Кестнер; пер. К. Гловацька. К. : Веселка, 1997. 336 с. **2. Kästner Erich.** Emil und die Detektive. Hamburg : Cecilie-Dressler-Verlag, 1994. 139

Auflage. **3. Smith Rod, Kästner Erich.** Emil and the detectives. Harlow : Pearson Education, 2008. 58 p.

Мойсєва Валерія

(наук. керівник: д. філол. н., доц. Г. В. Ситар)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ МАРКЕТИНГ: ФОРМИ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У дослідженні визначено основні функції та цілі маркетингової комунікації. Схарактеризовано поняття та форми маркетингової комунікації видавництва, використовувані для продажу та покращення якості словників.

Ключові слова: маркетингові комунікації, лексикографічний маркетинг, видавництво, словник, споживач.

Актуальність теми зумовлена тим, що словник, як і будь-який інший товар, вимагає використання маркетингових комунікацій для ефективного продажу, удосконалення товару. У зв'язку з цим важливою галуззю сучасної лексикографії є лексикографічний маркетинг [1; 8].

Мета статті – визначити форми маркетингової комунікації, застосовувані в лексикографічному маркетингу. Завданнями дослідження є: а) схарактеризувати поняття «маркетингові комунікації»; б) проаналізувати форми маркетингової комунікації, з'ясувати, які з них можуть бути використані для підвищення продажу та для просування словників.

У сфері маркетингу комунікація визначається як «процес передачі звернення від виробника до споживача з метою подати товар або послуги компанії в привабливому для цільової аудиторії світлі» [2: 386].

За У. Уеллсом, Дж. Бернетом, С. Моріарті, маркетингові комунікації – це процес ефективного донесення інформації про продукт або ідеї до цільової аудиторії (за [7]).

На думку Ф. Котлера, маркетингові комунікації – це процес обміну інформацією між фірмою та іншими суб'єктами маркетингової діяльності з метою репрезентації та вдосконалення діяльності фірми і її товарів (за [5]).

Комунікація – це процес, причому нелінійний, багаторівневий, і тому реклама – необхідна ланка комунікативної діяльності видавництва, яка здійснюється за рахунок різноманітних засобів маркетингових комунікацій.

Проаналізуємо детальніше лексикографічний маркетинг з погляду маркетингових комунікацій. Маркетингові комунікації забезпечують роботу циклу «лексикографічний маркетинг – обмін» [3: 20], який містить в собі:

- по-перше, дії щодо визначення потреб покупців у певному словникові;

- по-друге, інтерпретація потреб з метою створення різних типів словників, які відповідають бажанням покупця;

- по-третє, опрацювання і впровадження заходів для удосконалення певного словника.

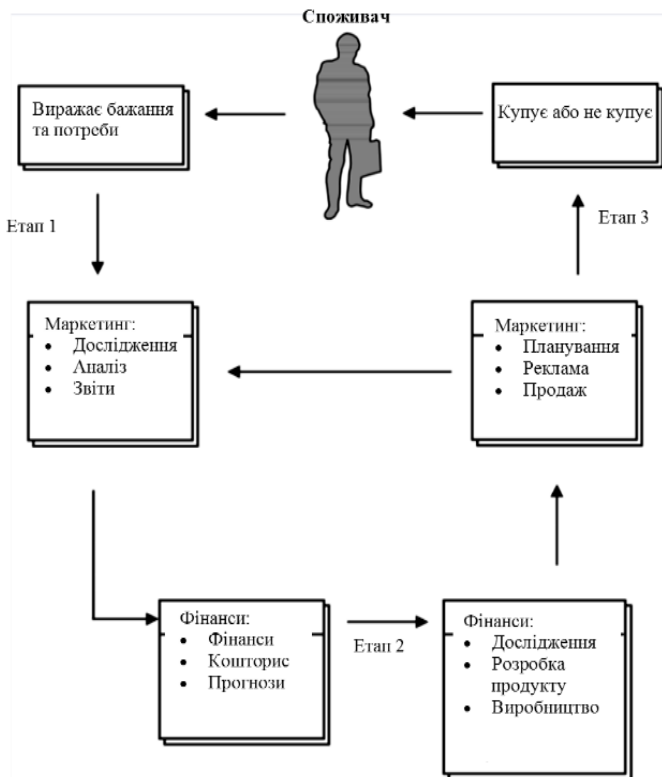

Рис. 1. Цикл «лексикографічний маркетинг – обмін» [3: 21]

Завданнями управління маркетингом є: визначення потреб у продукції (етап 1); інтерпретація потреб для видавництва з метою розробки словників, які відповідають цим потребам (етап 2); розробка та впровадження плану, що забезпечує наявність продукту та інформування споживачів про його властивості (етап 3). Отже, маркетинг починається і закінчується споживачем. Обмін у цьому циклі означає, що кожен етап є пов'язаним з іншими і для його функціонування необхідний постійний обмін інформацією (див. рис. 1).

Основне гасло маркетингового підходу: «Виробляти те, що продається, а не продавати те, що виробляється» [6: 103].

Головна мета видавництва у процесі лексикографічного маркетингу – зростання прибутку від продажу словників,

збільшення частки ринку, зміцнення позитивного іміджу видавництва.

Досягненню цієї мети підпорядковане впровадження таких концепцій:

- вдосконалення виробництва (якісне обладнання тощо);
- вдосконалення товару (якість словникового опису, розмір словника, дизайн, тип паперу тощо);
- вдосконалення комерційних зусиль (реклама словника).

Розглянемо основні *форми маркетингових комунікацій*. Одним з основних елементів комплексу маркетингу є так звана система маркетингових комунікацій.

У класичному маркетингу виділяють *п'ять основних форм маркетингових комунікацій* [5]:

- реклама;
- стимулювання збуту;
- PR (public relations – зв'язки з громадськістю або розвиток громадських зв'язків);
- особистий (прямий) продаж;
- прямий маркетинг [5].

Лексикографічний маркетинг спрямований на конкретних людей і різні форми, які своєю діяльністю впливають на просування товару (Табл. 1) [5: 495].

У сучасному світі існує конкуренція видавництв, яка загострює проблему збуту в умовах переважаючої пропозиції над попитом, покупці диктують свої умови і купують лише ті словники, які повністю відповідають їх вимогам та очікуванням.

Отже, орієнтація видавництв на задоволення запитів споживачів мотивує здійснення лексикографічної маркетингової діяльності, що включає комплекс таких елементів:

- 1) якість товару (словника);
- 2) прийнятна ціна (відповідність ціни до якості словника);
- 3) місце продажу товару;
- 4) маркетингові комунікації.

Без останнього елемента реалізація лексикографічного маркетингу практично неможлива, необхідно формувати

споживчий попит, інформувати споживачів, переконувати їх у доцільності покупки тощо.

Таблиця 1

Форми маркетингових комунікацій за Ф. Котлером

Реклама	Стимулювання збуту	PR	Особистий продаж	Прямий маркетинг
Реклама у ЗМІ; рекламні ролики; брошури та буклети; зовнішня реклама; демонстрація новинок; аудіовізуальні матеріали; символи і логотипи.	Конкурси, розіграші, промислові виставки і ярмарки; демонстрації; знижки.	Підготовка інформації для преси; семінари; щорічні звіти; пожертвування; спонсорство; публікації; підтримання відносин з контактною аудиторією; виявлення засобів зв'язку; каталог продукції; створення сайту.	Торгові презентації; торгові зустрічі; заохочувальні програми; роздача буклетів, оголошень тощо.	Каталоги; поштові розсилки; телемаркетинг; електронні покупки; телемагазини; електронна пошта.

На підставі цього можна виділити функції маркетингових комунікацій [4: 8] та спроектувати їх на лексикографічні продукти:

- 1) інформування про продукцію та її різні параметри;
- 2) сприяння пізнанню товару (емблема, логотип);
- 3) збереження популярності відомого товару (словника);
- 4) переконання споживача переходити від використання

одного

товару до використання іншого;

5) обґрунтування цін;

6) використання новацій;

7) аналіз пропозицій, побажань і вимог споживачів до словника.

Висновки. Отже, основними цілями маркетингових комунікацій видавництв є стимулювання попиту на словники шляхом інформування покупців про товар. Важливими є постійна комунікація «виробник – покупець» для можливості покращення товару та забезпечення роботи циклу «лексикографічний маркетинг – обмін». Однак на сучасному етапі в Україні лексикографічний маркетинг потребує подальших досліджень.

Перспективним є розвиток різних форм маркетингових комунікацій з метою реалізувати вимоги покупців до різних типів словників.

Література

1. Демська О. Вступ до лексикографії: навч. посіб. К. : Києво-Могилянська академія, 2010. 266 с. **2. Дойль П.** Маркетинг, ориентированный на стоимость / Пер. с англ.; под ред. Ю.Н. Каптуревского. СПб : Питер, 2001. 480 с. **3. Завьялов П. С.** Маркетинг в схемах, рисунках, таблицах: уч. пособ. М. 2002. 496 с. **4. Кизима М. А.** Реклама : учеб.-метод. Комплекс. Минск : БГУ, 2018. 98 с. **5. Котлер Филип.** Основы маркетинга. Краткий курс. Пер. англ. М. : Вильяме, 2007. 656 с. **6. Ромат Е. В.** Учебник для вузов. 7-е изд. СПб. : Питер, 2008. 512 с. **7. Уэллс У., Бернет Дж., Мориарти С.** Реклама: принципы и практика. 7-е изд. / Пер. с англ.; под ред. Л. Богомоловой. СПб. : Питер, 2008. 736 с. **8. Piotrowski Tadeusz.** Zrozumieć leksykografię. Warszawa. 2001. 244 s.

Рогова Марина

(наук. керівник: д. філол. н., доц. Г. В. Ситар)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМИ КАНДИДАТА У ПРЕЗИДЕНТИ УКРАЇНИ Г.В. БАЛАШОВА (НА МАТЕРІАЛІ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ 2019 РОКУ)

*У статті окреслено сутність політичної програми.
Розглянуто структурно-семантичні особливості програми*

кандидата у Президенти України Г.В. Балашова. Виявлено комунікативну роль політика, наведено її вичерпну характеристику.

Ключові слова: гасло, політична програма, комунікативна роль, кандидат у президенти.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. «Політика народжується, розвивається в суспільстві, у процесі діяльності людей. За своєю природою вона не може не відобразитися у мові, тому що людське суспільство, перебіг його життя не можуть існувати поза мовою» [5: 6]. Глобальні процеси демократизації суспільних відносин зумовили зріст ваги вербальної та невербальної політичної комунікації. У зв'язку з цим необхідним стає уміння переконувати, впливати на адресата, у тому числі за допомогою мовних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням політичного маніпулятивного дискурсу займалися В. Красних, Дж. Ліч, О. Михальова, О. Шейгал та інші вчені. Серед українських досліджень, присвячених різним аспектам політичному дискурсу, варто відзначити праці А. Башук, В. Демецької, Г. Джинджолії, Г. Почепцова, К. Кантура, М. Бабак, Н. Кондратенко, Н. Петлюченко, О. Зернецької, Ф. Бацевича, Я. Бондаренко.

Мета дослідження – визначити мовні особливості програми кандидата у Президенти України Г. В. Балашова (на матеріалі виборів Президента України 2019 року).

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі **завдання:**

- розкрити поняття політичної програми, комунікативної ролі, слогана;
- проаналізувати передвиборче гасло;
- охарактеризувати особливості мовного наповнення передвиборчої програми Г. В. Балашова.

Виклад основного матеріалу. Згідно з законом України «Про вибори Президента України» [1] обов'язковою умовою

реєстрації кандидатів у депутати у відповідній виборчій комісії є подання передвиборної програми, яка викладається державною мовою обсягом, що передбачено відповідним виборчим законом.

Поняття «політична програма» науковці трактують по-різному.

В. П. Андрущенко стверджує, що політична програма – «це пропонуваній план діяльності соціальної групи, партії щодо реалізації їхніх політичних інтересів, який містить упорядковану форму теоретичного обґрунтування основних позицій у політичній сфері, послідовність дій у теперішньому і майбутньому залежно від цілей, що стоять перед політичним суб'єктом, обґрунтовуються завдання завоювання чи утримання політичної влади» [10: 42].

В Юридичній енциклопедії наведено таке визначення політичної програми: «В Україні офіційно зареєстрований письмовий документ політичної партії, виборчого блоку партій, що висунули список кандидатів у депутати чи на виборчу посаду, або окремих кандидатів, який містить основні напрями їх громадсько-політичної діяльності після обрання». Передвиборча програма є одним з матеріалів передвиборної агітації. Як зазначає М. П. Воронов, після офіційної реєстрації політичної програми політик може презентувати основні положення програми під час виборчої кампанії з використанням різноманітних форм та засобів агітації [4: 437].

І. Д. Коротець розглядає політичну програму як «виклад політичної платформи партій або державних інститутів, основних положень, цілей їхньої діяльності й способів їхньої реалізації, гарантій виборцям тощо» [8: 202]. Також науковець зауважує, що програми бувають двох видів: концептуальними та деталізованими; мають спекулятивно-ідеологічний і управлінсько-технологічний змістові моменти. Рівень виконання частини або всіх складових програми свідчить про демократичні процеси в суспільстві, адже політична програма – це форма існування теоретичного знання та його взаємозв'язок із практикою політичного розвитку [Там само].

На думку В. М. Бебика, «передвиборна програма – це перелік дій, які зобов'язується виконати кандидат під час своєї депутатської каденції» [2].

Н. В. Кондратенко визначає програму як політичний текст, що має на меті «сформулювати в стислій і зрозумілій формі основні пріоритети та пропозиції політика чи політичної сили» [7: 72]. Автор також зазначає, що офіційні програмні тексти «мають закріплену структуру, характеризуються домінуванням суспільно-політичної лексики й офіційно-ділового стилю та містять великі за обсягом формулювання, не завжди зрозумілі реципієнтам» [Там само].

Зміст будь-якої політичної програми супроводжується рекламним слоганом, або гаслом. Його мета – коротко передати основну ідею передвиборчої програми політика. За М. Степановою, слоган – це те «головне, що буде сказано кандидатом своїм виборцям за весь час виборчої кампанії, що запам'ятається і дійде) до максимального числа громадян» [9: 482].

Програма Геннадія Балашова називається «Золота Україна». Тут використано метафору, яка «є для політичного лідера вдалим способом «висловити багато в малому» [3: 5]. Продуктивність зазначеної метафори зумовлена багатозначністю слова «золота». Кожен виборець трактує це словосполучення по-своєму, що залежить від потреб і необхідності вирішення першочергових питань.

Наступним, що бачить виборець, є слоган: «Велика мета – збагачення громадян України». Теза повністю відповідає головній ідеї передвиборчої програми. Слово «збагачення» читаємо в кожному тематичному блоці. Приховане протиставлення «Ми – Ви»: (наша) Велика мета – збагачення (вас) громадян України. Використовується тактика обіцянки. Очевидна декларативність намірів.

Далі читаємо підзаголовок програми «Податковий рай. Система «5.10». Цікаво, що назва партії, від якої балотувався Г. Балашов, співзвучна з назвою самої системи, яку пропонує політик. Також тут використано метафору «податковий рай», яка,

на думку К. О. Захарчука [Захарчук 2002], виникла за функціональною аналогією (світ оцінних визначень).

«Ріст економіки в 10 разів» [1] обіцяє кандидат у Президенти України. Кожний наступний абзац із десяти є шляхом «підвищення економіки». Проте, варто зазначити, що конкретного плану майбутніх дій немає, є тільки обіцянки, «гучні речення», а не чіткий алгоритм «збагачення громадян України».

У праці О. Чорної виділено 16 комунікативних ролей політичного лідера [Чорна 2017], що можуть бути реалізованими у програмі певного політика. Найбільш виразною у програмі кандидата у Президенти України Г. В. Балашова є комунікативна роль політичного лідера «Компетентний керівник». Засобами експлікації цієї ролі виступають:

1. Дієслова зі значенням результативності, ефективності: *вирішимо 99 % проблем; знищимо ПДВ; знищимо корупцію (2 рази); знищимо мита; посилимо санкції; зробимо територію.*

2. Дієслова доконаного виду на позначення дій, які лише будуть виконані: *буде законодавчо закріплена; не буде впливати на курс валют; не буде державних підприємств як явища корупції; буде платити КОЖНА компанія; гроші будуть надходити; будуть платити всі; у держави будуть гроші; будуть вибирати, у кого їх; будуть мати право; будуть отримувати зарплату; будуть створені умови; Європа будуть аплодувати нам стоячи; дасть змогу звільнити; ВВП України повинен зрости; що призведе до збільшення їхнього обсягу; повинні відмовитись купувати у країни-агресора.*

3. «Я-висловлювання», що підкреслюють відповідальність політика: *я маю намір звільнити продуктивну частину населення України від податкових, бюрократичних пут держави; я буду створювати Податковий рай в Україні;*

4. Стратегії ми-інклюзивного, єднання з народом, що втілено у використанні займенників: *ми вирішимо; ми повернемо; ми досягнемо; ми повинні; ми зробимо; в нашій з вами.*

5. Апелювання до базових потреб людини (життя, здоров'я, безпека, мир): *вагома умова нашої безпеки – здатність захистити від дій правопорушників себе, близьких, майно; під час нападу будь-*

яка сім'я, громада, селище і місто зможуть захищати себе від агресора; кожен громадянин зможе дозволити собі страхову медицину; малозабезпеченим допоможе держава; введення страхової медицини... базовий пакет медичного обслуговування забезпечує держава; ми досягнемо миру на Донбасі.

6. Стратегія підвищення статусу адресата та героїзації нації: *Америка і Європа будуть аплодувати нам стоячи як наймудрішому і успішному народу в світі.*

Привертає увагу перший абзац у блоці під назвою «Золота Україна «5.10» – це Велика антибюрократична революція!». У ньому речення мають будову типу «дія – наслідок»: *знищимо X – у результаті знищимо Y*. Наприклад, «знищимо ПДВ – знищимо корупцію з ПДВ», «знищимо мита – знищимо корупцію на митниці» тощо.

Крім ролі «Компетентний керівник», у програмі реалізовано комунікативну роль «Патріот». Це зумовлено використанням непрямих, описових назв країн, громадян: *Україна – ідеальна країна; громадянин – господар на своїй землі; Україна – країна, де вигідно жити і працювати; держава – наша рідна земля; Україна – своя земля; Росія – країна-агресор.*

Характерними особливостями аналізованого політичного тексту є повтори і метафори. Кожний із вищезгаданих десяти блоків передвиборної програми починається з речення *Задля збагачення простих громадян України*. Це є дуже потужним маніпулятивним засобом. Знаходимо ланцюговий повтор: *Справедливість – це коли у громадян України є гроші. Це коли Ваша Країна стане економічно вільною, а її громадяни – заможними.*

З метою посилити емоційність політичної програми до тексту введено низку метафор: *звільнити продуктивну частину населення України від податкових, бюрократичних пут держави; гроші вийдуть з-під контролю митників.*

Лінгвориторичний засіб, що використано на синтаксичному рівні, – градація: *в Україні при системі «5.10» жити, працювати і робити бізнес стане вигідніше, ніж в Європі; звільнити громадян України від грабіжницьких податків, поборів, хабарів і чиновників.*

Знаходимо випадок вживання зниженої негативно оцінної лексики – *дармоїди-чиновники*.

У тексті є також графічне виділення: словосполучення «Новій державі». Маніпулятивний вплив на адресата зумовлює вживання прикметника «новий», на позначення чогось такого, якого раніше не використовували, сучасного.

Завершується основний виклад тексту програми тактикою обіцянки: «На посту Президента України я буду створювати Податковий рай в Україні, впроваджувати економічну систему «5.10» та створювати умови Золотої України».

Вважаємо за необхідне зазначити кількість вживань словосполучень «Золота Україна», «Податковий рай» та «5.10», якими пронизана аналізована передвиборна програма: *Золота Україна – 6 разів; Податковий рай – 8 разів; 5.10 – 19 разів*. Таке часте використання підсилює ефективність функціонування політичного тексту.

Закінчується програма «Десятьма першими кроками відбудови «Золотої України 5.10». Цікаво, що досить поширеною формою викладу основних засад політичної програми є речення з двома основними компонентами «десять» і «кроків». Згадаємо, у 2004 році Віктор Ющенко стисло та лаконічно подає програму виборцям під назвою «Десять кроків назустріч людям» [2].

Висновки. Отже, передвиборна програма – це обов’язковий компонент агітаційної кампанії політика. Комунікативний імідж Г. В. Балашова складається з двох вдало поєднаних комунікативних ролей – «Компетентний керівник» і «Патріот». Проаналізований текст характеризується великою кількістю маніпулятивних стратегій, мовних і графічних засобів. Програма побудована на трьох центральних поняттях – «Золота Україна», «Податковий рай», «5.10», що повністю відповідають головній ідеї програми.

Перспективи подальших досліджень політичних програм полягають у детальному мовному аналізі та описі їх структурно-семантичних особливостей. На основі отриманих результатів дослідження можна простежити лінгвістичні засоби впливу на виборця з подальшою метою встановлення влади.

Література

1. **Закон України** «Про вибори Президента України» від 05.03.1999. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. №14. 81 с.
2. **Бебик В. М.** Політологія для політика і громадянина [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-72.html>
3. **Будаев Э. В., Чудинов А. П.** Зарубежная политическая метафорология : монографія. Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2008. 248 с.
4. **Великий енциклопедичний юридичний словник** / ред., упоряд. Ю. С. Шемшученко. К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.
5. **Загнітко А. П.** Сучасний політичний газетний дискурс: риторика і синтаксис. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Т. 16 Донецьк : Східний видавничий дім, 2007. С. 5-20.
6. **Захарчук Е. А.** Особенности формирования современной русской терминологии предпринимательства : дис. ... канд. филол. наук. Київ, 2002. 203 с.
7. **Кондратенко Н., Стрій Л., Білінська О.** Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів: монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 236 с.
8. **Коротец І. Д.** Програма политическая. *Политология* : [словарь] / под ред. В. Н. Коновалова. Ростовн/Д. : РГУ, 2010. 292 с.
9. **Степанова М. М.** Лексические особенности предвыборного дискурса США. *Активные процессы в различных типах дискурсов : политический, медийный, рекламный дискурсы и интернет-коммуникация* : материалы международной конференции 19-21 июня 2009 г. М., Ярославль : Ремдер, 2009. С. 482-486.
10. **Філософія політики** : [підручник] / авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко (кер.) та ін. К. : Знання України, 2003. 400 с.
11. **Чорна О. О.** Комунікативний імідж президента : монографія. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 300 с.

Джерела

1. **Передвиборча програма Балашова Г. В.** 2019 р. URL : <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=209pt001f01=720.html> (дата звертання: 05.01.2020)
2. **Передвиборча програма Ющенко В. А.** 2004 р. URL : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011> (дата звертання: 05.01.2020)

Сенчишина Дар'я

(наук. керівник: д. філол. н., доц. Г. В. Ситар)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СТАТУС ПРИВІТАННЯ ТА ЗВЕРНЕННЯ У СИСТЕМІ ПОЛІТИЧНИХ РИТУАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

У статті проаналізовано статус привітання та звернення у системі політичних ритуальних текстів. Виявлено відмінності їхнього функціонування в політичній комунікації.

Ключові слова: звернення, мовленнєвий жанр, привітання, ритуальний текст.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Політична комунікація – один із центральних об'єктів вивчення політичної лінгвістики ХХІ століття. На сьогоднішній день серед науковців не існує загальноприйнятих параметрів визначення жанрів політичної комунікації. У зв'язку з цим виділення мовленнєвих жанрів політичних ритуальних текстів є одним із найважливіших питань політичного дискурсу. У статті «Проблема мовленнєвих жанрів» видатний учений М. М. Бахтін стверджує, що під час спілкування людина оперує конкретними мовленнєвими жанрами, тобто «наші висловлення мають певні стійкі типові форми побудови цілого. Ми використовуємо багатий репертуар усних (і писемних) мовленнєвих жанрів» [4: 83].

Основними проблемами теорії мовленнєвих жанрів з огляду на це є: невизначеність сутності, обсягу й природи мовленнєвих жанрів у науці; важливість вивчення мовленнєвих жанрів у сучасній лінгвістиці; співвідношення мовленнєвих жанрів та висловлення; типологія мовленнєвих жанрів; мовленнєві жанри та одиниці мови (слово та речення); мовленнєві жанри і стилістичні та стильові аспекти тексту й спілкування; проблема породження і сприйняття мовленнєвих жанрів; мовленнєві жанри і процес комунікації; мовленнєві жанри і комунікативні невдачі.

Актуальність проблеми вивчення мовленнєвих жанрів зумовлена дискурсивною природою останніх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Типологією мовленнєвих жанрів політичних ритуальних текстів займалися такі науковці: М.М. Бахтін, Ф.С. Бацевич, Г. О. Заболотна, Н.В. Кондратенко, О.М. Назаренко, Л.І. Стрій, О.Й. Шейгал, Т.В. Шмельова та ін.

Мета дослідження – визначити статус привітання та звернення у системі політичних ритуальних текстів.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- проаналізувати статус привітання та звернення в політичній комунікації;
- визначити відмінності між зверненням і привітанням як мовленнєвих жанрів політичної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Теорія мовленнєвих актів аналізує функції висловлювань відповідно до поведінки ораторів і слухачів у розмові. Згідно з визначенням Дж. Сірла, вітання потрапляють до категорії виразних мовленнєвих актів [7]. Мовленнєвий акт привітання реалізується у тісному зв'язку з культурою, тому що через такі повідомлення ми можемо дізнатися, що цінується в тій чи іншій культурі. Привітання є одним з найбільш повторюваних виразних мовленнєвих актів у нашому житті [6].

Якщо говорити про політичні комунікації, то ритуальні жанри привітання, інавгураційної промови, ритуального звернення відповідають сталим мовленнєвим структурам, закріпленим у свідомості носіїв мови. Так, сталість мовленнєвих жанрів новорічного привітання Президента України одразу актуалізує у свідомості реципієнтів жанротвірні ознаки, відповідно до яких адресати очікують звертання, привітання і побажання з варіативною частиною констатації фактів. Зважаючи на це, новорічне привітання як мовленнєвий жанр виконує настанову мовця на привітання й побажання, що підкріплено у відповідній семантиці та закріплено на структурному рівні. І хоч структурно-семантичні компоненти можуть міняти місце, обсяг та частково зміст, їхня наявність та цільова настанова мовця не змінюються,

напр.: *Оптимізм, віра у свою країну, у свої сили – наш головний ресурс. І все буде добре. Для цього, як вчив владика Любомир Гузар, нам слід молитися так, ніби все залежить від Бога, але працювати так, ніби все залежить від нас. Бажаю громадянам України і українцям всього світу миру, щастя, добробуту! З Новим роком! Слава Україні!* (П. Порошенко, 2018). Тому, визначальним чинником виокремлення мовленнєвих жанрів є інтенційний, це чинник лінгвопрагматичного характеру, він безпосередньо вказує на дискурсивну сутність мовленнєвих жанрів [4: 84].

У мовознавстві відомі різні типології мовленнєвих жанрів (М.М. Бахтін, Н.Д. Арутюнова, О.Й. Шейгал, Т.В. Шмельова та ін.), однак Ф.С. Бацевич наполягає на визначення типів мовленнєвих жанрів відповідно до типів дискурсів, у межах яких мовленнєві жанри функціонують, тобто в межах політичного дискурсу виявлено такі мовленнєві жанри: політична біографія, політичний слоган, політична програма, політичне інтерв'ю тощо. Л.Л. Славова виокремлює ритуальні жанри в політичній комунікації, що «мають на меті адекватно реагувати на наявну ситуацію, пов'язану з відносинами між людьми. Для ритуальної політичної комунікації характерні такі мовленнєві жанри, як привітання, святкове звернення, подяка, некролог і співчуття, інавгураційна промова, оскільки вони є складниками відповідних політичних ритуалів [1: 380].

Звернення в ритуальній політичній комунікації дуже схоже за структурою та змістом з привітанням, проте має певні відмінності. У теорії зв'язків з громадськістю на позначення цього мовленнєвого жанру вживають інший термін – байлайнер (від англ. *by-liner*, що дослівно перекладається «під межею»). О.Д. Кривонос визначає його у такий спосіб: «байлайнер – це авторська стаття, присвячена новій події, що створює або підтримує через авторитетний текст від імені першої (посадової) особи публіцитний капітал організації, фірми» (цит. за [2: 78]).

На відміну від привітання в байлайнері автор передусім виступає як особа, що має власний погляд на подію, тому цей мовленнєвий жанр здебільшого індивідуалізований, оскільки

містить комплекс мовних засобів для вираження авторської позиції. Якщо говорити про ритуальну комунікацію, то байлайнер становить звернення до аудиторії, пов'язане зі святковою подією в житті конкретної спільноти, чітко визначеної та обмеженої. Значущість події, що стає інформаційним приводом для байлайнера, вагома саме в межах цієї аудиторії, тобто є відгуком автора-політика на певну подію в житті організації чи колективу, напр.: *Дорогі українці! День Гідності та Свободи – особливий для кожного з нас. Він пов'язаний з початком двох революцій, коли голоси мільйонів громадян злилися в єдиний голос нації, щоб твердо сказати: українці хочуть і будуть жити у вільній, демократичній і квітучій державі. Гідність і свобода – невід'ємні складові нашої ДНК! Саме тому українці не на словах знають, як захищати свою гідність і виборювати свободу на барикадах. У цій боротьбі, на жаль, ми заплатили найвищу можливу ціну – це людське життя»* (Звернення з нагоди Дня Гідності та Свободи, В. Зеленський, 2019).

Підвищена індивідуалізованість звернень реалізована за допомогою яскравих метафор, порівнянь, емоційно-експресивної лексики, напр.: *Сьогодні минуло двадцять дев'ять років від тієї весняної ночі, коли відбулася страшна аварія на Чорнобильській атомній електростанції. «Мирний атом» за лічені секунди кардинально змінив перебіг людського буття, здолав державні кордони, перетворив частину чудового українського Полісся на зону відчуження, що на довгі роки стала ізольованою від навколишнього світу* (Звернення з нагоди Дня Чорнобильської трагедії, П. Порошенко, 2015). Специфікою ритуальних звернень є і те, що мовець наголошує на власній позиції, постійно вказує на свою точку зору та виступає від власного імені. Звідси – мінімальна заштампованість і клішованість байлайнера на відміну від привітання, напр.: *Дорогі співвітчизники! Вітаю усіх з великим державним святом – Днем Конституції України. Керуючись прагненням привести рівень життя українців до стандартів розвинених європейських країн, ми проводимо роботу над удосконаленням положень Основного Закону. Головна ідея наступних конституційних змін – побудова сильної держави через*

добробут і сталий розвиток громад. Вважаю, що наш парламент, державницькі політичні та громадські сили й усі громадяни України повинні консолідовано діяти у справі удосконалення Основного Закону (Звернення з нагоди річниці 19-ї річниці Конституції України, П. Порошенко, 2015). Політик звертається від власного імені, наголошує на своїй точці зору, переконує адресатів [3: 36].

У президентських зверненнях переважає адресація до всього народу і навіть до світової спільноти, напр.: *Шановні співвітчизники! В Україні 1 жовтня відзначають Міжнародний день людей похилого віку та вишановують ветеранів. (...) Дорогі ветерани війни, праці та військової служби! Ви завжди будете слугувати для нас і наших дітей яскравим прикладом, як в єдності та згуртованості долати труднощі, перемагати й будувати свій дім* (Звернення з нагоди Міжнародного дня людей похилого віку і Дня ветерана, П. Порошенко, 2014). Президентські звернення менше індивідуалізовані та експресивні, проте в них підкреслено подано чинник адресанта [4: 93], напр.: *Для мене як для Президента єдність країни та нації є такою ж цінністю, як для всіх моїх співвітчизників* (Звернення з нагоди Дня Соборності, П. Порошенко, 2015); *У сучасному світі відчуття нації єдиним цілим виникає не тільки завдяки спільним традиціям, культурі та релігії. Є ще цінності. Які прийнятні для кожного куточка України. І за якими у майбутньому українців могли б ідентифікувати у кожному куточку планети. Цінності доброчесності та порядності. Вихованості й толерантності. Цінності свободи та демократії. Бажання економічного добробуту та процвітання. Бажання бути заможним.* (Звернення з нагоди Дня Соборності, В. Зеленський, 2020).

Звернення використовують і тоді, коли за етичних міркувань привітання підготувати неможливо. Оскільки привітання звертають увагу одержувачів, то вони є маркерами ввічливості. Як і інші маркери ввічливості, вони виконують важливу функцію у підтримці відносин у суспільстві [5]. Це стосується насамперед не святкових, а трагічних подій в історії країни та окремих груп людей. За таких умов привітання є

недоречним, але з нагоди роковин трагічних дат політики повинні виступити, щоб висловити співчуття та власне ставлення до події, напр.: *Високоповажні іноземні гості! Друзі України! Ваша Святосте! Шановні предстоятелі церков і лідери релігійних організацій! Дорогий український народ! Щороку пізньої осені на ці дніпровські кручі приходять тисячі людей. Вони прибувають із різних куточків України та з далеких країн. Їх приводить сюди бажання вишанувати загиблих і нагадати світові про один з найбільших злочинів ХХ століття – про Голодомор, влаштований Кремлем. Ми пам'ятаємо! Ми – сильні! Вічна пам'ять жертвам Голодомору! Вічна пам'ять усім, хто віддав життя за свободу і незалежність України!* (Звернення з нагоди роковин Голодомору в Україні, П. Порошенко, 2018); *Дорогі співвітчизники! Сьогодні ми вишановуємо подвиг молодих патріотів України, які у далекому 1918 році мужньо стали до бою з московсько-більшовицькими загарбниками та віддали життя за свободу рідного краю. Тільки від нас із вами залежить, щоб тяжке минуле у московському ярмі ніколи не повторилося. Бо злочинна сутність Росії та ж сама, що і століття тому. Переконалий — велична звитяга Героїв Крут завжди житиме у серцях українців. Хай же вона править за приклад для кожного з нас. Слава Україні! Героям слава!* (Звернення у зв'язку з Днем Героїв Крут, П. Порошенко, 2019).

Висновки. Отже, звернення і привітання в ритуальній політичній комунікації є схожими за структурою та змістом, проте вони мають суттєві відмінності. Насамперед, звернення пов'язане зі значними фактами чи датами в житті суспільства, а привітання – зі святковими подіями. Звернення – це індивідуалізований мовленнєвий жанр, на відміну від привітання, де авторська позиція зводиться до мінімуму. Звернення характеризується мінімальною заштампованістю і клішованістю, адже політик неодноразово наголошує на своїй позиції та виступає від власного імені. Привітання – сталий мовленнєвий жанр, який має чітку структуру, у ньому використовують заздалегідь підготовлені кліше.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальному аналізі мовленнєвих жанрів політичних ритуальних

текстів в українській політичній комунікації та створенні їх комплексної класифікації.

Література

- 1. Межов О.** Семантичні та морфологічні варіанти адвербіальної синтаксеми умови. *Семантика мови і тексту*: [матеріали XI Міжнародної наукової конференції, м. Івано-Франківськ, 26-28 вересня 2012 р.]. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. С. 379-381.
- 2. Мельник Я., Мосюрчак Н.** Семіотична природа мовного знака як лінгвістична проблема. *Семантика мови і тексту*: [матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції 26-28 вересня 2006 р.]. Івано-Франківськ: ЦІТ, 2006. С. 78-80.
- 3. Серажим К.** Семантичний і семіотичний аспекти аналізу текстів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ. 2013. С. 34-37.
- 4. Стрій Л. І.** Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лівопрагматичний аспекти: дис. на здоб. наук. ступ. к. філол. н. 10.02.01. Одеса. 2015. 190 с.
- 5. Goffman E.** Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior. New York: Garden City. 1967.
- 6. Jibreen M. K.** The Speech Act of Greeting a Theoretical Reading. *Journal of Kerbala University*. 2010. 8(1). P. 1-25.
- 7. Searle J. R.** Speech Acts. Cambridge: Cambridge University Press. 1969.

Телецька Аліна

(наук. керівник: д. філол. н., проф. А. П. Загнітко)
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПРИНЦИПИ ТА ЕТАПИ АВТОМАТИЧНОГО СИНТАКСИЧНОГО АНАЛІЗУ

У роботі розглянуто етапи аналізу текстів із детальнішим описом роботи синтаксичного процесора. Скваліфіковано проблеми, що можуть виникнути в синтаксичній обробці природньої мови. У дослідженні проаналізовано функціонування

алгоритму, який здійснюватиме комп'ютер в розпізнаванні тексту.

Ключові слова: автоматичний синтаксичний аналіз, граматики безпосередніх зв'язків, граматики залежностей, дерево залежностей, парсинг.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство переживає швидкий розвиток цифрового світу. Нині актуальним є питання комунікації «людина – машина». Дослідження проблем автоматичного аналізу та синтезу природної мови, інформаційного пошуку, машинного перекладу передбачають створення систем, які дозволятимуть комп'ютеру здійснювати обчислення мовних об'єктів.

Вагомий внесок у розвиток автоматичного синтаксичного аналізу текстів природної мови зробили Ноам Хомський (синтаксичні структури), Джон Бекус (синтаксис формальних мов), Джоакім Нівре (граматика залежностей), Даніель Юрафський, Джеймс Мартін (Обробка природної мови). Серед вітчизняних науковців над темою автоматичного синтаксичного аналізу досліджували й дотепер працюють: Волошин В. Г., Грязнухина Т. А., Дарчук Н. П., Білецька І. П.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб комп'ютерна система розпізнавала запити, які надає їй користувач, потрібно здійснити перетворення природної, зрозумілої для людини, мови у формалізований вигляд. Цей процес відбувається завдяки роботі лінгвістичного процесора, який створює модель мовної системи [6: 250]. Процес його виконання є комплексним і включає такі рівні аналізу:

1. Морфологічний.
2. Синтаксичний.
3. Семантичний.

Кожний етап є фундаментом для роботи наступного. Таким чином виділяються проміжні рівні аналізу тексту – **лексико-граматичний та семантико-синтаксичний**.

Хоча для цих етапів розробляються окремі алгоритми, проте усі вони тісно взаємопов'язані. Ядерним виділяють синтаксичний

аналіз. Кодовані елементи нижчого рівня (морфологічного) є базою, основними засобами для роботи алгоритмів синтаксичного аналізу. Будування зв'язків між тими чи тими елементами здійснюються з погляду на семантичний аспект аналізу [5: 3-5]. Результатом машинного синтаксичного аналізу має стати автоматичне визначення структури елементів речення та зв'язків між ними [4: 134-135].

Існує два підходи до реалізації автоматичного синтаксичного аналізу – з використанням 1) **граматики безпосередніх зв'язків** та 2) **граматики залежностей**. Перший спосіб полягає в передачі реченнєвої структури за допомогою бінарних зв'язків (головної частини та підпорядкованої):

{(Сонце) [світить (високо вгорі)]}.

Дане речення складається з таких елементів: іменних частин – *сонце*, *високо вгорі* та дієслівної частини – *світить високо вгорі*. Цю модель можна зобразити також за допомогою синтаксичного дерева залежностей (Рис. 1):

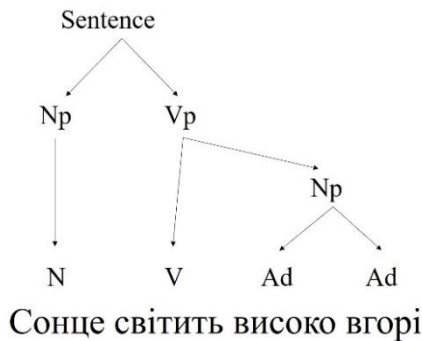
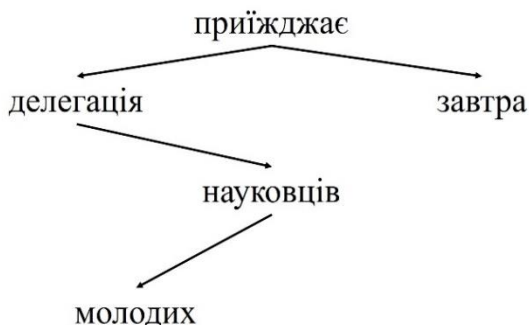

Рис. 1. Дерево безпосередньо складових

Якщо граматики безпосередніх зв'язків зображують структуру речення через групи слів, то граматики залежностей будують синтаксичну модель аналізуючи кожне слово окремо (Рис. 2). Граматики залежностей підпорядковуються правилам контекстно-вільної граматики, де кожне залежне слово будує зв'язок лише з одним головним (означення підпорядковуються означуваному, додатки – дієсловам, іменники прийменникам та ін.). У такій моделі головним незалежним елементом вважається

дієслово-присудок, саме воно є вершиною речення [4: 135-138; 2: 322-328], пор.: *Делегація молодих науковців приїжджає завтра*:

Рис. 2. Схема речення граматики залежностей

На сьогодні для української мови реалізований синтаксичний модуль граматики АГАТ, розроблений лабораторією комп'ютерної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Його робота відбувається у два етапи:

1. Встановлення зв'язків між словами в межах словосполучень (прийом граматики безпосередніх складників).

2. Аналіз речення через побудову дерева залежностей.

Цей модуль був застосований до Електронного корпусу української мови, де речення вже можуть аналізуватись і на синтаксичному мовному рівні.

Процес аналізу речення не завжди дає правильні результати. Існує низка **проблем**, які потребують детальнішого вивчення та усунення:

- Омонімія і полісемія. Лексична омонімія призводить до неоднозначності на рівні типу синтаксичного зв'язку: *Він рекомендований нам інспектором.*

- Граматична конверсія. *«Розкопуйте похованих в землі сліпих велетнів»* – використання слова «похованих» в ролі іменника: *[Розкопуючи похованих] в [землі сліпих велетнів]*.

- Неоднозначність інтерпретації в синтаксичних конструкціях: *Доповідь студентки, про яку я вам говорив.*

• Валентна варіативність – факультативність сирконстанта. Сирконстанти можуть знаходитись у реченні потенційного головного елемента речення, зумовлюючи синтаксичну неоднозначність: *Доповідь про пограбування в інституті соціології.*

• Валентна варіативність – варіативність актантів, тобто здатність слова заповнювати валентності актантами різних типів, а також підпорядковувати собі різні форми: *Існує можливість прохання начальника уникнути.*

• Валентна варіативність – факультативність актантів, яка дає змогу відносити залежний елемент і до одного, й до іншого потенційного головного слова: *Учитель співу не чує.*

• Виникнення синтаксичної неоднозначності проковано такими поєднаннями:

– наявність залежного елемента, який може бути віднесений до одного або до декількох однорідних членів речення: *вік атомної [енергетики, автоматизації], століття [атомної енергетики], [автоматизації];*

– наявність елемента, який може бути однорідний з іншим залежним елементом або словом, якому воно підпорядковане: *Чи не настав до стану [втрати [ініціативи, байдужості]]...; Чи не настав до стану [[втрати ініціативи], [байдужості]] ...;*

– наявність елемента, який може поставати головним щодо декількох однорідних членів речення або тільки до одного з них, водночас слово, що не підпорядковане головному, не є з ним однорідним: *Довіряти [доньці і батьку] забороняли (конструкція з однорідними членами) – [Довіряти доньці] [і батьку забороняли] (конструкція з підсилювальним і);*

– перерозподіл однорідності у фразях зразка: *Мій брат або Петро й Михайло залишаться.*

Виділяються також причини, що самі по собі не зумовлюють синтаксичну неоднозначність, але сприяють її виникненню. До них можна віднести:

• еліпс. Якщо один з елементів речення відсутній, на його місце в може претендувати інший елемент, створюючи неоднозначність: *Купив яблуню і посадив у дворі сусіда;*

- вступні елементи (вставні слова й конструкції, дієприкметникові та дієприслівникові звороти), що розділяють залежне й головне слово: *Він йшов, незважаючи на мороз, в легкій куртці, мабуть, відчуваючи себе чудово* – є синтаксично неоднозначним саме через наявність одночасно дієприслівникових зворотів і вставного слова, які замінюють собою можливі знаки пунктуації, через що структура пропозиції стає неясною;

- порядок слів. Оскільки українській мові притаманний вільний порядок слів, то виникає велика кількість неоднозначних синтаксичних конструкцій: *Подіякували про можливий прихід військ Наливайка* [7].

Для автоматичної обробки тексту можна виділити універсальний алгоритм із такими кроками:

1. Сегментація тексту.

Після завантаження тексту в систему машина бачить набір знаків і не має розуміння межі синтаксичних структур. Отже, для подальшого опрацювання тексту його потрібно поділити на менші одиниці – речення.

2. Токенізація.

Із заявленим кроком система має поділити кожне речення на токени – усі елементи синтаксичної структури включно із пунктуаційними знаками, оскільки вони можуть стати важливою ланкою для деяких аспектів аналізу на наступних етапах.

3. Тегування.

Об'ємним та важливим етапом є присвоєння формальної інформації токенам – тегування за частиномовною належністю. Для нього базою постає морфологічний аналіз елементів речення. Від результатів його роботи залежить успішність виконання синтаксичного аналізу.

Перед власне парсингом можна вдосконалити роботу алгоритмів обробки тексту з впровадженням проміжних етапів – лематизації, стемінгу та фільтрування стоп-слів.

Лематизація полягає у зведенні непрямой/непрямих форм/форми слова до початкової. Якщо машина правильно визначатиме базову форму, вона матиме можливість коректніше визначати зв'язки між елементами синтаксичної структури.

Подібним процесом до лематизації є стемінг, який зводить лексеми до однієї основи. Відмінність роботи стемера від лематизатора полягає в охопленні аналізу слів із різною частиномовною належністю.

Фільтрування стоп-слів дає змогу позбутися токенів, що створюють «шум» і не є важливими у побудові синтаксичних залежностей (артиклі, допоміжні слова, дієслова-зв'язки, частки у творенні аналітичних форм слів). Після відкидання таких одиниць залишаються слова, з якими можна проводити статистичний аналіз, пришвидшуючи процес аналізу на наступних етапах.

До роботи таких алгоритмів мають бути підключені словникові бази або списки слів, за якими і має проводитись відбір токенів. Проте на виході результатів існує вірогідність допущення помилок, пов'язаних з омонімією та поліфункційністю слів.

4. Парсинг.

Парсинг, або синтаксичний аналіз, досліджує синтаксичну залежність раніше проаналізованих токенів у межах поданих сегментів та будує зв'язки між ними. Вдосконаленіші алгоритми можуть визначати й типи зв'язку. Робота парсера ґрунтована на правилах граматики залежностей і статистичних даних (аналізі й тегуванні токенів; попередній обробці речень).

Додатковими етапами синтаксичного аналізу може стати розробка алгоритмів на зняття омонімії; розпізнавання ключових слів, власних назв або ж інших однозначних слів; визначення зв'язку між синтаксичними сегментами за співвіднесеністю різних частин мови та їх категорій. Ці операції не лише довершать автоматичний синтаксичний аналіз, а й стануть підґрунтям для подальшого семантичного аналізу [1; 3: 246-250].

Висновок. Синтаксичний аналіз тексту є одним із найскладніших з усіх етапів розпізнавання текстів природньої мови. Для кращої роботи цієї системи необхідним є вдалий попередній аналіз; правильна побудова алгоритму опрацювання даних, як один із варіантів його функціонування – наявність словникової бази; врахування можливих похибок програми. Нині набувають поширення системи аналізу, що ґрунтовані на роботі

нейронних мереж, де можливість похибки є меншою, проте вони потребують добре напрацьованої бази для навчання.

Література

1. **Geitgey A.** Natural Language Processing is Fun! [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://medium.com/@ageitgey/natural-language-processing-is-fun-9a0bff37854e>.
2. **Jurafsky D., Martin J.** Speech and Language Processing. 2000. 950 p.
3. **Висоцька В. А.** Особливості моделювання синтаксису речення слов'янських та германських мов за допомогою породжувальних контекстно-вільних граматик. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Інформаційні системи та мережі.* 2015. №814. С. 246-276.
4. **Волошин В. Г.** Комп'ютерна лінгвістика : [навчальний посібник]. Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. 382 с.
5. **Грязнухина Т. А.** Синтаксический анализ научного текста на ЭВМ : [монографія] / Т. А. Грязнухина, Н. П. Дарчук, В. И. Критская, Н. П. Маловица, Т. К. Пуздырева. К. : Наук. думка, 1999. 272 с.
6. **Лангенбах М.** Автоматичний синтаксичний аналіз речення за принципами граматики залежностей. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2015. №3. С. 249-254.
7. **Митренина О. В.** Проблемы неоднозначности синтаксического анализа : автореф. дисс. ... к. филол. н.: 10.02.21. Санкт-Петербург, 2005. 25 с.

Троян Анастасія

(наук. керівник: д. філол. н. І.В. Гарбера)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ВЛАСНЕ ФІШИНГ ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ РІЗНОВИДІВ ІНТЕРНЕТ-СПАМУ

У статті здійснено дискурсивний аналіз власне фішингу для виокремлення тих його ключових параметрів, що дозволять у майбутньому інтернет-користувачам ефективно його уникати.

Ключові слова: дискурс-аналіз, власне фішинг, інтернет-спам.

Мета роботи – здійснення дискурсивного аналізу сучасного власне фішингу для виокремлення тих його ключових параметрів, що дозволять у майбутньому інтернет-користувачам ефективно його уникати. З метою виокремити ключові технічні, лінгвістичні та психологічні параметри, використовувані фішерами у їх шахрайських акціях, ми використовуємо модифіковану – згідно з опрацьованим фактичним матеріалом – схему дискурсивного аналізу (на основі алгоритму, запропонованого Ж. Краснобаєвою-Чорною [1]).

1. Дискурс-аналіз прикладу власне фішингу. Під власне фішингом розуміємо будь-яке повідомлення, яке має на меті видобути конфіденційну інформацію (логін, пароль, паспортні дані тощо) та починається із характерної «наживки» [2]. Користувач, нічого не підозрюючи, вводить персональну інформацію, вважаючи, що перебуває на довіреному сайті, тим самим потрапляючи «на гачок» [3].

Приклад власне фішингу:

Невідомо
ДЕНЬ РОЖДЕНИЯ У НАС, А ПОДАРКИ ДАРИМ МЫ!

10 лет назад четверо друзей мечтали, чтобы люди могли общаться из любой точки планеты, не переключая за связь. сегодня эта идея воплотилась в Viber — самом безопасном мессенджере в мире.

Мы предлагаем гибкие настройки конфиденциальности, и более 1 миллиарда пользователей доверяют нам своё общение.

А сегодня мы приглашаем всех на праздник и дарим подарки!

Купоны, платные стикерпаки, Iphone 11, Playstation 4, Xbox One, телевизоры, умные гаджеты или крупные денежные призы — сегодня никто из участников не уйдёт без подарка!

Приходите на праздник и приглашайте поучаствовать в нашем празднике!

Участвовать: <http://bit.ly/10-let-viber-promo>

получить **10 лет вместе!**
bit.ly

04:07

04:07

ДОВОЛЬНЫЕ ПОБЕДИТЕЛИ! А что выиграете вы?

Официальный сайт: <http://bit.ly/10-let-viber-promo>

получить **10 лет вместе!**
bit.ly

04:07

У ВАС НОВЫЙ ПЕРЕВОД!

Вы проходили опрос от крупных фирм и провайдеров, но не забрали вознаграждение и оно было зачислено на временный внутренний счет!

Зачислено 131 262
рубля.

Вам необходимо вывести деньги в течении 24 часов! Иначе вся сумма будет возвращена в бюджет сервиса! Для выполнения операции вывода войдите в ваш аккаунт с временным паролем.

ВОЙТИ

ВЫПЛАТА ГОТОВА К ОТПРАВКЕ!

УКАЖИТЕ РЕКВИЗИТЫ, НА КОТОРЫЕ ЖЕЛАЕТЕ ПОЛУЧИТЬ ПЕРЕВОД НА СУММУ:

131 262 РУБЛЯ

Куда отправить перевод

Банковские карты (Другие страны)

Номер карты/кошелька

ПОДТВЕРДИТЬ

BILLING EUROPE PAYMENT
escrow payments on the internet

2009 - 2019 ГОД ВСЕ ПРАВА ЗАЩИЩЕНЫ
Юридический адрес: 191186, г. Москва,
пр-т. Мира, 109, офис 507-524.
Почта поддержки участников:
au.pport@enter-comiss.ru

I. Комунікативно-прагматичний рівень:

1) тип комунікації (письмова комунікація; за носієм інформації – повідомлення у широко використовуваному месенджері Viber; тема – «Святкування Дня народження Viber» + мета – привітання цінними подарунками своїх користувачів (грошовими, зокрема); за кількістю потенційних комунікантів масова – у створеній віртуально групі вже 1180 учасників, причому від адресата вимагається *«поділитися цим записом зі своїми друзями або групами в Viber»*);

2) комунікативний стиль (демократичний, адже невідомий адресант (формально представлений як адміністрація месенджера) «щиро» ділиться приємними враженнями від знакової події – Дня народження системи Viber, прагне привітати усіх учасників та їх друзів, наголошуючи на тому, що *«сьогодні ніхто із учасників не піде без подарунка»*);

3) ситуативний контекст спілкування (фізичний вимір – віртуальний простір; часовий вимір – 04.07 ранку, коли перше повідомлення було надіслано у групу, та невизначена тривалість у часі (користувач месенджера може відкрити повідомлення в будь-який зручний час, або ж воно може бути видалене самим адресантом); соціально-психологічний вимір – просте, невимушене спілкування «власників» Viber зі своїми «клієнтами», з метою «віддячити» їм за довгі роки взаємовигідної «співпраці», що апелює до внутрішнього, підсвідомого бажання кожної пересічної людини – отримати безкоштовний подарунок, грошову винагороду, просто задоволення від перемоги хоча б у чомусь).

II. Жанрово-стилістичний рівень:

1) стиль / жанр (епістолярний / текстове повідомлення, лист);

2) комунікативна тактика (послідовне, покрокове заманювання користувача месенджером у групу з метою виплатити йому «грошове привітання»);

3) комунікативно-риторичні якості мовлення (змістовність – повідомлення починається зі стислого опису цілей створення групи з подальшими пропозиціями взяти участь у «розіграші» подарунків, запросити друзів, уже точно отримати грошову

винагороду; точність – речення короткі й лаконічні, розраховані на швидке прочитання й розуміння інформації; логічні й послідовні; мовлення правильне й чисте, характерне для інтернет-листування; фрази виразні, подекуди досить образні: *«День народження у нас, а подарунки даруємо ми!»*, *«А сьогодні ми запрошуємо всіх на свято і даруємо подарунки!»*).

III. Змістовий рівень:

1) ідейне наповнення (ідея створення групи в месенджері – залучити якомога більше наївних користувачів з метою вивідати в них особисту інформацію – номер банківської карти – під виглядом пропозиції забрати грошову винагороду);

2) тип інформації (явна (День народження Viber, опис його переваг порівняно з іншими месенджерами, пропонувані з нагоди святкування різноманітні подарунки плюс фото щасливих переможців, момент лотереї, транзакція грошового виграшу) та фонова (спеціальні закличні заголовки; майже кожне речення окличне, спонукального характеру; багато слів-маркерів, підкреслюючих безпеку, довіру до месенджера; нібито реальні фото переможців – звичайних людей; зелений фон з моменту транзакції – використовуваний багатьма банками, колір радості, довіри й грошей));

3) оцінка (демонстрована показово позитивна оцінка пропонуваних шахраями дій).

IV. Формально-структурний рівень:

1) текстово-дискурсивні категорії (повідомлення є цілісним, дискретним, інформативним, зв'язним, антропоцентричним, інтерактивним);

2) композиція (короткий опис події «День народження Viber» > заклик здійснити певні дії з отримання грошової винагороди в формі «Вказівка до дії» + «Дія»).

V. Когнітивний рівень:

1) апеляція до концептів та цінностей (шахраї апелюють до концептів *комунікація, безпека, свято* та цінностей *довіра, гроші, вдячність*);

2) співвідносність з дійсністю (квазіреальна модель – адресат прогнозує реальну – на його думку! – та дуже приємну для

нього ситуацію отримання очікуваного подарунка у вигляді величезної суми грошей).

VI. Семіотичний рівень (шрифти – прості, чітко прочитувані, традиційні для цього месенджера з виділенням капслоком значущих частин тексту; наочність – використання брендингу Viber та «справжніх» фото щасливих переможців; фон – фіолетовий, традиційний для месенджера, та біло-зелений, коли необхідно здійснити транзакцію (часто зустрічається при інтернет-операціях цього типу); використовуються й традиційні для фішингу фальшиві посилання – на групу акції та офіційний сайт Viber).

2. Ключові технічні, лінгвістичні й психологічні параметри фішингу. Серед них:

1) **технічні:** ненадійне доменне ім'я, фейкові посилання, неякісні дублети відомих сайтів, відсутність безпечного з'єднання з пропонуваним інтернет-ресурсом;

2) **лінгвістичні:** орфографічні, пунктуаційні, орфоепічні, граматичні, синтаксичні, стилістичні помилки в тексті / контенті, неактуальна інформація, відсутність достатньої аргументації для пропозиції, недостатня змістова деталізованість, нелегальне використання знакових (упізнаваних) зображень;

3) **психологічні:** апеляція до актуальних концептів і цінностей (*комунікація, безпека, довіра, гроші, добробут*), пропозиція нереально великого виграшу з метою введення людини у стан ейфорії / неспроможності раціонально, критично мислити.

Отже, власне фішинг – один із різновидів інтернет-шахрайства на основі принципів соціальної інженерії, кінцевою метою якого є отримання доступу до логінів, паролів та інших конфіденційних даних користувачів. Ключовим методом боротьби з власне фішингом є навчити користувачів інтернету, месенджерів, соціальних мереж бути технічно та інформаційно грамотними.

Література

1. Краснобаєва-Чорна Ж.В. Дискурсологія: теоретико-прикладний аспект: навч. посіб. Вінниця, 2017. 110 с.
2. <http://www.technicalinfo.net/papers/Phishing.html>.
3. <https://fraudwar.blogspot.com/2009/06/trust-caller-id-become-crime->

- [victim.html](#).
- [4. https://support.mozilla.org/ru/kb/kak-rabotayut-vstroennye-fishing-i-zashita-ot-vred](https://support.mozilla.org/ru/kb/kak-rabotayut-vstroennye-fishing-i-zashita-ot-vred).
  - [5. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B3](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B3).

РОЗДІЛ III ЛІНГВОКОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ СУЧАСНИХ МЕТОДИК ВИЩОЇ ШКОЛИ

*Загнітко Анатолій,
д.філол.н., проф., чл.-кор. НАН України,
Краснобаєва-Чорна Жанна,
д.філол.н., доц.*

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА / APPLIED LINGUISTICS» (ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ) ДОНЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА: ПАРАМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ

Здійснено аналіз освітньої програми «Прикладна лінгвістика / Applied Linguistics» (ступінь вищої освіти – магістр, спеціальність – Філологія, спеціалізація – 035.10 Прикладна лінгвістика) Донецького національного університету імені Василя Стуса за такими основними критеріями: проектування та цілі освітньої програми; структура та зміст освітньої програми; доступ до освітньої програми та визначення результатів навчання; навчання і викладання за освітньої програмою; контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність; людські ресурси; освітнє середовище та матеріальні ресурси; внутрішнє забезпечення якості освітньої програми; прозорість і публічність.

Ключові слова: освітній компонент, освітня програма, прикладна лінгвістика, стандарт вищої освіти.

Постановка проблеми. Сучасний освітній простір із його внутрішнім упорядкуванням вимагає послідовного реагування на потреби й запити суспільства, умонтування освітніх процесів актуальним викликам суспільства. Напрацьовані новітні методологія й технологія ліцензування спеціальностей, рівнів і

ступенів освіти, а також акредитації освітніх (освітньо-професійних та освітньо-наукових) програм орієнтовані на врахування усієї множини запитів, які охоплюють і зацікавлення учасників освітнього процесу, і роботодавців, і стейкхолдерів та ін (див., наприклад, відповідні документи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: Рекомендації Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти стосовно запровадження внутрішньої системи забезпечення якості; Методичні рекомендації для експертів Національного агентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми; Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності (2019); Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти та ін., а також Відомості про самооцінювання освітньої програми, Порадник щодо заповнення відомостей самооцінювання освітньої програми (для закладів вищої освіти) (<https://naqa.gov.ua/%d1%80%d1%96%d1%88%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d1%96-%d0%bf%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b6%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f/>)), У сучасних умовах необхідним є не лише бачення освітньої програми в межах тієї чи тієї спеціалізації і/чи спеціальності, а й відчуття її основних параметрів: якісних, кількісних, суспільних, соціумно-корпоративних та ін.

Мета роботи: в рамках «Дорожньої карти розробки та затвердження Освітніх програм, Навчальних планів, Робочих навчальних планів»¹ здійснити аналіз освітньої програми «Прикладна лінгвістика / Applied Linguistics» (ступінь вищої освіти – магістр, спеціальність – Філологія, спеціалізація – 035.10 Прикладна лінгвістика) Донецького національного університету імені Василя Стуса за 9 основними критеріями.

---

¹ Дорожня карта розробки та затвердження Освітніх програм, Навчальних планів, Робочих навчальних планів (Розпорядження ДонНУ імені Василя Стуса №04/11 від 06.02.2020 р.).

Основна частина. Основними критеріями аналізу ОП постають: 1) проєктування та цілі освітньої програми; 2) структура та зміст освітньої програми; 3) доступ до освітньої програми та визначення результатів навчання; 4) навчання і викладання за освітньої програмою; 5) контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність; 6) людські ресурси; 7) освітнє середовище та матеріальні ресурси; 8) внутрішнє забезпечення якості освітньої програми; 9) прозорість і публічність.

Критерій 1. Проєктування та цілі освітньої програми

1.1. Особливість ОП – поглиблене вивчення тенденцій розвитку мови в сучасному світі з її функційним навантаженням у навчанні машин, опрацюванні комп'ютерних технологій, вияві навантаження у встановленні алгоритмів для лінгвістичного програмування, машинного перекладу, лінгвокомп'ютерного моделювання процесів продукування й редагування письмових та усних текстів.

1.2. ОП спрямована на реалізацію місії Університету – формування особистості-професіонала, інтелектуальної, інформованої, інноваційної, самоідентифікованої, інтегрованої у суспільство (Номо-І). Стратегією розвитку Університету 2017-2025 рр.² визначено три стратегічних пріоритети розвитку: 1) прагматизація освітньої діяльності з метою забезпечення якості, студентоцентрованості та конкурентноспроможності, 2) трансформація у дослідницький університет інноваційного типу, 3) створення університетського світоглядного простору як living-learning community. Відповідно до цих пріоритетів ОП зорієнтована на: 1) підготовку універсального фахівця із ґрунтовними філологічними знаннями, знаннями технологій програмування, що є суттєвою конкурентною перевагою під час працевлаштування та диверсифікує можливості працевлаштування; 2) виконання кваліфікаційної роботи та можливість участі в конкурсах науково-дослідних робіт, що

---

² Стратегія розвитку ДонНУ імені Василя Стуса 2017-2025 рр.
(https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2018/08/Strategia_rotated.pdf)

передбачає а) розв'язання завдань та проблем реалізації лінгвокомп'ютерних і лінгвоінформаційних технологій на різних рівнях, б) залучення всіх учасників освітнього процесу до проведення науково-дослідних студіювань; 3) здобувачі вищої освіти є активними учасниками професійних, а в позанавчальний час – просвітницьких, соціальних, спортивних, корпоративних заходів, що сприяють особистісному та професійному зростанню.

1.3. До формулювання цілей та визначення програмних результатів ОП залучені стейкхолдери, від яких надійшли пропозиції щодо внесення до каталогу дисциплін вільного вибору студента освітніх компонентів, у змістовому наповненні яких буде акцентовано на регіональних особливостях освітньої програми, а також поглибити і/чи розширити перелік комп'ютерно орієнтованих і лінгвістичних освітніх компонентів.

1.4. Аналіз ринку праці випускників спеціальності доводить, що найбільш затребуваними є 1) викладачі закладів вищої освіти з вільним володінням державної та іноземної (англійської) мов та сучасними комп'ютерними технологіями; 2) фахівці з лінгвокомп'ютерного програмування в ІТ-компаніях. Саме тому в ОП акцентовано увагу на фундаментальних знаннях з філології (освітні компоненти «Теорії комунікації», «Методологія наукових досліджень і актуальні питання сучасної лінгвістики. Кваліфікаційна робота», «Історія світової літератури»), різновидах лінгвістичного моделювання (освітні компоненти «Лінгвістичне моделювання», «Лінгвокомп'ютерна експертиза і моделювання мовленнєвої особистості») та навичках із технологій програмування (освітній компонент «Програмування»).

1.5. Галузевий/регіональний контекст відіграє вагому роль для функціонування ОП, оскільки на Вінниччині освітня програма такого зразка опрацьована тільки в Університеті з урахуванням загальнонаціональних і регіональних потреб у фахівцях із прикладної лінгвістики.

1.6. У 2019-2020 рр. проведено аналіз досвіду опрацювання ОП 035.10 «Прикладна лінгвістика» ЗВО України та світові тенденції зі спеціальності. Завдяки такому аналізу вдалося запобігти абсолютного дублювання основних освітніх компонентів

ОП, а також ухвалити рішення про необхідність внесення освітнього компонента «Програмування» до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки.

ОП роблять конкурентоздатною такі основні характеристики: 1) адекватне бачення об'єктів вивчення та професійної діяльності проектною групою – мови (українська, англійська) в теоретичному, прикладному, структурному, синхронному / діахронному аспектах; міжособистісна, міжкультурна комунікація в усній і письмовій формі; лінгвістичне моделювання; сучасний літературознавчий процес; лінгвокомп'ютерне програмування; 2) кадрове забезпечення, що включає науково-педагогічних працівників кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, а також інших кафедр Університету, які володіють досвідом та компетентностями, що уможливує отримання відповідних програмних результатів за освітніми компонентами ОП.

1.7. ОП відкрито в межах спеціальності 035 Філологія, з якої є затверджений стандарт вищої освіти. Складники ОП 'Перелік компетентностей випускника' та 'Програмні результати навчання' в повному обсязі відповідають визначеним цим Стандартом вищої освіти компетентностям та програмним результатам навчання.

Критерій 2. Структура та зміст освітньої програми

2.1. Загальний обсяг ОП становить 90 кредитів ЄКТС: цикл дисциплін професійної та практичної підготовки – 67,5 кредита ЄКТС (75%); цикл дисциплін за вибором здобувача вищої освіти – 22,5 кредита ЄКТС (25%).

2.2. ОП 2020 і навчальний план передбачають практичну підготовку здобувачів вищої освіти шляхом проходження науково-дослідної практики обсягом 9 кредитів ЄКТС. Проходження науково-дослідної практики регламентується програмою практики та Положенням про практику, стажування та працевлаштування здобувачів вищої освіти Донецького національного університету імені Василя Стуса. Для здобуття практичних навичок за фахом у навчальному плані передбачені лабораторні (освітні компоненти «Лінгвістичне моделювання» (28 год.), «Лінгвокомп'ютерна експертиза і моделювання мовленнєвої особистості» (28 год.),

«Програмування» (28 год.) загальним обсягом 84 год. та практичні (освітні компоненти «Теорії комунікації» (42 год.), «Методологія наукових досліджень і актуальні питання сучасної лінгвістики. Кваліфікаційна робота» (42 год.), «Історія світової літератури» (28 год.) загальним обсягом 112 год. заняття.

2.3. Набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок відбувається шляхом: 1) отримання загальних компетентностей у рамках вивчення відповідних дисциплін загальної та фахової підготовки; 2) використання проектного та командного підходу до організації освітнього процесу; 3) викладання англійською мовою одного модуля освітнього компонента «Теорії комунікації»; 4) участь у заходах, організованих студентським самоврядуванням; 5) участь у наукових (Міжнародний науково-теоретичний і навчально-прикладний семінар «Лінгвіст-програміст», Всеукраїнська студентська олімпіада з прикладної лінгвістики, Всеукраїнський студентський конкурс науково-дослідних робіт зі спеціалізації 035.10 «Прикладна лінгвістика» та ін.) та соціально-виховних (зустрічі зі спікерами різної направленості, видатними українськими поетами та письменниками, вітчизняними та закордонними філологами, виступи самодіяльності тощо) заходах різного рівня.

Критерій 3. Доступ до освітньої програми та визначення результатів навчання

Програми вступних випробувань враховують особливості ОП. Фахові випробування проводяться на основі робочих навчальних планів та програм дисциплін ОП. Завдання, які вимагають знань, що виходять за межі цих планів і програм, не допускаються. Фахове випробування охоплює всі розділи курсу сучасної української літературної мови та блок з прикладної лінгвістики. Матеріал програми розподілено за такими розділами: «Українська мова» (Фонетика. Лексикологія. Словотвір, морфеміка, морфологія. Синтаксис. Стилїстика і культура мовлення. Діалектологія. Історична граматика) та «Прикладна лінгвістика» (Вступ до прикладної лінгвістики. Прикладна фонетика. Прикладна морфологія. Прикладний синтаксис. Лексикографія. Автоматичне опрацювання природного мовлення.

Теорія і практика перекладу. Комп'ютерна лінгвістика. Квантитативна лінгвістика. Дискурсологія).

Коефіцієнти кожного компонента вступного випробування / фахового вступного екзамену вмотивовані особливостями програми. Вимоги до вступників є ефективним способом для формування контингенту студентів, які вмотивовані та здатні до навчання на ОП. Конкурсний відбір щодо вступу на навчання за ОП «Прикладна лінгвістика» проводиться відповідно до «Правил прийому до Донецького національного університету імені Василя Стуса», які розробляються, затверджуються й оприлюднюються у встановленому порядку.

Критерій 4. Навчання і викладання за освітньої програмою

4.1. Основною формою проведення навчальних занять, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу за ОП, є лекція: загальний обсяг 322 год. (з них 182 год. – за циклом дисциплін професійної та практичної підготовки; 140 год. за циклом дисциплін за вибором здобувача вищої освіти). Разом з тим значна частина програмних результатів навчання ОП «Прикладна лінгвістика» передбачає набуття практичних навичок, це зумовлює застосування таких форм організації освітнього процесу як проведення лабораторних занять (загальний обсяг 84 год. за циклом дисциплін професійної та практичної підготовки) та практичних занять (загальний обсяг 196 год. (з них 112 год. – за циклом дисциплін професійної та практичної підготовки, 84 год. – за циклом дисциплін за вибором здобувача вищої освіти), опрацювання яких передбачається як під час аудиторних занять так і в рамках самостійної роботи студента. Перевага на ОП «Прикладна лінгвістика» надається інтерактивним, ігровим, методам формування умінь і навичок, методам кейсу, онлайн-навчання та ін.

4.2. Кафедра загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Університету спільно з Українським мовно-інформаційним фондом НАН України проводить Міжнародний науково-теоретичний і навчально-прикладний семінар «Лінгвіст-програміст» (з 2007 р. щорічно) у рамках якого функціують секція

«Комп'ютерні і лінгвокомп'ютерні технології сучасних методик вищої школи» (постійна), круглий стіл «Досвід опрацювання дистанційних курсів на платформи Moodle кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету ім. Василя Стуса» (2019 р.), де викладачі та здобувачі вищої освіти активно обговорюють питання форм і методів навчання і викладання, відповідних студентоцентрованому підходу.

Критерій 5. Контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність

5.1. Вибір форми контрольних заходів відбувається на етапі розробки ОП й ґрунтується на важливості дисципліни для досягнення програмних результатів навчання. Так, згідно з навчальним планом для освітніх компонент «Теорії комунікації», «Лінгвістичне моделювання», «Історія світової літератури», «Програмування», «Методологія наукових досліджень і актуальні питання сучасної лінгвістики. Кваліфікаційна робота» передбачені усні іспити, для «Лінгвокомп'ютерна експертиза і моделювання мовленнєвої особистості» – залік. Оцінювання навчальних досягнень здобувачів здійснюється відповідно до Порядку оцінювання знань здобувачів вищої освіти у ДонНУ імені Василя Стуса.

5.2. Відповідно до чинного Стандарту вищої освіти в ОП атестація передбачена у формі публічного захисту кваліфікаційної роботи. Оцінювання кваліфікаційної роботи здійснюється шляхом публічного захисту. Обов'язковими умовами допуску до захисту є 1) розміщення роботи в Інституційному репозитарії Університету; 2) дотримання здобувачем вищої освіти принципів академічної доброчесності. Порядок розгляду фактів академічного плагіату та інших видів порушень академічної доброчесності здійснюється відповідно до положень «Кодексу академічної доброчесності та корпоративної етики».

Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи наведено у «Методичних рекомендаціях щодо написання та оформлення магістерських робіт», основні позиції, яких презентуються на початку семестра, в рамках якого заплановано виконання роботи.

Критерій 6. Людські ресурси

Процедура конкурсного добору враховує професіоналізм викладачів як вимогу. Конкурсний добір викладачів ОП регулюється Положенням про порядок заміщення посад науково-педагогічних працівників у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса

Критерій 7. Освітнє середовище та матеріальні ресурси

Інформацію про фінансову діяльність ЗВО розміщено на офіційному сайті Університету в щорічному звіті ректора проф. Р. Гринюка.

Критерій 8. Внутрішнє забезпечення якості освітньої програми

Періодичність перегляду ОП – щорічно. В ОП відбулися зміни, які вмотивовані затвердженням Стандарту вищої освіти, пропозиціями від здобувачів вищої освіти, стейкхолдерів, роботодавців.

Критерій 9. Прозорість і публічність

Розміщено не пізніше ніж за місяць до затвердження ОП або змін до неї на офіційному веб-сайті Університету відповідний проєкт з метою отримання зауважень та пропозиції заінтересованих сторін (див. посилання³ на оприлюднену у відкритому доступі в мережі Інтернет інформацію про ОП).

Висновки та перспективи. Аналіз освітньої програми «Прикладна лінгвістика / Applied Linguistics» (ступінь вищої освіти – магістр, спеціальність – Філологія, спеціалізація – 035.10 Прикладна лінгвістика) Донецького національного університету імені Василя Стуса за 9 основними критеріями дав змогу сформулювати аспекти подальшої роботи над вдосконаленням ОП: 1) забезпечити більшість освітніх компонентів ОП навчально-методичними матеріалами власної розробки; 2) у рамках XIII та XIV Міжнародного науково-

---

³ <https://www.donnu.edu.ua/uk/profil-osvitnoyi-programi/> ;
<https://phil.donnu.edu.ua/osvitni-programy/> .

теоретичного і навчально-прикладного семінару «Лінгвіст-програміст» провести круглий стіл «Освітня програма «Прикладна лінгвістика / Applied Linguistics» другого (магістерського) рівня – 2020: актуалізована міждисциплінарність» (модератори: Ж. Краснобаєва-Чорна, д.філол.н., проф., гарант; А. Загнітко, д.філол.н., проф., член проєктної групи); 3) впровадити практику анкетування випускників ОП щодо рівня компетентностей (знань, вмінь та навичок), що вони здобули під час навчання в Університеті задля врахування цієї інформації під час наступного перегляду ОП.

Перспективи опрацювання проблеми зумовлені подальшою реалізацією кроків «Дорожньої карти розробки та затвердження Освітніх програм, Навчальних планів, Робочих навчальних планів» Університету.

Література

1. Перелік спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступенів бакалавра та магістра за спеціальністю 035 «Філологія», за якими здійснюється формування та розміщення державного замовлення. Затверджено Наказом МОН України № 353 від 12.04.2018 р. **2. Стандарт вищої освіти України спеціальності 035 «Філологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.06.2019 р. №871).**

Перелік термінів і скорочень

ОП – освітня програма «Прикладна лінгвістика».

Університет – Донецький національний університет імені Василя Стуса.

Стандарт вищої освіти – Стандарт вищої освіти України зі спеціальності 035 Філологія для другого (магістерського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.06.2019 р. №871).

Ситар Ганна

доктор філологічних наук, доцент

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА У ВИШАХ УКРАЇНИ: СПЕЦИФІКА НАПОВНЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ СТУПЕНЯ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»

Викладено основні положення виступу авторки на семінарі-наряді щодо спеціалізації 035.10 «Прикладна лінгвістика» 10 жовтня 2019 року в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Проаналізовано 6 навчальних планів і 6 анкет, наданих представниками профільних кафедр провідних вишів України. Основну увагу звернуто на дисципліни математично-інформаційного блоку і блоку прикладної лінгвістики, визначено спільні та відмінні освітні компоненти.

Ключові слова: навчальний план, освітній компонент, прикладна лінгвістика, ступінь освіти «Бакалавр».

У сучасній науці існують різні трактування терміна «прикладна лінгвістика» (англ. «Applied Linguistics»), що зумовлено декількома чинниками.

По-перше, у мовознавстві сформувався два підходи до прикладної лінгвістики, які умовно називають вузьким і широким. Вузьке розуміння ототожнює прикладну лінгвістику з методикою вивчення іноземних мов (країни Західної Європи) або з комп'ютерною лінгвістикою (СРСР). Представники широкого підходу кваліфікують прикладну лінгвістику як застосування знань про будову і функціонування мови в нелінгвістичних наукових дисциплінах і в різних сферах практичної діяльності людини [1] (див. також [4]). Відповідно навчання здобувачів вищої освіти на спеціалізації «Прикладна лінгвістика» відбувається на філологічних факультетах класичних закладів вищої освіти. Така кваліфікація прикладної лінгвістики цілком відповідає чинному Наказу Міністерства освіти і науки України № 353 «Про внесення змін до Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти

ступенів бакалавра та магістра за спеціальністю 035 «Філологія», за якими здійснюється формування та розміщення державного замовлення» від 12.04.2018 р., у якому прикладну лінгвістику визначено під шифром 035.10 як одну з 51 спеціалізації в межах спеціальності 035 «Філологія» [2]. Зазначимо, що назва освітньої програми може бути різною в різних закладах вищої освіти.

По-друге, проблеми автоматичного опрацювання природної мови (англ. Natural Language Processing (NLP)) у всьому світі і в Україні розглядають як один із напрямів інформатики і штучного інтелекту, тому прикладній лінгвістиці навчають і на факультетах комп'ютерних наук та інформаційних технологій технічних університетів.

По-третє, спеціалізація і відповідно освітня програма «Прикладна лінгвістика» досить успішно існує і в профільних університетах, у яких у межах освітньої програми «Прикладна лінгвістика» навчають передусім іноземним мовам і перекладу технічних текстів окремої спеціальності або кількох спеціальностей (наприклад, машинобудування, кораблебудування та ін.).

20 червня 2019 року Міністерство освіти і науки України затвердило Стандарт вищої освіти України спеціальності 035 «Філологія» ступеня освіти «Бакалавр» [3]. Визначені в ньому фахові компетентності і програмні результати навчання стосуються філології загалом, окремі з них передбачають вміння застосовувати теоретичні знання у практичних ситуаціях і для виконання наукових досліджень, проте не містять специфічних результатів навчання, які мають бути сформовані під час навчання здобувачів освіти зі спеціалізації 035.10 «Прикладна лінгвістика». З одного боку, це залишає великий простір для формування специфіки освітньої програми кожного вишу; з іншого боку, мотивує суттєві відмінності у співвідношенні мовознавчих і комп'ютерних блоків, у переліку освітніх компонентів у навчальних планах спеціалізації «Прикладна лінгвістика» і в наповненні програмних результатів навчання, визначених освітніми програмами.

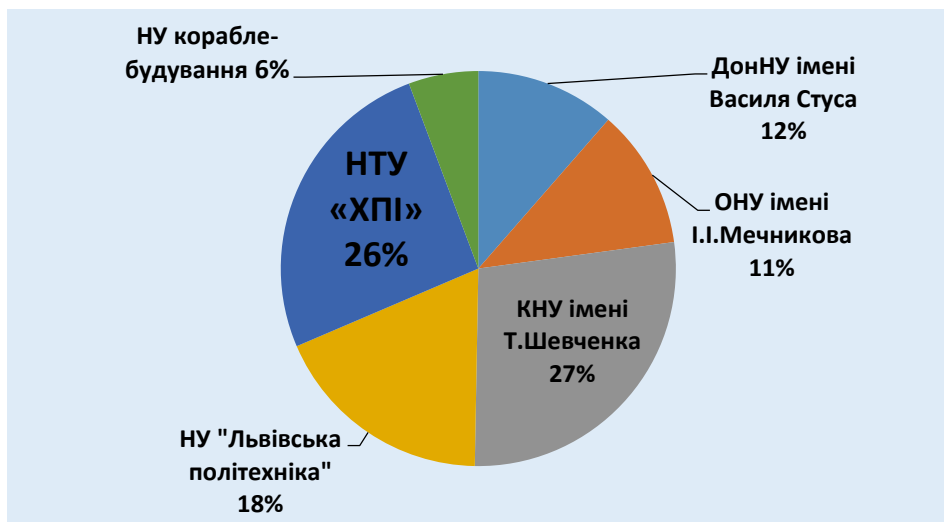
Така неоднотайність особливо гостро відчувається під час проведення щорічної Всеукраїнської студентської олімпіади з прикладної лінгвістики. 2019-2020 навчального року вперше відбувся Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з прикладної лінгвістики, різний підхід до кваліфікації прикладної лінгвістики зумовив різне бачення відповідності обраній спеціалізації і відповідне оцінювання досліджень, поданих на конкурс. У перспективі це питання може загостритися з введенням обов'язкового *єдиного фахового вступного випробування* з прикладної лінгвістики до магістратури. У зв'язку з цим актуальним є з'ясування особливостей наповнення навчальних планів спеціалізації «Прикладна лінгвістика» ступеня освіти «Бакалавр» у вишах України.

Мета статті – проаналізувати навчальні плани освітньої програми «Прикладна лінгвістика» ступеня освіти «Бакалавр» та анкети, попередньо укладені авторкою і заповнені представниками профільних кафедр провідних вишів України:

- Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- Донецького національного університету імені Василя Стуса;
- Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;
- Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;
- Національного університету «Львівська політехніка»;
- Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Перше питання анкети було таким: *Який відсоток від загальної кількості годин становлять дисципліни математично-інформаційного блоку?*

Надані відповіді вияскраплюють розбіжності бачення підготовки прикладного лінгвіста: цей відсоток коливається від 6% (НУ кораблебудування імені адмірала Макарова) до 27% (КНУ імені Тараса Шевченка) (див. малюнок 1).

Малюнок 1

Відсоток дисциплін математично-інформаційного блоку

Друге питання стосувалося якісного наповнення математично-інформаційного блоку:

Які з перелічених дисциплін математично-інформаційного блоку є в навчальному плані (назва дисципліни може мати інші формулювання)?

У дужках укажіть обсяг у годинах.

- *Основи програмування (_____ годин);
Яка мова програмування викладається?*
_____
- *Інформатика та основи комп'ютерної техніки (____ годин);*
- *Теорія алгоритмів (_____ годин);*
- *Організація управління базами даних (_____ годин);*
- *Бази знань (_____ годин);*
- *Математична логіка (_____ годин);*
- *Основи штучного інтелекту (_____ годин);*
- *інші дисципліни (просимо перерахувати):
_____ (_____ годин);*

_____ (_____ годин);
_____ (_____ годин).

Відповіді опитаних дають змогу виділити спільні й відмінні освітні компоненти. Як спільну розглядаємо дисципліну, яка є в навчальних планах двох і більше закладів вищої освіти.

Отже, спільними (з урахуванням можливості варіювання назви) в математично-інформаційному блоці виявилися 12 дисциплін.

«Основи програмування» викладають у 5 вишах, але обсяг цієї дисципліни є нетотожним (див. малюнок 2). На всіх малюнках обсяг відповідного освітнього компонента в годинах подано поряд з назвою вишу.

Серед мов програмування вивчають Python і Java, що загалом відповідає потребам сучасного ринку праці.

Малюнок 2

Освітній компонент «Основи програмування» у вишах України

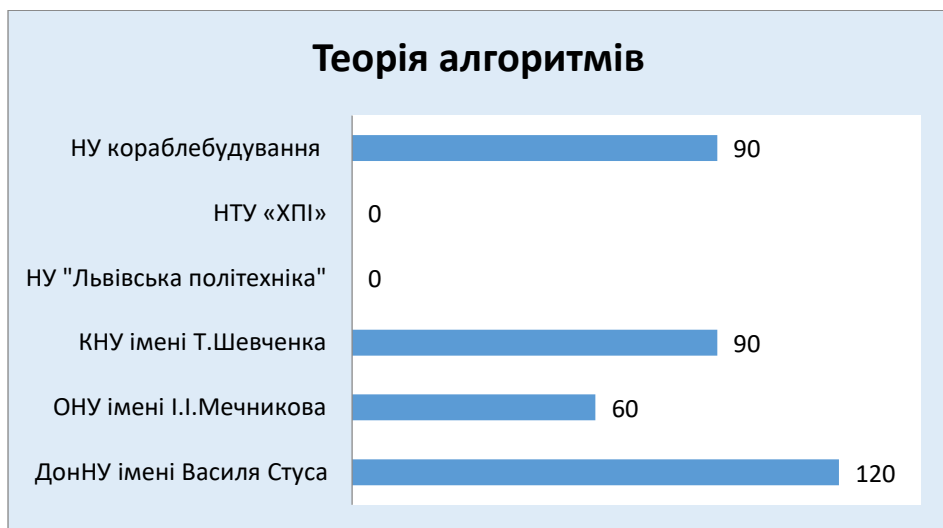
Крім «Основ програмування», як окрему дисципліну викладають «Об'єктно-орієнтоване програмування» у 3 вишах:

КНУ імені Тараса Шевченка обсягом 60 годин, НТУ «Харківський політехнічний інститут» обсягом 150 годин і НУ «Львівська політехніка» обсягом 90 годин.

Спільним для 2 вишів є також освітній компонент «WEB-програмування»: в ОНУ імені І.І. Мечникова обсягом 60 кредитів і у НТУ «Харківський політехнічний інститут» обсягом 300 годин (в останньому під назвою «Сучасні технології розробки Інтернет-застосувань»).

Освітній компонент «Інформатика та основи комп'ютерної техніки» вивчають тільки у КНУ імені Тараса Шевченка обсягом 60 годин і ДонНУ імені Василя Стуса обсягом 105 годин відповідно.

У чотирьох навчальних планах є дисципліна «Теорія алгоритмів», кількість передбачених кредитів подано на малюнку 3.

Малюнок 3

Освітній компонент «Теорія алгоритмів» у вишах України

Дисципліну «Бази даних і бази знань» з різними назвами передбачено в навчальних планах 5 закладів вищої освіти із

суттєво різним кількісним наповненням: від 60 до 210 годин (див. малюнок 4):

Малюнок 4

Освітній компонент «Бази даних і бази знань» у вишах України

У двох навчальних планах є освітній компонент «Інтелектуальний аналіз веб-даних»: у КНУ імені Тараса Шевченка обсягом 60 годин і в НУ «Львівська політехніка» з удвічі більшим обсягом.

Однакову кількість годин (90) для дисципліни «Теорія ймовірностей та математична статистика» (або «Математична статистика») відведено в планах КНУ імені Тараса Шевченка, НУ «Львівська політехніка» і НТУ «Харківський політехнічний інститут».

«Математичні основи лінгвістики» вивчають здобувачі вищої освіти в ОНУ імені І.І.Мечникова (120 годин) і у НТУ «Харківський політехнічний інститут» (270 годин).

Дисципліну «Інформаційні технології в лінгвістиці» передбачено в навчальних планах 2 вишів: ОНУ імені І.І. Мечникова (75 годин) і НУ «Львівська політехніка» (90 годин).

Спільними для двох вишів – КНУ імені Тараса Шевченка і НУ «Львівська політехніка» – освітніми компонентами є: «Дискретна математика (60 і 120 годин відповідно) і «Теорія формальних граматики» (у другому випадку «Формальні мови, граматики та автомати») (60 і 90 годин відповідно).

Досить ємним виявився перелік унікальних дисциплін, що засвідчує різний рівень глибини й деталізації у вивченні математичних і комп'ютерних дисциплін:

- «Математичне моделювання в лінгвістиці» (НТУ «Харківський політехнічний інститут», 300 годин);
- «Сучасні технології обробки текстових даних» (НТУ «Харківський політехнічний інститут», 120 годин);
- «Лінгвостатистика» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 60 годин, в анкетах інших закладів ця дисципліна подана у блоці прикладної лінгвістики);
- «Технології машинного навчання в лінгвістиці» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 165 годин);
- «Теорія комунікації та сучасні інформаційні технології» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 90 годин);
- «Основи вищої математики» (КНУ імені Тараса Шевченка, 120 годин);
- «Технології програмування об'єктів лінгвістичної предметної галузі» (КНУ імені Тараса Шевченка, 480 годин);
- «Основи математичного аналізу» (КНУ імені Тараса Шевченка, 60 годин);
- «Алгебра та аналіз» (НУ «Львівська політехніка», 180 годин).

Третє питання анкети було таким:

Який відсоток від загальної кількості годин становлять дисципліни блоку прикладної лінгвістики?

Згідно з отриманими даними, цей відсоток істотно відрізняється: від 9% (НУ кораблебудування імені адмірала Макарова) до 68% (НУ «Львівська політехніка»). Відповіді колег унаочнено на малюнку 5.

Відсоток дисциплін блоку прикладної лінгвістики

Малюнок 5

Відсоток дисциплін блоку прикладної лінгвістики у вишах України

Останнє питання анкети стосувалося того, які саме галузі прикладної лінгвістики і в якому кількісному вираженні передбачено в навчальному плані:

Які з перелічених дисциплін блоку прикладної лінгвістики є в навчальному плані (назва дисципліни може мати інше формулювання)? У дужках укажіть обсяг у годинах:

- «Вступ до прикладної лінгвістики» (_____ годин);
- «Прикладна фонетика» (_____ годин);
- «Лексикографія» (_____ годин);
- «Комп'ютерна термінографія» (_____ годин);
- «Автоматичне опрацювання природного мовлення» (_____ годин);
- «Прикладна морфологія» (_____ годин);
- «Прикладний синтаксис» (_____ годин);
- «Семантика в комп'ютерних системах» (_____ годин);
- «Корпусна лінгвістика» (_____ годин);
- «Комп'ютерна лінгвістика» (_____ годин);

- «Квантитатична лінгвістика» (_____ годин);
- «Основи лінгвістичної експертизи» (_____ годин);
- інші дисципліни (просимо перерахувати):
 _____ (_____ годин);
 _____ (_____ годин);
 _____ (_____ годин).

Спільними у блоці прикладної лінгвістики є 16 дисциплін. У всіх без винятку вишах, але з різним обсягом, вивчають тільки 2 дисципліни: «Вступ до прикладної лінгвістики» і «Теорія і практика перекладу» (див. малюнок 6 і 7 відповідно):

Малюнок 6
Освітній компонент «Вступ до прикладної лінгвістики» у вишах України

Малюнок 7

Освітній компонент «Теорія і практика перекладу» у вишах України

У чотирьох закладах з різним кількісним наповненням і нетотожними назвами викладають курси лексикографії, прикладної морфології і корпусної лінгвістики (див. малюнки 8, 9 і 10 відповідно).

Малюнок 8

Освітній компонент «Лексикографія» у вишах України

Малюнок 9

Освітній компонент «Прикладна морфологія» у вишах України

Малюнок 10

Освітній компонент «Корпусна лінгвістика» у вишах України

У навчальних планах трьох вишів з різним обсягом передбачено дисципліни «Прикладна фонетика», «Комп'ютерна термінографія», «Прикладний синтаксис», «Семантика в

комп'ютерних системах», «Квантитативна лінгвістика» і «Психолінгвістика» (див. малюнки 11, 12, 13, 14, 15 і 16).

Малюнок 11

Освітній компонент «Прикладна фонетика» у вишах України

Малюнок 12

Освітній компонент «Комп'ютерна термінографія» у вишах України

Прикладний синтаксис

Малюнок 13

Освітній компонент «Прикладний синтаксис» у вишах України

Семантика в комп'ютерних системах

Малюнок 14

Освітній компонент «Семантика в комп'ютерних системах» у вишах України

Малюнок 15

Освітній компонент «Квантитативна лінгвістика» у вишах України

Малюнок 16

Освітній компонент «Психолінгвістика» у вишах України

Дисципліну «Автоматичне опрацювання природного мовлення» як окремий курс викладають тільки у НТУ «Харківський політехнічний інститут» обсягом 90 годин і ДонНУ імені Василя Стуса обсягом 270 годин; «Структурну лінгвістику» – у НТУ «Харківський політехнічний інститут» обсягом 120 годин і

КНУ імені Тараса Шевченка обсягом 60 годин, «Соціолінгвістику» – в ОНУ імені І.І. Мечникова (90 годин) та у НТУ «Харківський політехнічний інститут» обсягом 120 годин, «Лінгвістичну експертизу» – у ДонНУ імені Василя Стуса обсягом 90 годин і у КНУ імені Тараса Шевченка обсягом 300 годин. Крім цього, окрема дисципліна «Фонетична експертиза усного мовлення» є в ОНУ імені І.І. Мечникова (90 годин) і у КНУ імені Тараса Шевченка (300 годин).

Унікальними в проаналізованих навчальних планах виявилися такі освітні компоненти:

- «Комп'ютерна лінгвістика» (ДонНУ імені Василя Стуса, 120 годин);
- «Лінгвістична семантика» (НТУ «Харківський політехнічний інститут», 90 годин);
- «Усний переклад» (НУ «Львівська політехніка», 90 годин);
- «Прикладна граматика німецької мови» (НУ «Львівська політехніка», 90 годин);
- «Прикладна граматика англійської мови» (НУ «Львівська політехніка», 90 годин);
- «Основи комунікативної лінгвістики» (НУ кораблебудування імені адмірала Макарова, 150 годин);
- «Фізіологія і техніка мовлення» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 90 годин);
- «Семіотика» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 90 годин);
- «НЛП і сугестивна лінгвістика» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 90 годин);
- «Діагностика писемного мовлення» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 75 годин);
- «Прикладна графіка та дешифрування» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 60 годин);
- «Основи автоматичного перекладу» (КНУ імені Тараса Шевченка, 60 годин).

Список виділених унікальних дисциплін заакцентує коло прикладних і теоретичних проблем, якими займаються викладачі й науковці відповідних закладів, відображає наявні кадрові

можливості, актуалізовані взаємозв'язки з іншими лінгвістичними й нелінгвістичними дисциплінами.

З урахуванням виділених спільних і відмінних компонентів у навчальних планах спеціалізації 035.10 «Прикладна лінгвістика» було запропоновано:

1) узгодити перелік обов'язкових фахових дисциплін, які стануть підґрунтям для оцінювання програмних результатів навчання здобувачів вищої освіти на олімпіадах, конкурсах, у перспективі – єдиному фаховому вступному випробуванні;

2) створити робочу групу з опрацювання фахових компетентностей і програмних результатів навчання для спеціалізації 035.10 «Прикладна лінгвістика».

Подальший етап опрацювання проблеми передбачає аналіз освітніх програм «Прикладна лінгвістика» в закордонних закладах вищої освіти.

Література

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие. Москва: Эдиториал УРСС, 2001. 360 с. **2. Перелік** спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступенів бакалавра та магістра за спеціальністю 035 «Філологія», за якими здійснюється формування та розміщення державного замовлення. Затверджено Наказом МОН України № 353 від 12.04.2018 р. **3. Стандарт** вищої освіти України спеціальності 035 «Філологія» ступеня освіти «Бакалавр». Затверджено Наказом МОН України № 869 від 20.06.2019 р. **4. The Handbook** of Applied Linguistics. Edited by Alan Davies and Catherine Elder. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2004. 866 с.

ЛІНГВОКОМП'ЮТЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Збірник наукових праць

Випуск 13

Макетування, технічне оформлення: *Ілля Данилюк*

Адреса редколегії:

21007, м. Вінниця, вул. академіка Янгеля, 4, ауд. 320

Підписано до друку: 11.04.2020. Формат 60x84 1/16.

Вид. друк. арк. 8,1. Друк лазерний. Зам. № 20. 300 прим.